

ANALIZA STANJA PRAVA DJECE I NJIHOVE PROVEDBE U PODRUČJU PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

SADRŽAJ

I. Uvod	4
II. Metodologija	4
III. Pravni okvir	5
3.1. Predškolski odgoj i obrazovanje – pristup utemeljen na ljudskim pravima	5
3.2. Predškolski odgoj i obrazovanje u svjetlu međunarodnih standarda	7
3.2.1. Odgovornost za primjenu međunarodnih standarda	8
3.2.2. Stajalište UN-ovog Odbora za prava djeteta	11
3.3. Predškolski odgoj i obrazovanje u zakonodavstvu u BiH	11
3.3.1. Ustavni okvir	11
3.3.2. Zakonodavni okvir	12
3.3.2.1. Okvirni zakon o predškolskom obrazovanju	12
3.3.2.2. Zakonodavstvo o predškolskom obrazovanju i odgoju Brčko Distrikta BiH	20
3.3.2.3. Predškolski odgoj i obrazovanje u Republici Srpskoj	23
3.3.2.4. Predškolski odgoj i obrazovanje u Federaciji BiH	28
3.3.2.4.1. Predškolski odgoj i obrazovanje u Kantonu Sarajevo	29
3.3.2.4.2. Ostali kantoni	32
3.3.3. Zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama	33
3.3.4. Pedagoški standardi za predškolski odgoj i obrazovanje i normativi prostora, opreme i didaktičkih sredstava predškolskog odgoja i obrazovanja	33
3.3.5. Obrazovanje u zakonodavstvu o ravnopravnosti spolova	34
3.3.6. Predškolsko obrazovanje u drugim aktima	34
3.3.6.1. Sporazum o uspostavi Vijeća za opće obrazovanje u BiH	34
3.3.6.2. Akcijski plan za djecu	34
3.3.6.3. Strategija za smanjenje siromaštva	34
3.3.6.4. Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH	35
3.4. Institucionalni okvir za predškolsko obrazovanje	36
3.4.1. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje	37
3.4.2. Konferencije ministara obrazovanja u BiH	38
IV. Situacijska analiza	39
4.1. Predškolske ustanove u BiH	39
4.1.1. Predškolske ustanove u Republici Srpskoj	40
4.1.1.1. Djeca s teškoćama u psihofizičkom razvoju u Republici Srpskoj	41
4.1.2. Federacija BiH	41
4.1.2.1. Djeca s teškoćama u psihofizičkom razvoju u FBiH	43
4.1.3. Predškolske ustanove u Brčko Distriktu BiH	43
4.2. Financiranje predškolskih ustanova i cijena usluge	44
4.2.1. Republika Srpska	45
4.2.2. Federacija BiH	46
4.3. Programi za odgojno-obrazovni rad	47
4.3.1. Vrste programa	48
4.3.1.1. Zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa	48
4.3.1.2. Cjeloviti razvojni program	48
4.3.1.3. Specijalizirani program	49
4.3.1.4. Interventni, kompenzacijski i rehabilitacijski programi	49
4.3.1.5. Program jačanja roditeljskih kompetencija	49
4.3.1.6. Obvezni program za djecu pred polazak u školu	49
4.3.2. Primjenjivani programi odgojno-obrazovnog rada	50
4.3.2.1. Primarni program	50
4.3.2.2. Kraći i specijalizirani programi	51

4.3.2.3. Program produženog boravka	51
4.3.2.4. Programi za djecu pred polazak u školu.....	51
4.4. Predškolski odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama	57
4.5. Struktura zaposlenika u odgojno-obrazovnom radu.....	58
4.5.1. Zaposlenici predškolskih ustanova u Republici Srpskoj.....	58
4.5.2. Zaposlenici predškolskih ustanova u FBiH.....	58
4.5.3. Brčko Distrikt BiH	60
4.6. Stručno usavršavanje i uloga odgajatelja	60
4.7. Standardi prostora, higijene i opremljenosti didaktičkim materijalom	61
4.7.1. Fizički prostor	61
4.7.2. Prehrana.....	63
V. Zaključna razmatranja ombudsmana.....	64
VI. Preporuke	67
ANEKS I. Opća struktura djece u BiH.....	70
ANEKS II. Struktura djece u posjećenim ustanovama	71
ANEKS III. Opća struktura zaposlenika u BiH.....	75
ANEKS IV. Struktura zaposlenika u posjećenim ustanovama.....	76
ANEKS V. Financiranje	82
ANEKS VI. Posjećene ustanove.....	89
ANEKS VII. PREGLED KORIŠTENIH MEĐUNARODNIH DOKUMENATA, ZAKONA BIH I DRUGIH DOKUMENATA.....	92
ANEKS VIII. POPIS KRATICA.....	94

I. Uvod

Predškolski odgoj i obrazovanje, kao sastavni dio odgojno-obrazovnog sustava, jest prvi, poseban i specifičan stupanj odgojno-obrazovnog sustava, koji obuhvaća: odgoj, obrazovanje, njegu, zdravstvenu zaštitu i socijalnu skrb djece u dobi od šest mjeseci do polaska u školu. Kao takav je osnova cjeloživotnoga učenja, usmjeren prema aspektima intelektualnog, emocionalnog, tjelesnog razvoja i razvoja kreativnosti i stvaralaštva. Pravo djeteta na odgoj, obrazovanje i ispravnu brigu za dobrobit njegova tjelesnog i mentalnog zdravlja i sigurnosti ima prednost nad svim drugim pravima. Predškolski odgoj i obrazovanje je proces od posebnog društvenog značaja, koji na specifičan način pridonosi ostvarenju jedinstvenog cilja odgoja i obrazovanja, polazeći od općih vrijednosti demokratskog društva te svojega sustava predškolskog odgoja i obrazovanja, uvažavajući pritom potrebe djeteta, pravo i njegovu individualnost.

Doba ranog djetinjstva, prve tri godine života, zauzima posebno mjesto u razvoju i životu svakog pojedinca. Prve dvije godine života djeteta najvećim dijelom bivaju usmjerene k stvaranju djetetove predodžbe o sebi ili k izgradnji svoga prvog identiteta. To je presudni dio izgradnje djeteta – kako najprije vide sami sebe, kako misle da bi trebali funkcionirati, što očekuju od drugih u odnosu s njima.¹

Odjel za prava djeteta Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH (u daljnjem tekstu: Institucija ombudsmana), uz potporu *Save the Children* Norveške, Regionalni ured u Sarajevu, u 2011. godini proveo je istraživanje o stanju u području predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: BiH), s posebnom pozornošću na jednak pristup i mogućnost za predškolsko obrazovanje svakoga djeteta. Istraživanje je utemeljeno na izravnoj, usmenoj i pismenoj korespondenciji s nadležnim tijelima za ovo područje, nevladinim organizacijama, te uvidom u aktualno stanje javnih i privatnih ustanova na razini BiH.

Polazeći od općeg opredjeljenja u BiH, cilj predškolskog odgoja i obrazovanja je, u skladu s novim znanstvenim postignućima, osigurati najmlađoj populaciji sve uvjete za optimalni tjelesni, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj te uspješno daljnje obrazovanje. Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu: Okvirni zakon), koji je Parlamentarna skupština BiH usvojila u studenome 2007. godine, određena je funkcija predškolskog odgoja i obrazovanja – to je sastavni dio odgojno-obrazovnog sustava u BiH. Svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti sudjelovanja u odgovarajućem odgoju i obrazovanju bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi. Jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju osiguranje jednakih uvjeta i prilika za sve, za početak i nastavak daljnjeg odgoja i obrazovanja.²

II. Metodologija

Analiza stanja u području predškolskog odgoja i obrazovanja proizašla je iz izravne komunikacije i dostavljenih podataka od entitetskih i kantonalnih ministarstava obrazovanja/prosvjete, znanosti, kulture i sporta, te Odjela za obrazovanje Brčko Distrikta BiH. Analiza pravnog okvira u kojemu predškolske ustanove djeluju, posjeti ustanovama i pregled mjerodavne dokumentacije čine okosnicu analize. U svrhu dobivanja taksativnih podataka, izrađen je upitnik koji je dostavljen nadležnim institucijama. Modificirani

¹ I. Ivić, „Odgoj djece ranog uzrasta“

² Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH

upitnik korišten je i za potrebe strukturiranog intervjua s voditeljima i zaposlenicima u posjećenim ustanovama.

Pravni okvir obuhvatio je međunarodne standarde, prije svega Konvenciju o pravima djeteta, Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom, preporuke UN-ovog Odbora upućene BiH nakon razmatranja izvješća o primjeni Konvencije; Ustav BiH, ustave entiteta i Statut Brčko Distrikta BiH, te zakone iz socijalnog, zdravstvenog i kaznenopravnog područja na razini BiH, entiteta i Brčko Distrikta BiH.

Za vrijeme posjeta predškolskim ustanovama razgovarano je s upravom ustanove, te je obavljen obilazak prostorija u kojima borave djeca. Prilikom pripreme posjeta ustanovama od resornih ministarstava traženi su podaci o broju javnih i privatnih ustanova u entitetima, kantonima te Brčko Distriktu BiH. Resorna ministarstva i ustanove obuhvaćene istraživanjem službeno su informirani o svrsi i ciljevima istraživanja, te o datumima posjeta.

U svim poslovima u vezi s izradom ovoga Izvješća istraživački tim vodio se temeljnim načelima Etičkog kodeksa istraživanja o djeci³, odredbama Zakona o ombudsmanima za ljudska prava BiH⁴, te Pravilima funkcioniranja ombudsmana za ljudska prava BiH.⁵

III. Pravni okvir

U ovome dijelu Posebnog izvješća o pravu na predškolski odgoj i obrazovanje nakana je na učinkovit način:

- predstaviti predškolski odgoj i obrazovanje sa stajališta ljudskih prava;
- predstaviti međunarodne standarde ljudskih prava, s posebnim osvrtom na međunarodne standarde u vezi s predškolskim odgojem i obrazovanjem;
- podsjetiti na obveze države i drugih subjekata u pogledu poštivanja ljudskih prava u vezi s predškolskim odgojem i obrazovanjem;
- predočiti ustavni i zakonodavni okvir u BiH u vezi s pravom na predškolski odgoj i obrazovanje.

3.1. Predškolski odgoj i obrazovanje – pristup utemeljen na ljudskim pravima

Pitanje ostvarivanja prava na **predškolski odgoj i obrazovanje nužno je promatrati u svjetlu ljudskih prava**, jer ljudska prava pripadaju svakom pojedincu kao ljudskom biću. Stoga, teorija po kojoj se ljudska prava razlikuju ovisno o kulturi, državi, vjeri - neodrživa je, jer postoji minimum prava koja nadilaze sve kulturne i zemljopisne podjele. Dakle, **ljudska prava** jesu minimum prava o kojima su postignuti globalni konsenzus i suglasnost glede toga je da ih moraju poštivati svi, te je stoga potrebno predškolski odgoj i obrazovanje razmotriti prvenstveno kao ljudsko pravo.

Jedno od vjerojatno najbližih i najboljih određenja pojma ljudskih prava dao je prof. Louis Henkin. On za ljudska prava kaže da su skup minimalnih moralno-političkih zahtjeva prirodno-pravnog karaktera koje svaki pojedinac ima ili bi trebao imati u odnosu na državnu vlast i društvo u kojemu živi. Dakle, ljudska prava ne ovise o državi i objektivnom pravu koje ona stvara. Čovjek ta prava stječe rođenjem. To znači da je riječ o vrijednostima svojstvenim ljudskome biću koje odražavaju i izražavaju njegovu autonomiju i dostojanstvo. Ovaj stav bio je osnova za uspostavu općih standarda ljudskih prava na

³ „Sl. glasnik BiH“, broj 26/06

⁴ Zakon o ombudsmanima za ljudska prava BiH, „Sl. glasnik BiH“, br. 19/02 i 32/06

⁵ Pravila za funkcioniranje ombudsmana za ljudska prava BiH, „Sl. glasnik BiH“, broj 45/04

međunarodnoj razini, čije uživanje države moraju osigurati i zaštititi njihovim prihvaćanjem.⁶ Pravo na predškolski odgoj i obrazovanje obuhvaćeno je pravom na obrazovanje i sastavnim je dijelom jednoga sustava.

Ono što je zajedničko za sva ljudska prava jest načelo koje mora biti ispunjeno i koje predstavlja apsolutno pravo, a to je **načelo nediskriminacije**. Dakle, međunarodnim ugovorima zajamčena prava moraju biti osigurana svim osobama na teritoriju države članice međunarodnog ugovora, bez diskriminacije po osnovi rase, boje kože, spola, jezika, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili društvenog podrijetla, imovine, rođenja ili druge okolnosti.⁷

Među ljudskim pravima nema hijerarhije. Sva ljudska prava jednako su bitna. Iz Opće deklaracije o ljudskim pravima iz 1948. godine jasno je da su sva ljudska prava: ekonomska, politička, građanska, kulturna i socijalna podjednako valjana i bitna. Tu je činjenicu više puta potvrdila međunarodna zajednica, primjerice, u Deklaraciji o pravu na razvoj (1986.), u Deklaraciji i programu djelovanja (1993.) i drugim međunarodnim standardima ljudskih prava, uključujući prije svih UN-ove konvencije. To se odnosi i na pravo na predškolski odgoj i obrazovanje, koje je zajamčeno pravom na obrazovanje. Dakle, **pravo na predškolski odgoj i obrazovanje ne može se smatrati manje bitnim pravom u odnosu na druga prava** utvrđena međunarodnim standardima.

Druga bitna osobenost ljudskih prava je da su ona **nedjeljiva i međusobno zavisna**. Tako pravo na obrazovanje uvijek treba promatrati kroz druga prava, kao što su pravo na rad, pravo na razvoj ličnosti itd., jer je beskorisno razgovarati o pravu na rad bez određenog minimalnog ostvarivanja prava na obrazovanje. Gledano zajedno, načelo međuzavisnosti i nedjeljivosti ljudskih prava trebalo bi pridonijeti njihovom ostvarivanju, dok prioriteti ljudskih prava mogu biti utvrđeni samo u skladu s načelima ljudskih prava.

Međunarodni standardi ljudskih prava čvrsto su utemeljeni na univerzalnosti, uz znatnu prilagodljivost različitim kulturnim kontekstima. Tako se u članku 1. Opće deklaracije o ljudskim pravima navodi: „Svi ljudi su rođeni slobodni i jednaki u dostojanstvu i pravima.” Sama činjenica da su sve zemlje ratificirale bar jedan od sedam temeljnih UN-ovih ugovora o ljudskim pravima, a pritom je 80% zemalja ratificiralo četiri ili više UN-ovih ugovora, izraz je stupnja univerzalnosti ljudskih prava i njihovog sveopćeg priznavanja.

Priznavanje ljudskih prava povlači i obvezu njihovog poštivanja. Svaka povreda i zlouporaba ljudskih prava za posljedicu ima:

- ugrožavanje dostojanstva onih nad kojima se prava povređuju;
- ugrožavanje dostojanstva povreditelja prava;
- ugrožavanje prirode društva i usporavanje demokratskih procesa u tome društvu, uključujući i proces uspostave vladavine zakona.

Iz navedenoga proizlazi da su ljudska prava utemeljena na demokraciji i dostojanstvu. Upravo zbog navedenih činjenica važno je razmotriti pravo na predškolski odgoj i obrazovanje u BiH, a u svjetlu

⁶ U popisu zaštićenih prava među ostalim su: pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost, slobodu udruživanja, izražavanja, okupljanja i pokret, pravo na ostvarivanje najviših standarda zdravlja, slobodu od samovoljnog hapšenja ili pritvora, pravo na pošteno suđenje, pravo na pravedne i povoljne radne uvjete, pravo na primjerenu hranu, stambenu i socijalnu sigurnost, pravo na obrazovanje, pravo na jednaku zaštitu u zakonu, slobodu od proizvoljnog miješanja u privatnost, obitelj, dom ili dopisivanje, slobodu od mučenja i okrutnog, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, slobodu od ropstva, pravo na državljanstvo, slobodu misli, savjesti i religije, pravo glasa i sudjelovanja u provedbi javnih poslova, pravo sudjelovanja u kulturnom životu i dr.

⁷ Daljnje čitanje:

OHCHR Sporazumna tijela baza podataka, <http://www.ohchr.org/bosanski/hrvatsk/tijel/ugovora/index.htm>, a činjenica listova, <http://www.ohchr.org/engleski/o/Publikacije/sheets.htm>

međunarodnih standarda ljudskih prava, imajući u vidu da samo djeca kojima je osigurano uživanje prava i dostojanstvo ličnosti mogu graditi društvo u budućnosti.

3.2. Predškolski odgoj i obrazovanje u svjetlu međunarodnih standarda

Međunarodno pravo je skup pravila i propisa kojima se upravlja ponašanjem država u njihovim međusobnim odnosima. **Ljudska prava** čine dodatnu dimenziju međunarodnoga prava, **postavljajući zahtjev za uređivanjem odnosa između države i njezinih građana**. Proces prihvatanja činjenice da je narušavanje ljudskih prava predmetom međunarodnih propisa započinje svršetkom Drugog svjetskog rata. Od tog doba i osnivanja Ujedinjenih naroda (UN) 1945. godine razvijen je veliki broj tijela međunarodnog prava koja daju zakonski okvir ljudskim pravima. Općom deklaracijom o ljudskim pravima, usvojenom 1948. godine, ljudska prava dijele se na četiri kategorije: **a) osobna** (pravo na život, slobodu i osobnu sigurnost), **b) politička** (sloboda misli, savjesti, vjeroispovijesti, udruživanja, slobodni izbori), **c) ekonomska i socijalna** (pravo na socijalnu sigurnost, pravo na rad i slobodu izbora rada, pravo na pravedne uvjete rada i jednaku plaću za jednak rad) i **d) kulturna** (pravo na obrazovanje, sudjelovaje u znanstvenom i umjetničkom radu). Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda iz studenoga 1950. također ima bitnu ulogu u afirmaciji i reguliranju ljudskih prava, naročito građanskih i političkih prava.

Međunarodni standardi u pogledu ljudskih prava uspostavljeni su na dvije razine: međunarodnoj, od institucija UN-a, i regionalnoj (u ovom slučaju Europa), od Vijeća Europe. Snaga međunarodnih i regionalnih zakona izravno se očituje u obvezama utvrđenim samim propisima. Tako je UN, osim prava sadržanih u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, usvojio dva pravno obvezujuća dokumenta: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. U ova dva pakta definirana su prava te uspostavljeni mehanizmi kojima se osigurava njihova provedba. Naravno, osim navedenih dokumenata, UN je usvojio i niz ugovora, konvencija, rezolucija i deklaracija kojima su pojedina prava konkretnije definirana, odnosno proširen je opseg određenih prava i zaštita. Valja imati na umu da svi UN-ovi dokumenti nemaju pravno obvezujuću snagu, te treba napraviti razliku između ugovora, paktova i konvencija, kao pravno obvezujućih, i deklaracija, rezolucija, uputa, pravila i načela, kao pravno neobvezujućih dokumenata.⁸

Pitanje ostvarivanja prava na predškolski odgoj i obrazovanje uređeno je nizom međunarodnih dokumenata od kojih je, svakako, najvažnija Konvencija o pravima djeteta. Ipak, prije usvajanja Konvencije, koja pripada drugoj generaciji međunarodnih standarda, a cilj njezinog donošenja bio osigurati zaštitu prava određenih skupina koje su u društvu naročito ugrožene, poput žena, djece, osoba s invaliditetom, manjina i sl., usvojen je međunarodni okvir kojim se osiguravaju najniži standardi u vezi s političkim i građanskim, te ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. U sklopu tih prava utvrđeno je i pravo na obrazovanje. Evolucija međunarodnog prava u ovoj studiji korištena je kao načelo u predočavanju međunarodnih standarda kojima se uređuju pitanja prava na predškolski odgoj i obrazovanje.

Ipak, ono što je važno istaknuti kada je riječ o međunarodnim standardima ljudskih prava jest činjenica da se njihova provedba odvija mnogo teže i sporije od njihovog utvrđivanja. Razlog je to što se mnoga ljudska prava i dalje doživljavaju kao daleki i neostvarivi san, a ne kao sastavni dio vrijednosti jednoga društva.

⁸ Konvencija, pakt ili ugovor odnosi se na utvrđeno ponašanje koje se temelji na dogovoru ili sporazumu koji ima vrijednost ugovora i kao takav obvezuje potpisnice (države ugovornice) na pridržavanje odredab. Deklaracija se obično smatra izjavom više država o nekom međunarodnom pitanju ili odnosu i nema pravno obvezujuću snagu.

3.2.1. Odgovornost za primjenu međunarodnih standarda

U osnovi postoje tri razine odgovornosti za osiguranje ljudskih prava, koji su sastavnim dijelom samih prava. To su:

- razina države,
- razina međunarodne zajednice i
- razina pojedinca i privatnih čimbenika u društvu.

Prema međunarodnim standardima ljudskih prava, **države su te koje imaju primarnu odgovornost za osiguranje ljudskih prava pojedinaca** iz svoje jurisdikcije, jer su države⁹ te koje potpisuju međunarodne sporazume o ljudskim pravima. Kada je riječ o odgovornosti države, važno je naglasiti kako se ta odgovornost odnosi na sva državna tijela, kao i na sve agencije koje nastupaju u ime države, na svim razinama vlasti. U kontekstu BiH, to su državna, entitetska, kantonalna i općinska razina.

Općenito, **postoje tri obveze u vezi s ljudskim pravima**: poštivanje, zaštita i ostvarivanje (ispunjavanje).

Poštivanje ljudskih prava znači ne smetati u njihovom uživanju. Država bi se trebala suzdržati od radnji kojima se ometa uživanje ljudskih prava.

Zaštita ljudskih prava znači poduzeti korake u osiguravanju da treće osobe ne smetaju u uživanju ljudskih prava. Primjerice, država treba zaštititi pristupačnost obrazovanju osiguravanjem da roditelji ne sprečavaju djecu da pohađaju školu ili zaštititi pristupačnost zdravstvenoj zaštiti, osiguravajući da medicinsko osoblje ne uskrati pomoć bolesniku.

Ispunjavanje ljudskih prava znači osigurati korake koji će jamčiti pristup konkretnom pravu.

U standardima ljudskih prava prepoznaje se da nedostatak sredstava može biti preprekom u ostvarivanju ljudskih prava. Sukladno tome, neke obveze iz područja ljudskih prava su progresivne, a druge su neposredne. Tako su države obvezne u dijelu ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, a što uključuje i pravo na sve oblike obrazovanja, **zadovoljiti najnižu esencijalnu razinu svakog prava**. Ta razina ne može biti apstraktno određena, te države ovu svoju zadaću moraju izvršiti sukladno načelima zaštite ljudskih prava.

Međutim, u svakoj situaciji u kojoj je znatan broj ljudi lišen prava na zdravlje, stanovanje, hranu, obrazovanje, država se u ispunjavanju ovih prava obvezuje uključiti sva svoja raspoloživa sredstva, a prema potrebi i resurse međunarodne pomoći zahtjevima za međunarodnu pomoć koju prepoznaje većina međunarodnih standarda ljudskih prava.

Veoma je važno istaknuti da obveze države koje se tiču osiguravanja svojim građanima uživanja prava nisu isključivo utemeljene na obvezama preuzetim iz međunarodnih standarda. Te obveze proizlaze

⁹ Subjekti ili ugovorne stranke bilo kojeg međunarodnog prava jesu same države, a ne vlade koje su ih potpisale, jer su vlade odgovorne za predstavljanje države samo u određenom razdoblju. To znači da i u slučaju promjene vlade nova vlada i dalje je obvezna prema međunarodnim zakonskim procedurama. U slučaju promjene sustava države, jezgra države i novonastale države imale bi drukčije obveze. Ovaj slučaj može se objasniti na slučaju BiH i drugih zemalja nastalih raspadom bivše SFRJ. Početkom 1992. godine SFRJ je bila članicom različitih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima. Njezinim raspadom, početkom 1992., Slovenija, Hrvatska, Makedonija i BiH, kao nove države, a poslije i Crna Gora, bile su obvezne ratificirati ugovore kako bi bile obvezane njihovim odredbama. Međutim, SFRJ, kao „kostur“ država, ostala je obvezana izvornim potpisom ovih ugovora, a mogla ih je prema vlastitoj želji i opozvati. Bosna i Hercegovina, kao novonastala država, pristupila je svim međunarodnim dokumentima što ih je ratificirala bivša SFRJ, dok je određenome broju međunarodnih dokumenata pristupila izravno u postupku ratifikacije. Takav primjer je Europska socijalna povelja, koja je ratificirana u listopadu 2008. godine.

iz same koncepcije države kao tvorevine na koju su građani prenijeli dio svoje autonomije u zamjenu za osiguranje različitih funkcija. To znači da građani na temelju „društvenog ugovora“ s državom pristaju na to da država upravlja izvjesnim aspektima njihova postojanja u zamjenu za sigurnost i blagostanje koji su im potrebni u njihovom svakodnevnom životu. Uđe li se u bit značenja sigurnosti i blagostanja, može se zaključiti da oni uključuju ljudska prava. Dakle, država putem „društvenog ugovora“ s građanima prihvaća obvezu omogućavanja sigurnosti i blagostanja, dakle ljudskih prava. Stoga, s ciljem osiguranja ljudskih prava, veoma je bitno poznavati prirodu obveza države. Obveze države u smislu ekonomsko-socijalnih prava, u koje spada i obrazovanje, utemeljene su na sljedećim načelima:

- ne smiju se diskriminirati pojedinci unutar različitih skupina u ostvarivanju prava koja su u pitanju;
- nužno je poduzeti ciljne korake (uključujući i osmišljavanje specifične strategije i programa) usmjerene prema potpunom ostvarivanju prava koja su u pitanju;
- osigurati nadgledanje napretka u ostvarivanju ljudskih prava. U slučaju povrede prava, trebali bi biti dostupni mehanizmi zaštite.

Kada je riječ o pravu na obrazovanje, s posebnim osvrtom na predškolski odgoj i obrazovanje, potrebno je poći od temeljnog načela zajedničkog za sve UN-ove standarde ljudskih prava, a to je da uživanje svih prava u jednoj zemlji, dakle uključujući i pravo na predškolski odgoj i obrazovanje, mora biti **osigurano bez diskriminacije**.¹⁰

Pravo na obrazovanje utvrđeno je sljedećim UN-ovim dokumentima:

1. Općom deklaracijom,
2. Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima (1966.) (ICCPR),
3. Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.) (ICESCR),
4. Konvencijom o pravima djeteta (1989.) (CRC),
5. Konvencijom o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979.) (CEDAW),
6. Konvencijom o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (1966.) (CERD),
7. Konvencijom protiv mučenja i drugih svirepih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni.

Osim načela nediskriminacije, navedeni međunarodni standardi sadrže konkretne odredbe koje se odnose na obveze države u osiguravanju prava na obrazovanje. Tako se u **ICESCR-u** utvrđuju obveza “države ugovornice da prizna prava svakoj osobi na obrazovanje, a obrazovanje treba biti usmjereno k punom procvatu čovjekove ličnosti i osjećaju njegova dostojanstva, kao i jačanju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda, te obrazovanje mora omogućiti svakome da ima korisnu ulogu u slobodnom društvu, da unaprijedi razumijevanje, snošljivost, prijateljstvo među svim narodima i svim rasnim, nacionalnim ili vjerskim skupinama i da pomogne razvoju djelovanja Ujedinjenih naroda za očuvanje mira”.¹¹

CEDAW-om je propisano da će države članice poduzeti sve potrebne mjere radi otklanjanja diskriminacije žena, kako bi im osigurale jednaka prava kao i muškarcima u smislu obrazovanja, a posebice kako bi na temelju ravnopravnosti muškaraca i žena osigurale: (a) jednake uvjete u smislu karijere i profesionalnog usmjeravanja, u smislu pružanja mogućnosti za učenje i stjecanje diploma u obrazovnim ustanovama svih kategorija, i u seoskim i u gradskim sredinama; takva ravnopravnost osigurava se u smislu predškolskog, općeg, tehničkog i stručnog obrazovanja, kao i višeg tehničkog obrazovanja i svih vrsta profesionalnog usmjeravanja; (b) dostupnost istih nastavnih programa, istih ispita i nastavnog osoblja koje ima kvalifikacije iste razine, kao i školskih prostorija i opreme iste kvalitete; (c)

¹⁰ Članak 2. stavak 1. ICCPR-a; članak 2. stavak 2. ICESCR-a; čl. 1. i 2. CEDAW-a; članak 2. CRC-a; čl. 1. i 2. CEDAW-a; članak 2. CERD-a.

¹¹ Članak 13. stavak 1.

otklanjanje tradicionalnog shvaćanja o ulogama muškaraca i žena na svim stupnjevima i u svim oblicima obrazovanja poticanjem stvaranja mješovitih razreda i drugih vrsta obrazovanja koji mogu pridonijeti postizanju toga cilja, posebice revizijom udžbenika i školskih programa, te prilagodbom nastavnih metoda; (d) jednake mogućnosti korištenja stipendija i drugih vrsta bespovratne pomoći za studije; (e) jednake mogućnosti pristupa programima permanentnog obrazovanja, uključujući programe za obrazovanje odraslih i funkcionalne programe opismenjavanja, posebice one čiji je cilj u što je moguće kraćem vremenu smanjiti jaz u stupnju obrazovanja između muškaraca i žena; (f) smanjenje stope slučajeva da ženska mladež napušta škole i organiziranje programa za djevojke i žene koje su prerano napustile školu.¹²

CERD-om je utvrđena obveza država članica da osiguraju pravo na obrazovanje i stručno usavršavanje bez diskriminacije.¹³

U čl. 28. i 29. **CRC-a** utvrđeno je pravo na obrazovanje. Člankom 28. pravo na obrazovanje definirano je na način da države članice Konvencije moraju svakome djetetu osigurati pravo na obrazovanje, te da će promicati međunarodnu suradnju u području obrazovanja, posebice s ciljem suzbijanja neznanja i nepismenosti diljem svijeta, te olakšavanja pristupanju znanstvenim i tehničkim saznanjima i suvremenim metodama podučavanja.

Obrazovni sustav razvijat će se na način koji će osigurati razvoj djetetove ličnosti, što treba biti usmjereno k cjelokupnome razvoju djetetove ličnosti, nadarenosti, duševnih i tjelesnih sposobnosti; promicanju poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda te načela proglašenih u UN-ooj Povelji; poticanju poštivanja djetetovih roditelja, njegova kulturnog identiteta, jezika i vrijednosti, nacionalnih vrijednosti zemlje u kojoj dijete živi i zemlje iz koje potječe; te poštivanju civilizacija koje se od njega razlikuju; pripremi djeteta za odgovoran život u slobodnoj zajednici u duhu razumijevanja, mira, snošljivosti, ravnopravnosti spolova i prijateljstva među svim narodima, etničkim, nacionalnim i vjerskim skupinama, te starosjediocima i poticanju zaštite okoliša.¹⁴

Posebice je bitna odredba Konvencije kojom se jamče prava djece koja pripadaju manjinama na način da države u kojima postoje etničke, vjerske ili jezične manjine, ili osobe autohtonog podrijetla, djetetu koje pripada takvoj manjini ili koje je autohtono neće biti zaniijekano pravo da u zajednici s drugim članovima svoje skupine uživa svoju kulturu, ispovijeda svoju vjeru ili govori svojim jezikom.¹⁵

Sve navedene dokumente ratificirala je BiH i oni imaju ustavnu snagu, jer su sastavnim dijelom Ustava BiH.¹⁶ Zagovornici prava u području obrazovanja mogu se pozivati na te dokumente budući da su oni **pravno obvezujući i tražiti sudsku zaštitu ovih prava.**

U slučaju kada se u više međunarodnih dokumenata definiraju ili štite ista prava, pojedinac ima pravo na zaštitu prema: (1) svim postojećim (usvojenim) instrumentima i (2) odredbama sporazuma koje ga štite na najbolji način, odnosno prema onima koje osiguravaju najveći stupanj zaštite.

U Svjetskoj deklaraciji o obrazovanju za sve naglašena je potreba metodološkog pristupa usmjerenog na dijete, kako bi se svakom djetetu u cjelini osigurao razvoj njegovih potencijala. Usvajanje metodoloških pristupa koji su fleksibilni i kojima se omogućava vođenje računa o različitim potrebama djece pridonijet će poboljšanju kvalitete rada i smanjenju isključenosti i u području predškolskog odgoja i obrazovanja.

¹² Članak 10. CEDAW-a

¹³ Članak 5. stavak 1. točka e. podtočka v.

¹⁴ Članak 29. Konvencije o pravima djeteta

¹⁵ *Idem*, članak 30.

¹⁶ Aneks I. Ustava BiH – Dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će biti primjenjivani u BiH

3.2.2. Stajalište UN-ovog Odbora za prava djeteta

Odbor za prava djeteta u svojim je zaključnim razmatranjima prepoznao određene pomake u BiH u području obrazovanja, a koje se, prije svega, odnose na usvajanje zakonskih i drugih mjera. Ipak, Odbor je izrazio i zabrinutost zbog: (a) velikog broja djece koja nisu upisana u školu ili su odustala od školovanja; (b) još nedovoljnog broja profesionalnog nastavnog kadra u zemlji; (c) nedostatka odgovarajućeg prostora i objekata za rekreacijske i kulturne aktivnosti; (d) činjenice da, naročito u ruralnim područjima, djeca nemaju pristup predškolskom obrazovanju.

Nadalje, Odbor je zabrinut zbog raširene diskriminacije etničkih i/ili nacionalnih manjina, posebice Roma, u pristupu obrazovanju (samo 33% romske djece pohađa osnovnu školu), kao i zbog otežanog pristupa školovanju i drugih marginaliziranih skupina djece, kao što su: izbjeglice, povratnici i djeca s invaliditetom.

Zbog ovakvoga stanja u području obrazovanja, Odbor je, među ostalim, preporučio državi članici da:

- ojača napore u procesu usklađivanja zakona o obrazovanju i osigura njihovu učinkovitu i jedinstvenu provedbu u cijeloj zemlji;
- poduzme sve potrebne mjere radi potpune primjene čl. 28. i 29. Konvencije, posebice kada je riječ o djeci koja pripadaju najugroženijim skupinama, tj. manjinskim skupinama, djeci koja žive u siromaštvu, djeci izbjeglicama i povratnicima, romskoj djeci, djeci s invaliditetom itd.;
- poboljša učinkovitost obrazovnog sustava, posebice ističući visok postotak djece koja napuštaju školovanje;
- osigura dostupnost predškolskog obrazovanja u cijeloj zemlji, posebice u ruralnim područjima;
- poveća dostupnost programa stručnog obrazovanja za mlade, s ciljem olakšavanja njihova pristupa tržištu rada;
- zatraži tehničku pomoć od UNESCO-a i UNICEF-a.

3.3. Predškolski odgoj i obrazovanje u zakonodavstvu u BiH

3.3.1. Ustavni okvir

U preambuli Ustava BiH navodi se da je njegova izrada potaknuta Općom deklaracijom o ljudskim pravima, Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima, odnosno ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, te Deklaracijom o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama, kao i drugim instrumentima ljudskih prava.¹⁷

Ustav BiH obvezuje na „najvišu razinu međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda“.¹⁸ Ustavom BiH nalaženo je da se Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (ECHR) i njezini protokoli „moraju izravno primjenjivati“ u BiH i „moraju imati prioritet nad svim ostalim zakonima“¹⁹, a temeljna ljudska prava su navedena u posebnom stavku.²⁰ U Aneksu I. navedeni su dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će biti primjenjivani u BiH, a među njima su svi

¹⁷ Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH, u suradnji s organizacijom *Save the Children Norway*, Analiza usklađenosti zakonodavstva BiH s Konvencijom o pravima djeteta (2009.), str. 130.

¹⁸ Ustav BiH, članak II. Ljudska prava i temeljne slobode (stavak 1.).

¹⁹ *Idem*, članak II. (2).

²⁰ *Idem*, članak II. (3).

UN-ovi dokumenti.²¹ Osim toga, člankom II.4. Ustava BiH propisano je **da je država dužna osigurati svim osobama uživanje prava i sloboda predviđenih Ustavom BiH ili međunarodnim sporazumima** navedenim u Aneksu I. Ustavu BiH, i to bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi.

Ustavom Federacije BiH jamči se primjena najviše razine međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u Aneksu, te se posebice u članku 2. stavak 1. točka 1. navodi popis ljudskih prava koje uživaju sve osobe na teritoriju Federacije BiH.²² Shodno Ustavu, federalna i kantonalna vlast nadležne su za jamčenje i ostvarivanje ljudskih prava,²³ dok u izvršavanju svojih nadležnosti svaka općina poduzima sve potrebne mjere s ciljem osiguranja zaštite prava i sloboda utvrđenih u čl. II.A. 1.-7. *Ljudska prava i temeljne slobode* i u instrumentima navedenim u Aneksu. U ostvarivanju ljudskih prava Ustavom FBiH dan je prioritet međunarodnim instrumentima u odnosu na domaće zakonodavstvo, te se u slučaju „neslaganja međunarodnih ugovora ili sporazuma s federalnim zakonodavstvom, treba primijeniti ugovor ili sporazum“.²⁴ U Glavi III. Ustava FBiH utvrđena je podjela nadležnosti između federalne i kantonalne vlasti, tako da je „utvrđivanje obrazovne politike, uključujući **donošenje propisa o obrazovanju i osiguranje obrazovanja, u nadležnosti kantona**“.²⁵

Člankom 5. **Ustava Republike Srpske** propisano je da se ustavno uređenje Republike Srpske temelji na jamčenju i zaštiti ljudskih sloboda i prava u skladu s međunarodnim standardima. Građani Republike Srpske su ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki su pred zakonom i uživaju jednaku pravnu zaštitu bez obzira na rasu, spol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest, društveno podrijetlo, rođenje, naobrazbu, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo osobno svojstvo.²⁶ Prema Ustavu RS-a, svatko ima pravo na obrazovanje pod jednakim uvjetima, a osnovno obrazovanje obvezno je i besplatno.²⁷ Prava i slobode zajamčene Ustavom RS-a ne mogu se oduzeti niti ograničiti.²⁸

3.3.2. Zakonodavni okvir

Kao što se može vidjeti iz analize ustavnog okvira BiH, **pitanje obrazovanja prvenstveno je u nadležnosti entiteta, odnosno u Federaciji BiH u nadležnosti je kantona.** Upravo tako razrađen obrazovni sustav, a uzme li se u obzir i specifičan status Brčko Distrikta BiH, zahtijeva visok stupanj koordinacije na državnoj razini, posebice imajući u vidu osiguranje ispunjenja obveza utvrđenih međunarodnim standardima, a koje su vlasti BiH preuzele ratificiranjem konvencija. S ciljem osiguranja potrebne koordinacije, Zakonom o ministarstvima i drugim tijelima uprave BiH utvrđeno je da je Ministarstvo civilnih poslova BiH, među ostalima, nadležno “za obavljanje poslova i izvršavanje zadaće koji su u nadležnosti BiH i koji se odnose na utvrđivanje temeljnih načela koordiniranja aktivnosti, usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u područjima: zdravstva i socijalne skrbi; mirovina; znanosti i obrazovanja; rada i zapošljavanja; kulture i sporta; geodetskih, geoloških i meteoroloških poslova”.²⁹

3.3.2.1. Okvirni zakon o predškolskom obrazovanju

²¹ Opća deklaracija o ljudskim pravima (UDHR); Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Konvencija o pravima djeteta (CRC); Konvencija protiv mučenja (CAT); Pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR) i dr.

²² Pravo na obrazovanje navedeno je u podtočki m.

²³ Članak III. 2. a) Ustava FBiH.

²⁴ Ustav FBiH, Amandman XVIII.

²⁵ Članak III. 4. b) Ustava FBiH.

²⁶ Članak III. 10. Ustava RS-a (ljudska prava i slobode.)

²⁷ Članak 38. Ustava RS-a.

²⁸ *Idem*, članak 48. stavak 1.

²⁹ Članak 15. stavak 2. Zakona o ministarstvima i drugim tijelima uprave BiH.

Okvirnim zakonom³⁰ utvrđeni su načela, ciljevi, standardi i normativi za pripremu zajedničkih nastavnih jezgra programa za provođenje funkcije predškolskog odgoja i obrazovanja, kao i upravljanje, rukovođenje, stručni standardi, vrste evidencija, financiranje, nadzor i druga pitanja u vezi s ustrojem i osnivanjem predškolskih ustanova. Važno je istaknuti da se **načela, ciljevi i standardi utvrđeni Okvirnim zakonom ne mogu smanjivati.**³¹

Funkcija predškolskog odgoja i obrazovanja kao sastavnoga dijela odgojno-obrazovnog sustava u BiH ima određene posebnosti sadržane u činjenici da je riječ o **prvom stupnju odgojno-obrazovnog sustava koji se bavi odgojem djece predškolskog uzrasta** i treba ga shvatiti u širem kontekstu koji uključuje: odgoj, obrazovanje, njegu i zaštitu.³²

Nadalje, Okvirnim zakonom utvrđeno je da su tijela vlasti nadležna za organiziranje obrazovnog sustava u Brčko Distriktu BiH, Republici Srpskoj, kantonima u Federaciji BiH (u daljnjem tekstu: **nadležne obrazovne vlasti**), te sukladno Ustavu BiH i ustavima entiteta i kantona obvezni primjenjivati i poštivati načela i norme utvrđene Okvirnim zakonom te osigurati odgoj i obrazovanje pod jednakim uvjetima za svu djecu.

Kantonalna vijeća u Federaciji BiH, Narodna skupština Republike Srpske i Skupština Brčko Distrikta BiH su, prema odredbama Okvirnog zakona, **bili obvezni potpuno uskladiti svoje zakone o predškolskom obrazovanju s Okvirnim zakonom.** Rok za usklađivanje zakonskih propisa na nižim razinama vlasti bio je šest mjeseci nakon stupanja na snagu Okvirnog zakona, dakle u svibnju 2008. godine.

a) Načela i ciljevi predškolskog obrazovanja

Predškolski odgoj i obrazovanje u BiH trebaju biti ustrojeni na način da potpuno osiguraju primjenu načela utvrđenih u Okvirnom zakonu koja su podijeljena u dvije skupine: (a) **temeljna načela i ciljevi** i (b) **načela i ciljevi koji osiguravaju temeljna prava djece.**

U **temeljna** načela i ciljeve spadaju:

- Razvojna načela,
- uvažavanje stupnja razvoja djeteta,
- zabrana diskriminacije.

Razvojna načela su skupina načela koja uključuje: a) humanističko-razvojno načelo, b) načelo profesionalne autonomnosti i stručne odgovornosti i c) načelo demokratičnosti. Kako su predškolski odgoj i obrazovanje utemeljeni na humanističkom pristupu odgoju i obrazovanju, suvremenim znanstvenim postignućima i teorijama o djetetovu razvoju i pravima djeteta, obvezatno treba osigurati **uvažavanje stupnja razvoja djeteta**, posebnosti razvojnih mogućnosti i pojedinačne potrebe djeteta.³³ Okvirnim zakonom utvrđuje se i **načelo nediskriminacije**, prema kojemu svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti sudjelovanja u odgovarajućem odgoju i obrazovanju bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi. Jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju osiguranje jednakih uvjeta i prilika za sve, za početak i nastavak daljnjeg odgoja i obrazovanja.³⁴

Osim temeljnih načela i ciljeva, Okvirnim zakonom utvrđuju se načela i ciljevi koji osiguravaju temeljna prava djece u koja spadaju: osiguranje najboljeg interesa djeteta, osiguranje vlastitih vrijednosti,

³⁰ Parlamentarna skupština BiH usvojila je ovaj zakon u listopadu 2007. godine.

³¹ Članak 1. Okvirnog zakona.

³² *Idem*, članak 2.

³³ *Idem*, članak 5.

³⁴ *Idem*, članak 6.

osiguranje optimalnog razvoja djeteta, pravo na jezik i poštivanje vjerskih sloboda, **integracijski programi za djecu s posebnim potrebama i pravo roditelja i djece na izbor ustanove i odlučivanje**.

Načelo osiguranja najboljeg interesa djeteta utemeljeno je kako bi pravo djeteta na odgoj i obrazovanje i ispravnu brigu bilo uspostavljeno za dobrobit njegova tjelesnog i mentalnog zdravlja i sigurnosti, te ima prednost nad svim drugim pravima, a u slučaju sukoba prava, prednost se daje onom pravu, tumačenju ili djelovanju koje će najviše koristiti interesu djeteta.³⁵

Prema odredbama Okvirnog zakona, predškolsko obrazovanje treba biti ustrojeno uz uvažavanje općih ciljeva odgoja i obrazovanja koji proizlaze iz općeprihvaćenih, općih vrijednosti demokratskog društva, uz uvažavanje vlastitih vrijednosnih sustava utemeljenih na posebnostima nacionalne, povijesne, kulturne i vjerske tradicije naroda i nacionalnih manjina koji žive u BiH. Na taj se način **osigurava primjena načela vlastitih vrijednosti**.

Predškolski odgoj i obrazovanje trebaju biti ustrojeni na način kojim se osiguravaju optimalni i jednaki uvjeti kako bi se svako dijete, od rođenja do polaska u školu, razvijalo i ostvarivalo svoje pune potencijale i kompetencije kroz različite oblike kvalitetnog i profesionalno autonomnog, institucionalnog i izvaninstitucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja.³⁶

Uvažavajući različitosti u BiH, posebice imajući u vidu potrebu osiguranja poštivanja jezika i kulture svih konstitutivnih naroda i svake nacionalne manjine koja živi u BiH, Okvirnim zakonom je kao jedno od načela utvrđeno i **pravo na jezik** koje treba biti uključeno u predškolsko obrazovanje, a sukladno Ustavu BiH, Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Okvirnoj konvenciji o zaštiti nacionalnih manjina i Konvenciji o pravima djeteta. Osim prava na jezik, s ciljem osiguranja uvažavanja različitosti u BiH, Okvirnim zakonom utvrđena je i obveza **poštivanja vjerskih sloboda** na način da su predškolske ustanove dužne razvijati, unapređivati i poštivati nacionalne i vjerske slobode, običaje, toleranciju i kulturu dijaloga.³⁷

Okvirnim zakonom jamče se i **integracijski programi za djecu s posebnim potrebama** tako što se djeca s posebnim potrebama uključuju u predškolske ustanove prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama. To znači da će se za svako dijete izraditi individualni program prilagođen njegovim mogućnostima i sposobnostima, a pripremaju se i provode i programi integracije.³⁸

Kako su roditelji zakonski skrbnici djece, Okvirnim zakonom utvrđeno je da roditelji imaju pravo izbora javne ili privatne predškolske ustanove u kojoj će se odgajati i obrazovati njihovo dijete. Roditeljima treba biti osigurano i pravo, ali i obveza, da posredstvom svojih predstavnika u predškolskim ustanovama i tijelima, kao i udruga, a u interesu svoje djece, na svim razinama sudjeluju u odlučivanju o pitanjima bitnim za rad predškolske ustanove i funkcioniranje predškolskog odgoja i obrazovanja.

b) Funkcija predškolskog obrazovanja

Funkcija predškolskog obrazovanja višestruka je i usmjerena k udovoljavanju dječjim potrebama, potrebama njihovih roditelja i društva u cjelini. Okvirnim zakonom je kao funkcija predškolskog obrazovanja određeno sljedeće:

- osiguranje uvjeta za optimalan razvoj svakog djeteta;
- pomoć roditeljima u brizi za njegu, zaštitu, razvoj, odgoj i opće blagostanje djeteta;
- dopuna obiteljskoga odgoja;
- ulaganje društva u blagostanje i napredak.

³⁵ *Idem*, članak 7.

³⁶ *Idem*, članak 9.

³⁷ *Idem*, članak 11.

³⁸ *Idem*, članak 12.

Realiziranje funkcije predškolskog obrazovanja odvija se prema utvrđenim **standardima i normativima**, što obvezuje javne i privatne predškolske ustanove na obavljanje djelatnosti odgoja i obrazovanja sukladno planovima i programima čijim je **zajedničke osnove propisuju nadležne obrazovne vlasti**, a sukladno pedagoškim standardima i normativima za opremu, didaktička, zdravstveno-higijenska, estetska i druga sredstva (u daljnjem tekstu: standardi i normativi).

Okvirnim je zakonom utvrđeno da **je u godini pred polazak u osnovnu školu predškolski odgoj i obrazovanje obvezno za svu djecu predškolskog uzrasta**, dok nadležne obrazovne vlasti odgovarajućim zakonom uređuju uvjete i načine financiranja, programe i vrijeme trajanja predškolskog odgoja i obrazovanja.³⁹ Prijam djece u predškolsku ustanovu, prema odredbama Okvirnog zakona, treba provoditi tijekom cijele godine, a javne i privatne predškolske ustanove trebaju osigurati jednake mogućnosti za prijam sve djece.

c) **Predškolske ustanove**

Predškolski odgoj i obrazovanje realizira se u **javnim i privatnim predškolskim ustanovama**. Nadležne obrazovne vlasti osnivaju javne predškolske ustanove, sukladno načelima, standardima i normativima utvrđenim Okvirnim zakonom i ostalim uvjetima i kriterijima utvrđenim propisima u području odgoja i obrazovanja, dok privatnu predškolsku ustanovu mogu osnovati domaće i strane fizičke i pravne osobe, sukladno načelima utvrđenim Okvirnim zakonom i ostalim uvjetima i kriterijima utvrđenim propisima iz područja odgoja i obrazovanja.⁴⁰

Sa stanovišta organizacijskih oblika, predškolski se odgoj i obrazovanje ostvaruju u sklopu **jaslica**, za djecu od šest mjeseci do navršene treće godine života, i u **vrtiću**, od navršene treće godine života do polaska u osnovnu školu. U slučajevima kada se za djecu predškolskog uzrasta s posebnim potrebama ne može organizirati odgojno-obrazovni rad u predškolskoj ustanovi, taj rad može se djelomično ili u cijelosti odvijati u posebnim predškolskim odgojno-obrazovnim ustanovama.

d) **Zajednička jezgra programa**

Prema odredbama Okvirnog zakona, u svim javnim i privatnim predškolskim ustanovama u BiH treba **uspostaviti i primjenjivati zajedničku jezgru cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama**. Zajednička jezgra programa i planovi trebaju:

- jamčiti i osigurati kvalitetan odgoj i obrazovanje za svu djecu i dosegnuti zadovoljavajuće standarde znanja, vještina i sposobnosti;
- osigurati dosljednost kvalitete standarda odgoja i obrazovanja u svim predškolskim ustanovama u BiH;
- osigurati primjenu programa koji odgovaraju razvojnim potrebama djece predškolskog uzrasta;
- putem odgojno-obrazovnog procesa osigurati razvoj pozitivnog odnosa i osjećaja pripadnosti državi BiH;
- osigurati zadovoljavajuću usklađenost programa, kao i njihovu prilagodljivost, sukladno specifičnim potrebama predškolske ustanove i lokalne zajednice;
- osigurati slobodu kretanja i jednak pristup predškolskom odgoju i obrazovanju.

S ciljem osiguranja uspostave zajedničke jezgre programa, Okvirnim zakonom propisana je obveza **uspostavljanja privremenog tijela** čije članove imenuju ministri obrazovanja Republike Srpske, kantona u Federaciji BiH i Brčko Distrikta BiH, a jednoga člana imenuje ministar civilnih poslova BiH. Na

³⁹ *Idem*, članak 16.

⁴⁰ *Idem*, članak 18.

prijedlog privremenog tijela, sporazum o zajedničkim jezgrama programa usvajaju i potpisuju ministar obrazovanja Republike Srpske, ministri obrazovanja svih kantona iz Federacije BiH, te predstavnik Brčko Distrikta BiH.

U predškolskim ustanovama u BiH, prema odredbama Okvirnog zakona, provode se programi odgojno-obrazovnog rada namijenjeni djeci od rođenja do polaska u školu, kao i programi namijenjeni drugim korisnicima zainteresiranim za razvoj, odgoj, obrazovanje i opću dobrobit djece. **Programima odgojno-obrazovnog rada s djecom utvrđuju se ciljevi i zadaci, sadržaj i vrsta, te profili i školska sprema zaposlenika koji provode svaki od ovih programa**, a na temelju prethodno pribavljene suglasnosti nadležnih obrazovnih vlasti. Predškolske ustanove trebaju primjenjivati sljedeće programe:

- cjelovite razvojne programe,
- specijalizirane razvojne programe,
- interventne, kompenzacijske i rehabilitacijske programe,
- programe jačanja roditeljskih kompetencija,
- programe za djecu pred polazak u školu, ako nisu obuhvaćena nekim oblikom predškolskog odgoja i obrazovanja,
- programe za djecu državljana BiH u inozemstvu.

e) Standardi i normativi

Okvirnim zakonom utvrđuje se da se predškolski odgoj i obrazovanje u javnim i privatnim predškolskim ustanovama treba realizirati na temelju **pedagoških standarda i normativa**, a koje **utvrđuju i usvajaju nadležne obrazovne vlasti**. Standardima i normativima u predškolskom odgoju i obrazovanju osigurava se dosljedna i učinkovita primjena zajedničkih jezgri programa u svim predškolskim ustanovama u BiH. Za provedbu standarda i normativa, te zajedničkih jezgri u području predškolskog obrazovanja nadležna je Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Važno je istaknuti da u okviru zajedničkih jezgri i programa javne i privatne predškolske ustanove imaju slobodu izrade i realiziranja određenih sadržaja po svome izboru, u skladno odredbama toga zakona.

f) Izvješćivanje i nadzor

Predškolske ustanove obvezne su donositi godišnje programe rada koje, na prijedlog stručnog vijeća, usvaja upravni odbor predškolske ustanove i do kraja rujna tekuće godine dostavlja nadležnim obrazovnim vlastima i osnivaču. Izvješća o radu za proteklu radnu godinu razmatraju se i usvajaju po istom postupku kao i programi rada i najkasnije do kraja rujna tekuće godine prosljeđuju nadležnim institucijama na razmatranje i usvajanje.

Nadležne obrazovne vlasti obvezne su osigurati kontrolne mehanizme stručnog nadzora pedagoškog praćenja i unapređivanja rada u javnim i privatnim predškolskim ustanovama kako bi se osiguralo da sve predškolske ustanove rade skladno standardima i normativima.

g) Profili za obavljanje funkcije odgajatelja

Okvirnim zakonom određen je **profil stručnjaka** koji mogu raditi u predškolskom odgoju i obrazovanju tako što je utvrđeno da **će to pitanje biti uređeno zajedničkim jezgrama programa** za predškolski odgoj i obrazovanje, dok se stupanj stručne spreme i ostali uvjeti za obavljanje odgajateljske dužnosti bliže definiraju standardima i normativima predškolskog odgoja i obrazovanja. Ipak, Okvirnim zakonom propisano je da programe predškolskog odgoja i obrazovanja u javnom i privatnom sektoru realiziraju **odgajatelji** i specijalizirani stručnjaci različitih profila: **pedagozi, specijalizirani pedagozi, logopedi, psiholozi, liječnici, socijalni djelatnici s visokom stručnom spremom**, dok njegu i brigu o zaštiti i unapređenju zdravlja djece u dobi od šest mjeseci do polaska u školu realiziraju **medicinski djelatnici** sa završenim fakultetom, visokom ili srednjom medicinskom školom. Okvirnim zakonom predviđeno je i da u realizaciji programa odgojno-obrazovnog rada mogu sudjelovati i osobe s visokom,

višom i srednjom stručnom spremom odgojno-obrazovnog i medicinskog smjera u svojstvu asistenta i volontera. Odgajatelji, stručni suradnici i suradnici koji prvi puta zasnivaju radni odnos u predškolskoj ustanovi obvezni su nakon jedne godine, a prije isteka druge godine neposrednog odgojno-obrazovnog rada, položiti stručni ispit.

h) Stručna tijela u predškolskim ustanovama

Okvirnim zakonom utvrđuju se stručna tijela koja obavljaju stručnu funkciju u predškolskim ustanovama, a to su stručno vijeće i stručni aktivisti. *Stručno vijeće* je stručno tijelo predškolske ustanove koje čine svi stručni djelatnici predškolske ustanove. Stručno vijeće nadležno je za: praćenje i analizu organiziranja i realiziranja programa odgojno-obrazovnog rada; utvrđivanje programa stručnog usavršavanja odgajatelja i praćenje njegove realizacije; razmatranje i utvrđivanje prijedloga godišnjeg programa rada; osnivanje, praćenje i analiza rada stručnih tijela, te razmatranje i davanje primjedaba na njihova izvješća o radu; kandidiranje predstavnika u upravnom odboru i predlaganje i praćenje realizacije suradnje s roditeljima i lokalnom zajednicom. Stručnim vijećem rukovodi ravnatelj predškolske ustanove.

Stručni aktivisti formiraju se između stručnih djelatnika po dobnim skupinama u kojima se realizira odgojno-obrazovni proces. Stručni aktivisti brine o usklađivanju rada istih dobnih skupina, poduzima mjere za uspješno realiziranje programa u svome aktivu i prati cjelokupan razvoj i aktivnost djece, te predlaže mjere za njihovu uspješnost. Stručnim aktivom rukovodi predsjednik aktiva, kojega biraju članovi aktiva.

i) Upravljanje i rukovođenje predškolskim ustanovama

Pitanja osnivanja, organiziranja, nadležnosti tijela, procedure upravljanja predškolskim odgojno-obrazovnim sustavom kao dijelom nadležnog obrazovnog sustava u BiH uređuju se zakonima iz područja predškolskog odgoja i obrazovanja te drugim propisima i aktima koje donose nadležne obrazovne vlasti i predškolske ustanove.⁴¹ Tim se aktima uređuju nadležnosti i odgovornosti za upravljanje, posebice u smislu financiranja predškolskih ustanova, odnosa ovih institucija i osnivača, kao i njihovog odnosa prema društvenoj zajednici.

Upravljačko tijelo u javnoj predškolskoj ustanovi je upravni odbor. Članovi upravnog odbora biraju se na temelju javnoga natječaja prema **načelu paritetne zastupljenosti osnivača, vijeća roditelja i stručnog osoblja predškolske ustanove** sukladno postupku koji se utvrđuje propisima i aktima što ih donose nadležne obrazovne vlasti i predškolske ustanove. Natječaj raspisuje i provodi povjerenstvo u kojemu su po jedan predstavnik osnivača, vijeća roditelja i predškolske ustanove, a koje imenuje osnivač, dok članove povjerenstva predlažu tijela subjekata koji čine povjerenstvo. S ciljem osiguranja načela jednake zastupljenosti i nediskriminacije, Okvirni zakon sadrži zaštitnu odredbu kojom se propisuje **da sastav upravnoga odbora predškolske ustanove mora odražavati nacionalnu strukturu djece i roditelja, osoblja i osnivača** onako kako ona u danome trenutku izgleda, u načelu, prema popisu stanovništva u BiH iz 1991. godine. Nadležnosti upravnog odbora su: utvrđivanje i provedba politike predškolske ustanove, opće upravljanje predškolskom ustanovom i učinkovito korištenje kadrovskih i materijalnih potencijala.

Ravnatelj predškolske ustanove odgovoran je za rukovođenje predškolskom ustanovom i za realiziranje njezinih programskih aktivnosti, a imenuje ga upravni odbor po postupku koji se određuje zakonima ili propisima Republike Srpske, kantona u Federaciji BiH i Brčko Distrikta BiH te općim aktima predškolske ustanove, dok ravnatelja privatne predškolske ustanove imenuje osnivač.⁴² Okvirnim zakonom propisano je da **ravnatelj predškolske ustanove mora imati visoku stručnu spremu iz područja predškolskog odgoja, pedagogije, specijalne pedagogije ili psihologije**. Zakonom je

⁴¹ Članak 35. Okvirnog zakona.

⁴² *Idem*, članak 37.

predviđena i iznimka prema kojoj ravnateljem predškolske ustanove može biti imenovan istaknuti, u praksi dokazani nastavnik predškolskog odgoja i obrazovanja.

Vijeće roditelja je tijelo koje mogu uspostaviti roditelji, a predškolska ustanova obvezna je pomoći im u tome. Članove ovoga vijeća biraju roditelji, dok se način i postupak osnivanja i rada vijeća roditelja utvrđuju općim aktom predškolske ustanove. Nadležnosti vijeća roditelja su: (a) promicanje interesa predškolske ustanove u lokalnoj zajednici; (b) iznošenje stavova roditelja upravnom odboru predškolske ustanove; (c) poticanje angažmana roditelja u radu predškolske ustanove; (d) obavještanje upravnog odbora o svojim stavovima, kada to ocijeni potrebnim ili na zahtjev upravnog odbora, o svakom pitanju koje se odnosi na rad predškolske ustanove i (e) kandidiranje predstavnika roditelja u upravni odbor.⁴³

j) Evidencije i dokumentacija

Predškolska ustanova je, shodno odredbama Okvirnog zakona, obvezna voditi svu potrebnu pedagošku dokumentaciju i evidenciju utvrđenu Okvirnim zakonom, ali i ostalim zakonskim i podzakonskim aktima. Obvezna evidencija je evidencija o: (a) djeci uključenoj u predškolsku ustanovu; (b) praćenju i napredovanju djece; (c) prikupljanju sredstava od roditelja, osnivača i donatora; (d) djeci s posebnim potrebama i (e) djeci smještenoj u druge obitelji.

k) Financiranje

Okvirnim zakonom propisano je da **osnivač predškolske ustanove osigurava sredstva potrebna za osnivanje, rad i provedbu programa** predškolskog odgoja i obrazovanja sukladno pedagoškim standardima i normativima za predškolski odgoj i obrazovanje. Tako osnivač treba osigurati sredstva za: (1) plaće zaposlenika (bruto), topli obrok, regres; (2) materijalne troškove; (3) nabavu osnovne opreme i učila; (4) potrošni materijal za odgojno-obrazovni rad; (5) amortizaciju i tekuće investicijsko održavanje objekata i (6) dio radno-igrovnog materijala (igračke i drugi osnovni didaktički materijal).

Osim osnovnih sredstava koje je osnivač dužan osigurati, Okvirnim zakonom propisano je da **programe** predškolskog odgoja i obrazovanja **mogü financijski podupirati roditelji djece predškolskog uzrasta**, ovisno o društvenom statusu i putem donacija, dok sredstva za realiziranje kraćih i specijaliziranih programa rada i troškove ishrane djece osiguravaju korisnici usluga.

Nadležne obrazovne vlasti su, sukladno odredbama Okvirnog zakona, dužne osigurati: (a) sredstva za nabavu dijela didaktičkog materijala; (b) profesionalno usavršavanje kadrova u odgoju i obrazovanju; (c) razvoj predškolskih programa rada; (d) evaluaciju predškolskih programa rada; (e) dio sredstava za realiziranje specijaliziranih programa rada; (f) izdavačku djelatnost ustanove; (g) utvrđivanje uvjeta i donošenje rješenje o početku rada predškolske ustanove.⁴⁴

Nadležno tijelo za socijalnu skrb, sukladno odgovarajućim zakonima Republike Srpske, kantona u Federaciji BiH i Brčko Distrikta BiH, sufinancira dio troškova za: (a) djecu bez roditeljske skrbi; (b) djecu s posebnim potrebama; (c) djecu invalida; (d) djecu civilnih žrtava rata; (e) djecu nezaposlenih roditelja; (f) djecu samohranih roditelja; (g) djecu korisnika socijalnih primanja i (h) djecu redovitih studenata.

U vezi s pitanjem pokrivanja **troškova zdravstvene zaštite**, Okvirnim zakonom utvrđeno je da nadležno ministarstvo zdravlja i/ili institucije, sukladno odgovarajućim zakonima entiteta, kantona i

⁴³ *Idem*, članak 38.

⁴⁴ *Idem*, članak 43.

Brčko Distrikta BiH, osiguravaju financiranje preventivnih programa i programa zaštite i unapređivanja zdravlja djece.⁴⁵

Iz proračuna osnivača osiguravaju se sredstva za razvoj djelatnosti predškolskog odgoja i obrazovanja, financiranje razreda predškolskih ustanova u bolnicama, razreda za djecu s posebnim potrebama pri odgovarajućim zavodima, za djecu nacionalnih manjina, posebice romsku djecu, kao i subvencije za cijene grijanja, komunalija, vode, električne energije, PTT usluga i RTV pristojbe koje se svrstavaju u kategoriju kućanstava.

l) Praćenje i nadzor

Nadzor nad primjenom Okvirnog zakona prodi Ministarstvo civilnih poslova BiH, dok su nadležne obrazovne vlasti odgovorne za provedbu i primjenu Okvirnog zakona, primjenu standarda i normativa kao i programa rada. Zakonitost i uvjete rada u predškolskoj ustanovi nadziru tijela nadležnih inspeksijskih službi za područje obrazovanja.

m) Zaštita prava utvrđenih Okvirnim zakonom

U slučaju povrede načela utvrđenih Okvirnim zakonom, prijava se može podnijeti nadležnoj obrazovnoj instituciji ili inspekciji nadležnoj za područje obrazovanja, koja će rješenjem utvrditi opravdanost takve povrede i naložiti njezino otklanjanje. U slučaju nedonošenja rješenja u roku od 30 dana od dana podnošenja prijave, ili ako stranka ne bude zadovoljna rješenjem, ona može podnijeti žalbu nadležnom ministarstvu, koje je obvezno riješiti žalbu u roku od 30 dana. Nezadovoljna stranka može pokrenuti postupak pred nadležnim sudom.⁴⁶

Protiv osoba koje se ponašaju protivno odredbama Okvirnog zakona disciplinski postupak mogu pokrenuti predškolska ustanova, nadležna inspekcija za obrazovanje ili nadležno ministarstvo obrazovanja. U slučaju sumnje da je počinjeno kazneno djelo, predškolska ustanova, nadležna inspekcija ili nadležno ministarstvo obrazovanja obavijestit će odgovarajuće tijelo kaznenog progona.

n) Osiguranje primjene Okvirnog zakona

Člankom 51. Okvirnog zakona propisano je da će Republika Srpska, kantoni u Federaciji BiH i Brčko Distrikt BiH **donijeti svoje zakone i uskladiti ih s Okvirnim zakonom u roku od šest mjeseci** od dana stupanja na snagu Okvirnog zakona. Istodobno je propisano da će nadležne obrazovne vlasti u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu toga zakona donijeti: (a) standarde i normative za područje predškolskog odgoja i obrazovanja; (b) kriterije o financiranju predškolskih ustanova; (c) propis o postupku utvrđivanja uvjeta, sadržaju i načinu vođenja Registra; (d) propis o načinu vođenja pedagoške i ostale evidencije i dokumentacije; (e) propis o ocjenjivanju i stručnom usavršavanju medicinskog osoblja, odgajatelja i ostalih stručnih kadrova koji rade u odgojno-obrazovnom procesu i (f) propis o stručnom nadzoru.⁴⁷

o) Prijelazno razdoblje za uspostavu stručnih standarda

Okvirnim zakonom utvrđeno je i prijelazno razdoblje za uspostavu stručnih standarda, a koji se odnose na osoblje koje radi u predškolskim ustanovama. Tako je utvrđeno da stupanjem na snagu Okvirnog zakona odgajatelji koji rade s djecom u odgojno-obrazovnom procesu moraju imati visoku stručnu spremu iz područja predškolskog odgoja, dok je za odgajatelje koji imaju više od 20 godina staža s višom i srednjom školskom spremom propisano da mogu ostati u odgojno-obrazovnom procesu do

⁴⁵ To uključuje financiranje plaća liječnika, specijalnih pedagoga, stomatologa, medicinskih sestara; dio potrošnog materijala za jaslice; profesionalno usavršavanje zdravstvenih djelatnika i specijalnih pedagoga; sanitarne preglede svih zaposlenika i preglede djece pred upis u predškolsku ustanovu.

⁴⁶ Članak 49. Okvirnog zakona.

⁴⁷ *Idem*, članak 52.

odlaska u mirovinu. Prijelazno razdoblje za zaposlenike s neodgovarajućom stručnom spremom propisuje se zakonom koji utvrde nadležne obrazovne vlasti.

3.3.2.2. Zakonodavstvo o predškolskom obrazovanju i odgoju Brčko Distrikta BiH

Skupština Brčko Distrikta BiH je, postupajući sukladno odredbama Okvirnog zakona, usvojila Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Brčko Distriktu BiH (u daljnjem tekstu: Zakon BDBiH)⁴⁸, kojim je utvrdila ciljeve i zadaću predškolskog odgoja i obrazovanja, organizaciju rada, financiranje, upravljanje i provedbu nadzora u predškolskim ustanovama Brčko Distrikta BiH. Iako nisu pojedinačno specificirana načela predškolskog odgoja i obrazovanja općom napomenom da se predškolski odgoj i obrazovanje treba temeljiti na općeprihvaćenim vrijednostima demokratskog društva i specifičnostima nacionalne, povijesne, kulturne i vjerske tradicije naroda i nacionalnih manjina koji žive u Distriktu, Zakonom BDBiH u cijelosti su prihvaćeni ciljevi i načela utvrđeni Okvirnim zakonom.⁴⁹

Prema Zakonu BDBiH, zadaća predškolskog odgoja i obrazovanja je poticati psihofizički razvoj djeteta i utjecati na formiranje ličnosti; razvijati psihosocijalne, kognitivne i druge sposobnosti djeteta; omogućavati stjecanje elementarnih znanja o prirodi i društvu; njegovati i obogaćivati dječje stvaralaštvo i sposobnosti izražavanja, govorom, pokretom, likovnim i glazbeim izrazom u igri i drugim aktivnostima; udovoljavati potrebama djece za igrom i zajedničkim životom, što utječe na pozitivan emocionalni i socijalni razvoj djeteta, formiranje moralnih osobina, radnih i kulturnih navika; te pripremati djecu za daljnji odgoj i obrazovanje.

a) Predškolske ustanove

Zakonom BDBiH utvrđuje se da predškolsku ustanovu u Brčko Distriktu BiH mogu osnovati domaće i strane fizičke i pravne osobe. Predškolska ustanova, koju osniva Distrikt, ima status javne ustanove i financira se iz proračuna Distrikta. Zakonom je utvrđena zaštitna odredba u smislu održivosti predškolske ustanove tako što je propisana obveza Odjelu za obrazovanje da je dužan izraditi elaborat o društveno-ekonomskoj opravdanosti osnivanja predškolske ustanove, na koji suglasnost daje Vlada Brčko Distrikta BiH.⁵⁰

Uvjeti za osnivanje predškolske ustanove u Brčko Distriktu BiH su: da postoji najmanje pet odgojnih skupina sukladno pedagoškim standardima i normativima, da je osiguran dovoljan broj djelatnika odgovarajuće stručne spreme propisane pedagoškim standardima i programima predškolskog odgoja i obrazovanja te da su osigurani prostor, oprema i didaktička sredstva sukladno pedagoškim standardima i normativima.

Istodobno se Zakonom BDBiH utvrđuje mogućnost osnivanja privatne predškolske ustanove bez obzira na broj djece i broj odgojnih skupina ako je osnivač osigurao potrebna sredstva za rad i ispunio propisane uvjete u pogledu prostora, opreme i kadrova, kao i ostale uvjete i kriterije utvrđene pedagoškim standardima i normativima.

Na prijedlog Odjela, pedagoške standarde i normative donosi Vlada Brčko Distrikta BiH. Zakonom se utvrđuje i da predškolska ustanova, bez obzira na to je li riječ o privatnoj ili javnoj ustanovi, može započeti s radom donošenjem rješenja Odjela o ispunjavanju uvjeta propisanih zakonom, te upisom u Sudski registar i Registar predškolskih ustanova koji vodi Odjel. Navedenim se aktima jamči da ustanova ispunjava zakonima utvrđene uvjete za svoj rad i djelovanje.⁵¹

⁴⁸ „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 13/07 i 19/07, 39/08 i 21/10.

⁴⁹ Čl. 2.–5. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju BDBiH.

⁵⁰ Članak 8. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju BDBiH.

⁵¹ *Idem*, članak 11.

b) Rad ustanova

Predškolske ustanove obavljaju djelatnost odgoja i obrazovanja sukladno programima koje na prijedlog pedagoške institucije donosi Odjel. Pravila o radu predškolske ustanove donosi upravni odbor, uz suglasnost Odjela, kao osnovni opći akt predškolske ustanove.⁵² Pravila o radu privatne predškolske ustanove donosi osnivač, ali nije određena uloga vlasti Brčko Distrikta BiH u izradi pravila o radu privatnih ustanova, što može biti osnovom za različit način rada ustanova s obzirom na osnivača.

Rad predškolske ustanove utvrđuje se godišnjim programom rada, koji donosi upravni odbor na prijedlog stručnog vijeća odgajatelja, dok godišnji program rada privatne predškolske ustanove donosi osnivač. Predškolska ustanova obvezna je godišnji program rada, kao i izvješće o radu za proteklu godinu, dostaviti Odjelu na suglasnost do kraja rujna tekuće godine. Zakonom BDBiH utvrđuje se i osnova i način prestanka rada predškolske ustanove.

c) Prijam i upis djece

Zakonom BDBiH propisano je da se u predškolsku ustanovu primaju djeca normalnog psihofizičkog razvoja, kao i djeca s posebnim potrebama, u dobi od šest mjeseci do polaska u školu, te da se konkretniji uvjeti za upis djece utvrđuju pravilima o radu predškolske ustanove.

d) Programi odgojno-obrazovnog rada

Programi predškolskog odgoja i obrazovanja u Brčko Distriktu BiH temelje se na načelima Deklaracije Opće skupštine UN-a o pravima djeteta i Konvencije o pravima djeteta, posebice u smislu zaštite djece od svireposti i nemara, te postupaka koji mogu dovesti do vjerske, nacionalne, rasne ili neke druge diskriminacije. Programima predškolskog odgoja i obrazovanja utvrđuju se ciljevi i zadaća, sadržaj i vrsta, kao i opseg i trajanje odgoja i obrazovanja, metodologija i oblici rada, profil i stručna sprema djelatnika, te prostor, oprema i didaktička sredstva za realiziranje svakog programa. U realiziranju programa predškolskog odgoja i obrazovanja, kao i drugih aktivnosti u predškolskoj ustanovi, u ravnopravnoj su uporabi sva tri jezika i oba pisma propisana Ustavom BiH.

U predškolskoj ustanovi u sklopu programa realiziraju se primarni, specijalizirani, prilagođeni programi odgojno-obrazovnog rada i programi za djecu pred polazak u školu, ako nisu obuhvaćeni nekim oblikom predškolskog odgoja i obrazovanja.⁵³ Prema odredbama Zakona BDBiH, **u godini pred polazak u osnovnu školu predškolski odgoj i obrazovanje obvezno je za svu djecu predškolskog uzrasta. Predškolski odgoj i obrazovanje jest planirana aktivnost koja traje najmanje 150 sati**, a može se organizirati jednom ili nekoliko puta u tjednu, pri čemu može najdulje dnevno trajati tri sata, u skladu s potrebama i interesima obitelji i djeteta, a može biti realizirana u školi i predškolskoj ustanovi. Ovaj oblik predškolskoga odgoja i obrazovanja financira Odjel. Predškolska ustanova obvezna je svakom djetetu koje je pohađalo predškolski odgoj i obrazovanje izdati potvrdu.⁵⁴

⁵² Pravilima predškolske ustanove uređuju se, među ostalim, pitanja koje se odnose na: a) naziv i sjedište predškolske ustanove; b) obveze predškolske ustanove prema osnivaču; c) utvrđivanje vrste, oblika i organizacije odgojno-obrazovnog rada predškolske ustanove; d) način ostvarivanja javnosti rada, posebice o programima koji se realiziraju u predškolskoj ustanovi; e) prijam djece u predškolsku ustanovu; f) suradnju s roditeljima djece upisane u predškolsku ustanovu; g) način donošenja kućnog reda predškolske ustanove; h) opće akte koji se donose u predškolskoj ustanovi, kao i način njihovog donošenja.

⁵³ **Primarnim programom** predškolskoga odgoja i obrazovanja utvrđuju se opseg, oblici i metodologija odgojno-obrazovnog rada na temelju suvremenog pristupa tradicionalnog odgoja i kulturnih tekovina. **Specijalizirani program** predškolskoga odgoja i obrazovanja sadrži odgojno-obrazovni rad iz glazbene, likovne i dramske umjetnosti, sporta, stranih jezika, rekreacije i sličnih područja koja su u funkciji zadovoljavanja posebnih interesa i sklonosti djece. **Prilagođenim programom** predškolskoga odgoja i obrazovanja utvrđuju se ciljevi i zadaća sadržaja i oblici odgojno-obrazovnog rada za djecu s lakšim teškoćama u psihomotornom razvoju. Cilj **programa pripreme djece pred polazak u školu** jest brža i lakša prilagodba školskoj sredini djece koja nisu obuhvaćena predškolskim odgojem i obrazovanjem.

⁵⁴ Članak 25. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju BDBiH.

e) Pedagoška dokumentacija i evidencija i stručni kadrovi

U predškolskoj ustanovi vodi se pedagoška dokumentacija i evidencija, i to: radna knjiga, matična knjiga djece, karton s podacima o razvoju djeteta, ljetopis ustanove i dr. Zakonom BDBiH pitanje radnog angažiranja stručnog kadra i usavršavanje uređuje se na isti način kao Okvirnim zakonom, s tim što se preciznije uređuju prava i obveze osoblja, uključujući pitanje radnoga vremena, odmora i dr.⁵⁵ Izmjenama i dopunama Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju BDBiH propisano je da se u slučaju deficita kadrova realiziranje programa njege i zaštite može povjeriti odgajatelju s nižim stupnjem stručne spreme sukladno podzakonskom aktu, koji donosi voditelj Odjela na prijedlog pedagoške institucije.

f) Upravljanje i rukovođenje predškolskom ustanovom

Zakonom BDBiH uređuju se i pitanja upravljačkih tijela, prema kojemu je *upravni odbor*, koji broji pet članova, upravljačko tijelo i bira se između osoblja predškolske ustanove, osnivača i roditelja na razdoblje od četiri godine, a sukladno propisanoj proceduri i prema načelu ravnopravne zastupljenosti predstavnika navedenih struktura. Članove upravnoga odbora predškolske ustanove koju osniva Distrikt imenuje gradonačelnik, a privatne ustanove njezin osnivač. Upravni odbor donosi sve bitnije odluke u vezi s radom predškolske ustanove, a što, među ostalim, uključuje: donošenje plana upisa djece, pravila rada ustanove, godišnje programe rada predškolske ustanove i poslovnik.

Predškolskom javnom ustanovom rukovodi *ravnatelj*, kojega imenuje gradonačelnik na prijedlog Odbora za zapošljavanje u obrazovnim institucijama. Ravnatelj predškolske ustanove rukovodi radom predškolske ustanove, zastupa predškolsku ustanovu i osigurava zakonitost u radu, podnosi izvješće o uspjehu i postignutim rezultatima odgojno-obrazovnog rada upravnom odboru predškolske ustanove, osnivaču, Odjelu i pedagoškoj instituciji koja provodi stručni nadzor, upravlja ljudskim resursima.

Stručna tijela u predškolskoj ustanovi su stručno vijeće i stručni aktiv.⁵⁶ Roditelji imaju mogućnost organizirati unutar vijeća roditelja, koje je komunikacijski kanal između roditelja i upravnog odbora ustanove.

g) Financiranje

Način financiranja predškolskih ustanova u Brčko Distriktu BiH uređen je u skladu s odredbama Okvirnog zakona. Predškolske ustanove financiraju se iz sredstava osnivača, sukladno pedagoškim standardima i normativima za predškolski odgoj i obrazovanje, dok se dio sredstava može osigurati iz sredstava korisnika usluga i donacijama.

h) Nadzor nad radom predškolske ustanove

Nadzor nad zakonitošću rada predškolskih ustanova provodi Odjel i Prosvjetna inspekcija na način predviđen Zakonom, dok nadzor nad stručnim radom predškolske ustanove proodi pedagoška institucija.

i) Tranzicijsko (prijelazno) razdoblje

Zakonom BDBiH uređuje se status postojeće javne ustanove, kao i status zatečenog osoblja, posebice s obzirom na odredbe Okvirnog zakona kojima je propisan najniži stupanj školske spreme za rad u predškolskim ustanovama.

⁵⁵ U sklopu tjednog radnog vremena odgajatelj ima 30 sati neposrednog odgojno-obrazovnog rada s djecom, a ostalo radno vrijeme odgajatelja do 40 sati popunjava se aktivnostima utvrđenim pedagoškim standardima i godišnjim programom rada. Pedagoškim standardima utvrđuju se vrsta i opis poslova stručnog suradnika u sklopu 40-satnog tjedna. Raspored radnog vremena zaposlenika u predškolskoj ustanovi utvrđuje ravnatelj, uz suglasnost Odjela.

⁵⁶ *Stručno vijeće* čine: odgajatelji, stručni suradnici i suradnici, a njima upravlja ravnatelj ustanove. *Stručni aktiv* formira se između odgajatelja po odgojnim skupinama u kojima se realizira odgojno-obrazovni proces. Stručnim aktivom rukovodi predsjednik aktiva, koji se bira na prvoj sjednici aktiva za svaku školsku godinu.

3.3.2.3. Predškolski odgoj i obrazovanje u Republici Srpskoj

Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju RS-a uređuju se predškolski odgoj i obrazovanje kao dio jedinstvenog odgojnog i obrazovnog sustava koji je temelj cjeloživotnog učenja i razvoja djeteta.⁵⁷ U sklopu ovog odgoja i obrazovanja osiguravaju se jednaki uvjeti i prilike u ostvarivanju prava djece na odgoj i obrazovanje za dobrobit njihova tjelesnog i mentalnog zdravlja i sigurnosti, bez obzira na spol, sposobnosti, društveni i ekonomski status i način života obitelji, kulturno, etničko, nacionalno i vjersko naslijeđe, kao i ostvarivanje drugih programa, ovisno o potrebama i interesima djece toga uzrasta.⁵⁸ Predškolski odgoj i obrazovanje je **djelatnost koja obuhvaća odgoj i obrazovanje, njegu i zaštitu djece predškolskog uzrasta**. Cilj ove razine obrazovanja je poticati tjelesni, intelektualni, sociološko-emocionalni razvoj, komunikaciju, kreativnost i stvaralaštvo djece, stjecati nova iskustva i proširivati znanja o sebi, drugima, svijetu, uz poštivanje i uvažavanje prava i mogućnosti djece.⁵⁹ Jedan od zadataka predškolskoga odgoja i obrazovanja jest priprema djece za sljedeći stupanj obrazovanja.⁶⁰ Djelatnost predškolskoga odgoja i obrazovanja obavlja se u predškolskim ustanovama, ustanovama socijalne skrbi u kojima su trajno zbrinuta djeca predškolskog uzrasta i drugim ustanovama koje primjenjuju programe predškolskog odgoja i obrazovanja.

a) Načela i ciljevi predškolskog obrazovanja u Republici Srpskoj

Predškolski odgoj i obrazovanje u Republici Srpskoj treba osigurati jednaku dostupnost i kvalitetu odgoja i obrazovanja **svakom predškolskom djetetu, pod jednakim uvjetima** u prigradskim i seoskim, odnosno socijalno i kulturno manje podicajnim sredinama, sukladno postignućima suvremene pedagoške znanosti, i aktivno uključivanje u život zajednice, sukladno tradiciji i zahtjevima demokratskog društva, te ishranu, njegu, preventivno-zdravstvenu zaštitu i socijalnu skrb o djeci predškolskog uzrasta.⁶¹

Predškolskim odgojem i obrazovanjem osigurava se ostvarivanje ciljeva koji uključuju ostvarivanje prava djece predškolskog uzrasta za ravnopravnu podršku u razvoju i učenju, podršku obitelji u ostvarivanju uloge u vezi sa zaštitom, njegom, odgojem, obrazovanjem i poticanjem općeg psihofizičkog razvoja djece, kao i podizanje pedagoške kulture roditelja u smjeru odgovornog roditeljstva, osiguranje najboljega interesa djeteta, te ulaganje društva u rano učenje kao najbolju investiciju u budućnost, blagostanje i opći društveni napredak.⁶²

b) Predškolski odgoj i obrazovanje pred polazak u školu

Predškolski odgoj i obrazovanje **može se organizirati za svako dijete** u godini pred polazak u školu u trajanju **od najmanje tri mjeseca**, a ostvarivat će se prvenstveno u predškolskim ustanovama ili ustanovama koje primjenjuju programe predškolskoga odgoja i obrazovanja, kada nije moguće osnivanje i funkcioniranje predškolskih ustanova. Program predškolskoga odgoja i obrazovanja u godini pred polazak u školu besplatan je, traje najmanje tri sata dnevno i ne uključuje obveznu ishranu, smještaj i zbrinjavanje djece za vrijeme rada roditelja.

Osnivač je dužan tijekom ožujka tekuće godine, putem sredstava javnog informiranja, obavijestiti stanovništvo o upisu i uvjetima upisa djece u predškolske ustanove, dok ministar prosvjete i kulture propisuje uvjete za upis djece pred polazak u školu u predškolske ustanove.⁶³

⁵⁷ Članak 1. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju RS-a („Sl. glasnik RS“, broj 119/08).

⁵⁸ *Idem*, članak 2.

⁵⁹ *Idem*, članak 6.

⁶⁰ *Idem*, članak 7. točka e)

⁶¹ *Idem*, članak 3.

⁶² *Idem*, članak 4., koji predstavlja praktičnu operacionalizaciju članka 6. Okvirnog zakona.

⁶³ *Idem*, članak 5.

c) Predškolske ustanove

Predškolska ustanova može biti osnovana pod jednakim uvjetima kao javna ili privatna ustanova.⁶⁴ Osnivač predškolske ustanove ne može biti osoba protiv koje se vodi kazneni postupak ili je pravomoćno osuđena na kaznu propisanu Kaznenim zakonom Republike Srpske, a što je čini nedostojnom za rad u predškolskim ustanovama. U izrazito nerazvijenim općinama, na inicijativu jedinice lokalne samouprave, javnu predškolsku ustanovu može osnovati Republika Srpska, koja može osnovati i posebnu – specijaliziranu predškolsku ustanovu za djecu s teškoćama u razvoju s kojom se ne može organizirati rad u redovitim predškolskim ustanovama. Sve predškolske ustanove čine mrežu predškolskih ustanova, koja se utvrđuje odlukom Vlade Republike Srpske.⁶⁵

Uvjeti osnivanja i početka rada predškolske ustanove su sljedeći:

- postojanje potrebe za osnivanjem predškolske ustanove radi ostvarivanja odgoja i obrazovanja djece predškolskog uzrasta;
- postojanje odgovarajućeg broja prijavljene djece za predškolski odgoj i obrazovanje;
- osigurana sredstva za osnivanje i početak rada predškolske ustanove;
- osiguran potreban broj odgajatelja, stručnih suradnika i ostalih zaposlenika;
- osigurana primjena programa predškolskog odgoja i obrazovanja utvrđenih u Zakonu;
- osiguran odgovarajući prostor u smislu higijensko-tehničkih uvjeta, osiguran namještaj, oprema, didaktička sredstva, materijali i igračke prilagođeni različitim potrebama djece predškolskog uzrasta, a sukladno standardima i normativima.

Povjerenstvo, koje imenuje ministar obrazovanja, utvrđuje ispunjenost uvjeta za osnivanje predškolske ustanove, a rješenje o ispunjenju uvjeta za početak rada predškolske ustanove donosi ministar na temelju zapisnika povjerenstva. Ministar donosi i pravilnik o uvjetima početka rada predškolske ustanove.⁶⁶ Ispunjenje uvjeta za nastavak rada i obavljanje djelatnosti predškolske ustanove utvrđuje se prema potrebi, a obvezno svake četiri godine u suradnji s nadležnim tijelima.⁶⁷ U slučajevima kada predškolska ustanova ne ispunjava uvjete za nastavak rada predviđene Zakonom, dužna je otkloniti nepravilnosti i nedostatke u roku koji ne može biti dulji od jedne godine. U suprotnome će Ministarstvo predložiti osnivaču donošenje odluke o prestanku rada predškolske ustanove. Ako osnivač ne donese odluku o prestanku rada predškolske ustanove u roku od 60 dana od dana zaprimanja prijedloga Ministarstva, ministar će donijeti rješenje o brisanju predškolske ustanove iz Registra predškolskih ustanova.⁶⁸

U slučaju prestanka rada predškolske ustanove, osnivač je dužan djeci koja su započela predškolski odgoj i obrazovanje omogućiti nastavak predškolskog odgoja i obrazovanja u drugoj predškolskoj ustanovi, pod uvjetom da za to postoje mogućnosti.⁶⁹

Sve su predškolske ustanove i ustanove koje realiziraju programe predškolskoga odgoja i obrazovanja dužne primjenjivati pedagoške standarde i normative za područje predškolskog odgoja i obrazovanja, a koje pravilnikom utvrđuje ministar obrazovanja.⁷⁰

⁶⁴ Predškolsku ustanovu može osnovati: Republika, jedinica lokalne samouprave, vjerska zajednica i druga domaća pravna i fizička osoba, sukladno zakonu.

⁶⁵ Članak 10. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju RS-a.

⁶⁶ *Idem*, članak 11.

⁶⁷ Popis predškolskih ustanova koje su dobile rješenje o odobrenju za rad predškolske ustanove objavljuje se u „Službenom glasniku Republike Srpske“ i na internetskoj stranici Ministarstva.

⁶⁸ *Idem*, članak 14.

⁶⁹ *Idem*, članak 15.

⁷⁰ *Idem*, članak 17.

Predškolske ustanove mogu imati jednu ili više organizacijskih jedinica – dječjih vrtića. **Dječji vrtić** obavlja usluge cjelodnevnog, poludnevnog ili kraćeg i povremenog programa za djecu od šest mjeseci do polaska u školu.⁷¹ Za poticanje interesa i razvijanje sposobnosti djece, te kvalitetno ispunjavanje slobodnog vremena mogu se osnovati: klubovi za djecu, skupine za igru i vrtić u prirodi.⁷² Zakonom o odgoju i obrazovanju RS-a propisano je da se godišnji program rada ostvaruje u punom opsegu od 1. rujna tekuće do 30. lipnja iduće godine, nakon čega se od 1. srpnja do 31. kolovoza prelazi na rad prema posebnom ljetnom programu, koji donosi upravni odbor predškolske ustanove.⁷³

Djelatnost predškolske ustanove, radi ostvarivanja programa predškolskoga odgoja i obrazovanja, ostvaruje se u različitom trajanju, ovisno o potrebama djece, roditelja i lokalne zajednice i osnivača, kao i o programskoj koncepciji predškolske ustanove, i to:

- u cjelodnevnom trajanju – do 12 sati dnevno,
- u poludnevnom trajanju – do šest sati dnevno i
- u višednevnom trajanju – duljem od 24 sata.

Predškolske ustanove **mogu**, ako za to imaju mogućnosti, organizirati produženi boravak za djecu prvoga razreda osnovne škole.⁷⁴ U predškolskim ustanovama koriste se sljedeći programi: a) cjeloviti razvojni programi, b) specijalizirani razvojni programi, c) interventni⁷⁵, kompenzacijski i rehabilitacijski programi, d) programi jačanja roditeljskih znanja i sposobnosti u odgoju djece i e) programi za djecu pred polazak u školu, ako nisu obuhvaćena nekim oblikom predškolskog odgoja i obrazovanja. Cjeloviti razvojni program jest otvoreni program predškolskoga odgoja i obrazovanja, prilagodljiv različitim uvjetima i trajanju u svim predškolskim ustanovama u RS-u.⁷⁶ Specijalizirani razvojni programi mogu se organizirati za nadarenu djecu, prema interesima, potrebama i sposobnostima djeteta, dok se kompenzacijski programi mogu ostvarivati isključivo u manje poticajnim – nedovoljno razvijenim sredinama. Aktivnosti i mjere određuju se na temelju stvarnih potreba djece i njihovih obitelji u njihovom prirodnom okruženju, a pokrivaju raznovrsne djelatnosti - od prevencije do suzbijanja činitelja koji dovode do uskraćivanja prava. Rehabilitacijski programi mogu se ostvarivati u specijaliziranim ustanovama koje primjenjuju programe predškolskoga odgoja i obrazovanja radi podrške optimalnom funkcioniranju djece sa smetnjama u razvoju u aktivnostima i sudjelovanju u svakodnevnom životu.

Programi za djecu pred polazak u školu koja nisu obuhvaćena nekim oblikom predškolskog odgoja i obrazovanja organiziraju se u suradnji s nadležnim ministarstvom posredstvom tijela socijalne skrbi u lokalnoj zajednici, kada se ukaže potreba i, u pravilu, to su cjeloviti razvojni programi.⁷⁷

Zakonom se propisuje obveza ustanove da je za djecu s posebnim potrebama⁷⁸ dužna u roku od tri mjeseca od upisa djeteta pokrenuti postupak izrade individualiziranog odgojno-obrazovnog programa. Nadalje, predškolske ustanove i ustanove koje primjenjuju programe predškolskog odgoja i obrazovanja

⁷¹ *Idem*, članak 18.

⁷² „Klubovi za djecu“ s različitim programskim sadržajima: sportskim, glazbenim, likovnim, dramskim, folklornim, jezičnim i komunikološkim, informatičkim, rekreativnim i sl., „skupine za igru“ – igraonice koje se osnivaju u gradskim i seoskim područjima za potrebe druženja i igre u slobodnom vremenu djece mlađe od pet godina i „vrtić u prirodi“ za odmor i rekreiranje predškolske djece.

⁷³ Članak 23. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju RS-a.

⁷⁴ *Idem*, članak 24.

⁷⁵ Interventni predškolski programi realiziraju se u slučajevima elementarnih nesreća.

⁷⁶ *Idem*, čl. 25. i 26.

⁷⁷ *Idem*, članak 30.

⁷⁸ Djeca s posebnim potrebama su: nadarena djeca, djeca sa smetnjama u duševom razvoju, s tjelesnom invalidnošću, slijepi i slabovidni, gluhi i nagluhi, djeca sa smetnjama u govoru, kronično bolesna, s teškoćama u učenju, sa socijalnim problemima, bez roditelja, djeca koja ne poznaju jezik.

dužne su otklanjati arhitektonske i prepreke u komunikaciji radi osiguranja jednakih mogućnosti pristupa predškolskom odgoju i obrazovanju.⁷⁹

d) Odgojno-obrazovni djelatnici

Djelatnost predškolskog odgoja i obrazovanja u smislu odgojno-obrazovnog rada, njege, socijalne skrbi i preventivno-zdravstvene zaštite ostvaruju odgojno-obrazovni djelatnici: **odgajatelji, stručni suradnici i asistenti za inkluziju**. Ostale djelatnosti predškolskih ustanova obavljaju **suradnici**. Broj potrebnih djelatnika u predškolskoj ustanovi utvrđuje se ovisno o broju odgojnih skupina, trajanja i vrste programa, te stvarnih uvjeta rada.

Odgojno-obrazovni rad u jasličkim odnosno vrtičkim skupinama obavljaju **odgajatelji i defektolozi** za djecu sa smetnjama u razvoju uključenu u redovite dobne skupine i djecu smještenu u razvojnim skupinama. Poslove odgajatelja u jasličkoj i vrtičkoj skupini može obavljati osoba koja ima odgovarajući stupanj visokog obrazovanja. Stručni suradnici rade na poslovima kojima se unapređuje odgojno-obrazovni rad i druge pedagoške funkcije predškolske ustanove, socijalna skrb i preventivno-zdravstvena zaštita, ishrana i njega djece do polaska u školu. Stručni suradnici su: pedagog, psiholog, defektolog, socijalni djelatnik, nutricionist – dijetetičar i liječnik specijalist pedijatrije. Poslove stručnog suradnika može obavljati osoba koja ima odgovarajući stupanj visokog obrazovanja, sukladno Pravilniku o vrsti stručne spreme zaposlenih u predškolskim ustanovama, a koji donosi ministar.⁸⁰

U Zakonu je posebna pozornost posvećena pitanju osiguranja predškolskog odgoja i obrazovanja djece s posebnim potrebama tako što se uspostavlja mjesto asistenta za inkluziju, koji treba pružiti tehničku pomoć djetetu s teškoćama u razvoju, a na čije posebnosti ukazuje roditelj ili skrbnik. Od asistenta za inkluziju, zaduženog za dijete s teškoćama u razvoju, svakodnevno se očekuje: da dijete dočeka i uvodi u predškolsku ustanovu, da mu pomaže pri toaleti, da mu olakšava boravak u predškolskoj ustanovi i slično. Poslove asistenta za inkluziju može obavljati osoba s najmanje završenom srednjom školom u četverogodišnjem trajanju, uz sklonost prema toj vrsti posla.⁸¹

Radi stručnog usavršavanja i profesionalnog napredovanja, odgajatelji, stručni suradnici, kao i ravnatelj predškolskih ustanova, obuhvaćeni su obveznim programima obuke, usavršavanja i provjere.⁸² Rad odgajatelja i stručnih suradnika ocjenjuje se sukladno Zakonu. Odgajatelj i stručni suradnik mogu steći zvanje mentor, savjetnik i viši savjetnik.

Njegu i brigu o zaštiti i unapređivanju zdravlja djece u predškolskim ustanovama ostvaruju medicinski djelatnici s najmanje završenom srednjom medicinskom školom, dok poslove osiguravanja ishrane, higijene, fizičke zaštite djece i zaposlenika i ispravnog tehničkog funkcioniranja objekata i opreme u dječjem vrtiću obavljaju suradnici.

Psihička, fizička i zdravstvena sposobnost odgajatelja, stručnih suradnika i suradnika koji su uključeni u neposredan rad s djecom, kao i ravnatelja, dokazuje se prilikom zasnivanja radnog odnosa i provjerava za vrijeme rada. Provjerava se redovito, najmanje jednom godišnje, sistematskim liječničkim specijalističkim pregledima.

Poslove odgajatelja i stručnog suradnika može obavljati osoba koja ima dozvolu za rad (u daljnjem tekstu: licencija), a pravilnik o licenciranju odgajatelja i stručnih suradnika donosi ministar.⁸³

⁷⁹ Članak 32. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju RS-a.

⁸⁰ *Idem*, čl. 33.-39.

⁸¹ *Idem*, čl. 40.-42.

⁸² *Idem*, članak 44.

⁸³ *Idem*, članak 56.

e) **Stručna tijela**

U predškolskim ustanovama stručna tijela su stručno vijeće i stručni aktivisti.⁸⁴ U *stručnom vijeću* su svi zaposleni odgajatelji i stručni suradnici u predškolskoj ustanovi. Stručnim vijećem rukovodi ravnatelj predškolske ustanove. *Stručni aktivisti* formiraju se između stručnih djelatnika po dobnim skupinama u kojima se realizira odgojno-obrazovni proces, a rukovodi predsjednik aktiva kojega su izabrali članovi aktiva.⁸⁵

f) **Upravljanje i rukovođenje**

Predškolskom ustanovom upravlja *upravni odbor* kojega imenuje i razrješuje osnivač.⁸⁶ Upravni odbor ima najmanje tri člana: predstavnika osnivača, predstavnika vijeća roditelja i predstavnika stručnog osoblja predškolske ustanove.⁸⁷ Sastav upravnoga odbora, u pravilu, odražava nacionalnu strukturu djece u predškolskoj ustanovi i jednaku zastupljenost spolova.

Ravnatelj predškolske ustanove, kojega imenuje osnivač, rukovodi ustanovom, predstavlja i zastupa ustanovu i odgovoran je za zakonitost njezinog rada.⁸⁸ Rad ravnatelja ocjenjuje se sukladno pravilniku o kriterijima za ocjenjivanje i napredovanje odgajatelja, stručnih suradnika i ravnatelja.

Roditelji imaju pravo osnovati *vijeće roditelja*, a predškolska ustanova ima obvezu pomoći im u tome.⁸⁹ Vijeće roditelja bira se na način i po postupku utvrđenom općim aktom predškolske ustanove i, u pravilu, odražava nacionalnu strukturu djece u predškolskoj ustanovi i jednaku zastupljenost spolova.

Predškolska ustanova ima statut i druge opće akte. Statut je temeljni opći akt predškolske ustanove kojim se pobliže uređuju ustroj, način rada, upravljanje i rukovođenje u predškolskoj ustanovi i druga pitanja sukladno Zakonu.⁹⁰

g) **Evidencija i dokumentacija**

Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju RS-a propisano je da predškolske ustanove vode evidenciju o svome radu, kao i evidenciju o djeci upisanoj u predškolsku ustanovu i prikupljanju sredstava od roditelja, osnivača i donatora. Zakonom se utvrđuje da pedagošku dokumentaciju i evidenciju o djeci predškolskog izrasta čini: matična knjiga djece, radna knjiga za predškolske ustanove, ljetopis predškolske ustanove i knjiga za praćenje razvoja i učenja.⁹¹

h) **Financiranje predškolskih ustanova**

Sredstva za obavljanje djelatnosti predškolske ustanove osigurava osnivač, a predškolske ustanove mogu ostvariti i prihode po osnovi donacija, sponzorstva, sudjelovanja roditelja i drugih poslova,

⁸⁴ *Idem*, čl. 60.-62.

⁸⁵ Nadležnosti stručnog aktiva su: a) brine o usklađivanju rada istih dobnih skupina, b) poduzima mjere za uspješno realiziranje programa u svome aktivu i c) prati cjelokupan razvoj i aktivnost djece i predlaže mjere za njegovu uspješnost.

⁸⁶ Nadležnosti upravnog odbora su: a) donosi statut i druge opće akte predškolske ustanove, b) odlučuje o poslovanju predškolske ustanove, c) razmatra i usvaja izvješće o poslovanju i godišnji obračun, d) donosi program rada i financijski plan predškolske ustanove, e) odlučuje o korištenju sredstava i f) obavlja druge poslove utvrđene aktom o osnivanju i statutom ustanove.

⁸⁷ Broj članova upravnoga odbora utvrđuje se aktom o osnivanju predškolske ustanove.

⁸⁸ Ravnateljem predškolske ustanove može biti imenovana osoba koja, osim općih uvjeta, ima završen odgovarajući stupanj visokog obrazovanja prosvjetne struke i najmanje pet godina radnoga iskustva u predškolskom odgoju i obrazovanju ili bilo kojem segmentu obrazovanja. Iznimno, ravnateljem predškolske ustanove može biti imenovana osoba sa završenom višom školom prosvjetno-pedagoške struke.

⁸⁹ Vijeće roditelja obavlja sljedeće poslove: a) zalaže se za prava i interese djeteta, b) promiče interese predškolske ustanove u jedinici lokalne zajednice, c) prenosi stavove roditelja upravnome odboru predškolske ustanove, d) potiče angažman roditelja u radu predškolske ustanove, e) obavještava upravni odbor o svojim stajalištima kada to ocijeni potrebnim, ili na zahtjev upravnog odbora, o svakom pitanju koje se odnosi na rad predškolske ustanove i f) kandidira predstavnika roditelja u upravni odbor.

⁹⁰ Članak 71. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju RS-a.

⁹¹ *Idem*, članak 72.

sukladno Zakonu.⁹² Sredstva za realiziranje kraćih i specijaliziranih programa rada i troškove ishrane djece osiguravaju korisnici usluga.⁹³ Ministarstvo osigurava sredstva za nabavu dijela didaktičkog materijala i igračaka u javnim predškolskim ustanovama, profesionalno usavršavanje kadrova u odgoju i obrazovanju javnih predškolskih ustanova, razvoj predškolskih programa rada, evaluaciju predškolskih programa rada i sredstva za program predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu u dobi pred polazak u školu, a sukladno planu koji utvrđuje Vlada.⁹⁴

Jedinica lokalne samouprave osigurat će dio sredstava za sufinansiranje boravka djece sa smetnjama u razvoju, djece bez roditeljske skrbi, djece korisnika prava na novčanu potporu i djece žrtava obiteljskoga nasilja, djece civilnih žrtava rata.

Osnivač osigurava sredstva za razvoj djelatnosti predškolskog odgoja i obrazovanja, financiranje odgojnih skupina predškolskih ustanova u bolnicama, odjela za djecu s posebnim potrebama pri odgovarajućim zavodima, za djecu nacionalnih manjina, te osigurava i subvencije za cijenu grijanja, komunalija, vode, električne energije, PTT usluga i RTV pristojbe.

Predškolske ustanove donose godišnje programe rada koje, na prijedlog stručnoga vijeća, usvaja upravni odbor predškolske ustanove i dostavlja Ministarstvu i osnivaču do kraja rujna tekuće godine, do kada treba dostaviti i izvješća o radu za proteklu godinu.⁹⁵

i) Nadzor

Ministarstvo provodi upravni nadzor nad radom predškolskih ustanova, dok stručno-pedagoški nadzor provodi Republički pedagoški zavod. Inspekcijski nadzor nad primjenom zakona i drugih propisa iz područja predškolskoga odgoja i obrazovanja provodi Republička prosvjetna inspekcija, a zdravstveni i sanitarni inspekcijski nadzor koji se odnosi na zdravstvenu zaštitu i prehranu djece provodi Republička zdravstveno-sanitarna inspekcija.⁹⁶

j) Prijelazno razdoblje

Prijelazno je razdoblje bitno s aspekta uređivanja spornih pitanja zbog činjenice da je utvrđene standarde nemoguće odmah primijeniti u praksi, a što se posebice odnosi na standard u vezi sa stupnjem obrazovanja osoblja u predškolskim ustanovama. Zato je Zakonom utvrđeno razdoblje od jedne godine od dana njegovog stupanja na snagu u kojemu su predškolske ustanove svoj rad, ustroj i opće akte dužne uskladiti sa Zakonom. Zakonom se utvrđuje i iznimka u vezi sa stupnjem obrazovanja osoblja – propisano je da odgajatelji i stručni suradnici, kao i tajnici i računovođe koji imaju više od 20 godina staža s višom i srednjom stručnom spremom, mogu ostati u odgojno-obrazovnom procesu do odlaska u mirovinu, dok su ostali zaposlenici s neodgovarajućim stupnjem obrazovanja dužni, najkasnije u roku od šest godina od stupanja na snagu toga zakona, steći stupanj obrazovanja sukladno odredbama toga zakona.⁹⁷

3.3.2.4. Predškolski odgoj i obrazovanje u Federaciji BiH

Analizira li se zakonodavstvo iz područja obrazovanja u Federaciji BiH, može se primijetiti da kantonima pripadaju sve nadležnosti koje nisu izričito dodijeljene federalnoj vlasti⁹⁸, a obrazovne

⁹² Osnivač osigurava: a) plaće zaposlenika, topli obrok, regres i druge naknade sukladno Zakonu, b) materijalne troškove, c) nabavu osnovne opreme i namještaja, d) amortizaciju i tekuće investicijsko održavanje objekata te didaktički materijal i igračke.

⁹³ Članak 75. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju RS-a.

⁹⁴ *Idem*, članak 76.

⁹⁵ *Idem*, članak 80.

⁹⁶ *Idem*, članak 81.

⁹⁷ *Idem*, čl. 84. i 85.

⁹⁸ Ustav FBiH, članak III. 4. stavak 1. točka b).

politike, uključujući donošenje propisa o obrazovanju te osiguranje obrazovanja, jedno su od tih područja.⁹⁹

3.3.2.4.1. Predškolski odgoj i obrazovanje u Kantonu Sarajevo

Pravo na predškolski odgoj i obrazovanje u Kantonu Sarajevo, načela, ciljevi, standardi i normativi, vrste programa, upravljanje, rukovođenje, funkcije i nadzor, kao i druga pitanja u vezi s ustrojem i osnivanjem predškolskih ustanova, uređeni su Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo (u daljnjem tekstu: Zakon Kantona Sarajevo).¹⁰⁰

a) Načela, ciljevi, zadaci i funkcije predškolskog obrazovanja

Načela, ciljevi, zadaci i funkcije predškolskoga obrazovanja utvrđeni Zakonom Kantona Sarajevo potpuno su usuglašeni s načelima i ciljevima utvrđenim Okvirnim zakonom.¹⁰¹

b) Standardi i normativi za obavljanje djelatnosti obrazovanja

Prema Zakonu Kantona Sarajevo, predškolske ustanove obavljaju funkciju odgoja i obrazovanja sukladno planovima i programima usklađenim sa zajedničkom jezgrom iz članka 22. Okvirnog zakona i sukladno Pedagoškim standardima i normativima za predškolski odgoj i obrazovanje, koje donosi Vlada Kantona Sarajevo.¹⁰²

c) Obvezno uključivanje djece u predškolsko obrazovanje

Zakonom se utvrđuje da je u godini pred polazak u osnovnu školu odgoj i obrazovanje u predškolskim ustanovama obvezno za svu djecu predškolskog uzrasta. Program ovoga oblika obveznog predškolskog odgoja i obrazovanja i način njegovog realiziranja donosi ministar obrazovanja i znanosti Kantona Sarajevo, dok se uvjeti i načini financiranja obveznog predškolskog odgoja i obrazovanja utvrđuju kriterijima koje donosi Vlada. Zakonom se utvrđuje da u sklopu obveznog boravka djeteta u predškolskoj ustanovi mora biti osiguran jedan obrok.¹⁰³

d) Predškolske ustanove

Predškolsku ustanovu kao ustanovu može osnovati domaća i strana pravna i fizička osoba u svim oblicima vlasništva uz odobrenje ministra i prethodnu suglasnost Vlade.¹⁰⁴ Osnivač predškolske ustanove osigurava sredstva potrebna za osnivanje, uz ispunjenje uvjeta koji, među ostalima, uključuju: postojanje dovoljnoga broja djece za formiranje najmanje dvije odgojne skupine, osiguranje dovoljnoga broja zaposlenika odgovarajuće stručne spreme, osiguranje objekta, opreme i didaktičkih sredstva sukladno Standardima i normativima, postojanje društvene opravdanosti osnivanja ustanove na tom području, imajući u vidu postojeću mrežu predškolskih ustanova.

Ministar imenuje povjerenstvo koje utvrđuje ispunjenost uvjeta za osnivanje predškolske ustanove, na temelju čijeg mišljenja Ministarstvo obrazovanja i znanosti Kantona Sarajevo donosi rješenje o početku rada ustanove. Predškolska ustanova upisuje se u Registar predškolskih ustanova, koji vodi Ministarstvo, a zatim u Sudski registar i danom upisa stječe svojstvo pravne osobe.¹⁰⁵

⁹⁹ *Idem*, točka b) članka III. 4.

¹⁰⁰ Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo objavljen je u „Službenim novinama Kantona Sarajevo“, broj 26/08, od 24. 7. 2008. godine.

¹⁰¹ *Idem*, čl. 4.-15.

¹⁰² *Idem*, članak 16.

¹⁰³ *Idem*, članak 17.

¹⁰⁴ Predškolska ustanova kao javna ustanova može se osnovati sukladno Zakonu o ustanovama kada općinsko vijeće općina s teritorija Kantona, Gradsko vijeće Grada Sarajeva odnosno Skupština Kantona ocijene da postoji javni interes za njezino osnivanje.

¹⁰⁵ Čl. 19.-22. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu.

U predškolskoj ustanovi, glede programa koji se u njoj realiziraju, predškolski odgoj i obrazovanje ostvaruje se: programima njege i odgojno-obrazovnog rada za djecu od šest mjeseci do navršene treće godine života, programima odgojno-obrazovnog rada za djecu od navršene tri godine do obveznog uključivanja djece u predškolsko obrazovanje, programima obveznog uključivanja djece u predškolsko obrazovanje do polaska u osnovnu školu.

U slučajevima kada se za djecu predškolskog uzrasta s posebnim potrebama ne može organizirati odgojno-obrazovni rad u predškolskoj ustanovi, taj rad može se djelomično ili u cjelini obavljati u ustanovama koje mogu udovoljiti odgojno-obrazovnim i razvojnim potrebama ove djece i omogućiti produženi stručni tretman unutar kompenzacijskih i rehabilitacijskih razvojnih programa. Djeca bez roditeljske skrbi uključuju se u ustanove internatskog tipa u kojima su osigurani uvjeti za njihovu njegu, zaštitu, odgoj i obrazovanje.¹⁰⁶

e) Programi predškolskoga obrazovanja

Zakonom Kantona Sarajevo utvrđeno je da se programi predškolskoga odgoja i obrazovanja temelje na načelima Deklaracije Opće skupštine Ujedinjenih naroda o pravima djeteta i Konvencije o pravima djeteta, posebice u smislu zaštite djece od svireposti i nemara, te postupaka koji mogu dovesti do bilo koje vrste diskriminacije glede prava djeteta i njegova najboljeg interesa, te da će se u svim predškolskim ustanovama u Kantonu Sarajevo uspostaviti i primjenjivati zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa za rad u njima.

U predškolskim ustanovama u Kantonu Sarajevo, osim obveznog programa, realiziraju se i cjeloviti razvojni programi; specijalizirani programi (svi programi koji udovoljavaju potrebama djece i roditelja); interventni, kompenzacijski, rehabilitacijski; programi jačanja roditeljskih kompetencija; obvezni program za djecu u godini pred polazak u školu; programi za djecu državljana Bosne i Hercegovine u inozemstvu.¹⁰⁷

f) Odgajatelji i ostali zaposlenici

Zakonom Kantona Sarajevo utvrđeno je da se stupanj stručne spreme zaposlenika i ostali uvjeti za obavljanje rada predškolskih ustanova konkretnije utvrđuju Standardima i normativima, zajedničkim jezgrama i programima za predškolski odgoj i obrazovanje. Za obavljanje pedagoško-psiholoških poslova predškolska ustanova ima pedagoga ili pedagoga-psihologa i psihologa, ovisno o veličini predškolske ustanove i broju djece, sukladno Standardima i normativima.¹⁰⁸

g) Nadzor i izvješćivanje

Stručni nadzor i nadzor nad zakonitošću rada predškolskih ustanova provodi Ministarstvo na način predviđen Zakonom. Taj nadzor podrazumijeva nadzor nad organiziranjem i izvedbom odgojno-obrazovnog rada, radom odgajatelja i stručnih suradnika u predškolskim ustanovama.¹⁰⁹ Stručni nadzor nad radom predškolske ustanove obavljaju stručni savjetnici iz Prosvjetno-pedagoškog zavoda, a izvješće o svojim nalazima dostavljaju ministru, ravnatelju ustanove i ravnatelju Zavoda u roku od 15 dana od dana obavljenog stručnog nadzora. Osim osnovnih podataka, izvješće obuhvaća mišljenje i ocjenu te

¹⁰⁶ *Idem*, članak 23.

¹⁰⁷ *Idem*, čl. 25. i 26.

¹⁰⁸ *Idem*, čl. 33. i 35.

¹⁰⁹ Stručni nadzor nad radom predškolske ustanove (u daljnjem tekstu: stručni nadzor) obuhvaća: a) praćenje primjene i realiziranja planova i programa predškolskoga odgoja i obrazovanja; b) ostvarivanje zadaće, ciljeva, sadržaja, opsega, oblika i metoda odgojno-obrazovnog rada; c) praćenje i ocjenjivanje rada odgajatelja i stručnih suradnika; d) pružanje stručne pomoći odgajateljima i stručnim suradnicima u planiranju, programiranju i organiziranju odgojno-obrazovnog rada u predškolskoj ustanovi.

prijedlog mjera za unapređenje odgojno-obrazovnog rada. Nadzor nad zakonitošću rada predškolske ustanove provodi Prosvjetna inspekcija sukladno tome zakonu i Zakonu o prosvjetnoj inspekciji.

Predškolske ustanove obvezne su donositi godišnje programe rada, a koje, na prijedlog vijeća odgajatelja, usvaja upravni odbor predškolske ustanove i dostavlja do kraja rujna tekuće godine Ministarstvu, Zavodu i nadležnom općinskom tijelu. Izvješća o radu za proteklu školsku godinu razmatraju se i usvajaju po istom postupku kao i programi rada, i najkasnije se do 30. rujna tekuće godine prosljeđuju osnivaču, Ministarstvu, Zavodu i nadležnom općinskom tijelu na razmatranje i usvajanje.¹¹⁰

h) Stručna tijela i upravljačka tijela

Stručno vijeće odgajatelja i stručni aktivni su stručna tijela u predškolskim ustanovama. Stručno vijeće odgajatelja čine svi zaposlenici koji sudjeluju u neposrednom odgojno-obrazovnom radu u predškolskoj ustanovi, dok stručni aktivni čine zaposlenici koji sudjeluju u neposrednom odgojno-obrazovnom radu po dobnim skupinama u kojima se realizira odgojno-obrazovni proces.¹¹¹

Upravljačko tijelo u predškolskoj ustanovi je upravni odbor, dok je tijelo rukovođenja ravnatelj predškolske ustanove. Nadzorno tijelo za poslovanje u predškolskoj ustanovi je nadzorni odbor. Predškolska ustanova ima i vijeće roditelja koje se bira za tekuću školsku godinu, a način i postupak osnivanja i rada vijeća roditelja utvrđuje se pravilima predškolske ustanove.¹¹²

i) Akti i evidencije predškolske ustanove

Prema Zakonu Kantona Sarajevo, predškolska ustanova ima svoja pravila koja donosi upravni odbor, uz prethodnu suglasnost Ministarstva, kao temeljni opći akt predškolske ustanove.¹¹³ Predškolska ustanova obvezna je voditi svu potrebnu pedagošku dokumentaciju i evidenciju sukladno pravilniku koji donosi ministar.

j) Financiranje

Osnivač predškolske ustanove osigurava sredstva potrebna za osnivanje, rad i provedbu programa predškolskoga odgoja i obrazovanja sukladno Standardima i normativima.¹¹⁴ Programi predškolskoga odgoja i obrazovanja financijski se mogu podupirati i iz participacije roditelja djece, legata, darova, zavještaja, donacija i drugih izvora, dok sredstva za realiziranje kraćih i specijaliziranih programa rada i troškove ishrane djece osiguravaju korisnici usluga.

Člankom 57. Zakona Kantona Sarajevo Ministarstvu je propisana obveza utvrđivanja uvjeta i donošenja rješenja o početku rada predškolske ustanove; osiguranja mreže predškolskih ustanova za realiziranje programa obveznog predškolskoga odgoja i obrazovanja, financiranja provedbe programa obveznog predškolskoga odgoja i obrazovanja u javnim ustanovama, obavljanja evaluacije predškolskih programa rada te, sukladno mogućnostima, osiguravanje javnim predškolskim ustanovama stručnog usavršavanja kadrova u odgoju i obrazovanju, sredstava za nabavu dijela didaktičkog materijala, dijela

¹¹⁰ Članak 41. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu.

¹¹¹ *Idem*, čl. 42.-44.

¹¹² *Idem*, čl. 45.-51.

¹¹³ Pravilima predškolske ustanove uređuju se i pitanja koja se odnose na utvrđivanje vrste, oblika i organiziranja odgojno-obrazovnog rada predškolske ustanove; način ostvarivanja javnosti rada, posebice o programima koji se realiziraju u predškolskoj ustanovi; prijam djece u predškolsku ustanovu; suradnja s roditeljima djece upisane u predškolsku ustanovu; uvjete za izbor stručnih djelatnika i ostalih zaposlenika predškolskih ustanova; način donošenja kućnog reda predškolske ustanove; sadržaje i oblike društvene, kulturne, vjerske i sportske aktivnosti predškolske ustanove prema društvenoj sredini, koji se pobliže razrađuju u godišnjim programima rada; opće akte koji se donose u predškolskoj ustanovi, kao i način njihovog donošenja.

¹¹⁴ Osnivač osigurava: plaće i naknade zaposlenika; materijalne troškove; nabavu osnovne opreme i učila; potrošni materijal za odgojno-obrazovni rad; amortizaciju i tekuće investicijsko održavanje objekata; dio radno-igrovnog materijala (igračke i drugi osnovni didaktički materijal); sredstva za stručno usavršavanje i doedukaciju zaposlenika.

sredstava za provedbu specijaliziranih programa rada, unapređivanje predškolskih programa rada i izdavačku djelatnost ustanove.

Iz proračuna osnivača osiguravaju se sredstva za razvoj djelatnosti predškolskoga odgoja i obrazovanja, financiranje odjela predškolskih ustanova u bolnicama, odjela za djecu s posebnim potrebama pri odgovarajućim zavodima, za djecu nacionalnih manjina, kao i subvencije za cijene grijanja, komunalija, vode, električne energije, PTT usluga i RTV pristojbe. Ministarstvo obrazovanja i znanosti, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljene osobe i izbjeglice i Ministarstvo zdravstva Kantona Sarajevo dužni su posebnim kriterijima utvrditi način osiguranja i iznos sredstava za nesmetan, funkcionalan i učinkovit rad predškolskih ustanova kao javnih ustanova sukladno tome zakonu i stvarnim mogućnostima.

k) Prijelazno razdoblje

Zakonom Kantona Sarajevo utvrđena je obveza Vlade da u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu Zakona donese Standarde i normative i kriterije za financiranje predškolskih ustanova. Zakonom je utvrđen i početak obveznog predškolskog obrazovanja uz planiranje sredstava u proračunu za ispunjavanje ove zakonske obveze.¹¹⁵ Zakonom je propisano i prijelazno razdoblje za uspostavljanje stručnih/kadrovskih standarda, prema kojemu zaposlenici koji imaju srednju ili višu stručnu spremu, a na dan stupanja na snagu Zakona zatečeni su na poslovima odgajatelja i imaju najmanje 20 godina staža, mogu i dalje obavljati te poslove, dok zaposlenici koji imaju srednju ili višu stručnu spremu, a na dan stupanja na snagu Zakona zatečeni su na poslovima odgajatelja i imaju manje od 20 godina staža, mogu nastaviti rad na poslovima odgajatelja u razdoblju ne duljem od četiri godine od dana stupanja na snagu toga zakona. Razdoblje od četiri godine predviđeno je za stjecanje odgovarajuće stručne spreme VII. stupnja složenosti. Osnivač predškolske ustanove dužan je osigurati sredstva za sufinansiranje troškova doškolavanja odgajatelja.

3.3.2.4.2. Ostali kantoni

Zeničko-dobojski kanton je na Skupštini, održanoj 23. 6. 2010., donio Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju (u daljnjem tekstu: Zakon ZDK) kojim se na isti način uređuje pitanje prava na predškolsko obrazovanje kako je uređeno u Kantonu Sarajevo, te u cijelosti prati načela utvrđena Okvirnim zakonom.¹¹⁶ Ipak, potrebno je konstatirati da je taj zakon donesen sa zakašnjenjem od dvije godine. U Zakonu ZDK-a pitanje obveznog uključivanja djece u predškolsko obrazovanje propisuje se na način da su predškolski odgoj i obrazovanje obvezni za svu djecu predškolskog uzrasta u godini prije polaska u školu i da program obveznog predškolskog odgoja i obrazovanja osigurava i realizira predškolska ustanova, te da ne može trajati manje od 150 sati. Na zahtjev predškolske ustanove, nadležno općinsko tijelo dužno je dostaviti popise djece.¹¹⁷

Skupština Bosansko-podrinjskog kantona (u daljnjem tekstu: BPK) je na sjednici održanoj 24. 12. 2009. donijela Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Bosansko-podrinjskog kantona. Zakon u cijelosti odražava načela sadržana u Okvirnom zakonu i prati strukturu zakona o predškolskom obrazovanju koje su ranije donijela druga nadležna obrazovna tijela. Iznimka se odnosi na pitanje uređenja obveznog predškolskog obrazovanja pred polazak u školu. To je pitanje Zakonom uređeno tako što je obrazovanje obvezno za svu djecu predškolskog uzrasta i isključivo ga provode predškolske ustanove, dok programe priprema djece za osnovnu školu donosi Ministarstvo obrazovanja uz stručno mišljenje Pedagoškog zavoda. U sklopu ovoga programa sva djeca u godini pred polazak u osnovnu školu moraju provesti najmanje 150-170 sati u predškolskoj ustanovi. O boravku djece u sklopu ovoga

¹¹⁵ Čl. 67. i 68. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu Sarajevo.

¹¹⁶ „Službene novine ZDK“, broj 7/10.

¹¹⁷ Članak 13. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju ZDK.

programa predškolske ustanove dužne su izdati uvjerenje. Uvjete i način financiranja ovoga programa, program, kao i vrijeme njegovog trajanja, te dinamiku uključivanja djece u predškolsko obrazovanje posebnim propisom utvrđuje ministar.¹¹⁸

Pitanje prava na predškolski odgoj i obrazovanje u ostalim kantonima koji su donijeli takav zakon slično je uređeno kao u spomenutim zakonima.¹¹⁹ Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu 10 donesen je 13. listopada 2009. godine. Zapadnohercegovački kanton, Kanton Središnja Bosna i Hercegovačko-neretvanski kanton još nisu donijeli zakone o predškolskom odgoju i obrazovanju sukladno Okvirnom zakonu.

3.3.3. Zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama

Slijedeći odredbu članka 22. stavka 2. Okvirnog zakona, ministar obrazovanja Republike Srpske, ministri obrazovanja svih kantona iz Federacije BiH i voditelj Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH zaključili su *Sporazum o zajedničkoj jezgri cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama*. Tim su se sporazumom potpisnici obvezali na uključivanje zajedničke jezgre cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama u programe koje oni donose, a koji se izučavaju u područjima pod njihovom nadležnošću, te će od početka školske 2009./2010. godine u svim predškolskim ustanovama u BiH osigurati izvođenje odgoja i obrazovanja na temelju zajedničke jezgre cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama.¹²⁰

3.3.4. Pedagoški standardi za predškolski odgoj i obrazovanje i normativi prostora, opreme i didaktičkih sredstava predškolskoga odgoja i obrazovanja

Kako je utvrđeno Okvirnim zakonom, nadležne obrazovne vlasti dužne su utvrditi pedagoške standarde za predškolski odgoj i obrazovanje, uključujući i normative prostora, opreme i didaktičkih sredstava predškolskoga odgoja i obrazovanja (u daljnjem tekstu: pedagoški standardi).

U smislu izrade standarda kvalitete rada odgajateljica, pedagoginja i ravnateljica u predškolskom je obrazovanju učinjen iskorak. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH, uz podršku UNICEF-a, *Save the Children Norway* i u suradnji s predstavnicima entitetskih i kantonalnih ministarstava obrazovanja u BiH, kao i Odjela za obrazovanje Brčko Distrikta BiH, pokrenula je aktivnosti na području unapređenja kvalitete rada u predškolskom odgoju i obrazovanju kojima bi se omogućili uvjeti za visokokvalitetan i usklađen odgoj, te obrazovanje i njegu u ranom djetinjstvu diljem BiH. Rezultat navedene aktivnosti je dokument Standardi kvalitete rada odgajateljica, pedagoginja i ravnateljica u predškolskom odgoju i obrazovanju, a koji će biti promoviran na Međunarodni dan ljudskih prava. Ovi su standardi utemeljeni na profesionalnim kompetencijama koje uključuju sve dimenzije profesionalizma i zamišljeni su kao „živi“, „razvojni“ dokument, te kao takav trebao bi biti podložan ažuriranju, revidiranju i usavršavanju u određenim vremenskim razmacima specifičnim za obrazovne standarde.¹²¹

¹¹⁸ Članak 16. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju BPK („Sl. novine BPK“, broj 15/09).

¹¹⁹ Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Unsko-sanskog kantona usvojen je u svibnju 2010. godine; Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Posavskog kantona donesen je 4. prosinca 2008. godine; Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona donesen je 13. listopada 2010. godine, a Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Kantonu 10 donesen je 13. listopada 2009. godine.

¹²⁰ Čl. II. i III. Zajedničke jezgre cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama.

¹²¹ Standardi kvalitete rada odgajateljica, pedagoginja i ravnateljica u predškolskom obrazovanju.

3.3.5. Obrazovanje u zakonodavstvu o ravnopravnosti spolova

Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH jamči se ravnopravnost spolova i u području obrazovanja¹²², zabranjuje diskriminacija u obrazovnim institucijama utemeljena na spolu kada je riječ o uvjetima prijma u obrazovnu instituciju, načinima obavljanja usluga i davanja pogodnosti, isključenju iz obrazovnog procesa, vrednovanju rezultata obrazovanja i sl.¹²³ Vlasti, obrazovne institucije i druge pravne osobe dužne su osigurati da planovima i metodologijom bude uspostavljen obrazovni sustav koji će jamčiti uklanjanje nastavnih planova i programa koji sadrže društveno stereotipnu ulogu spolova, a koji bi izazvali diskriminaciju.¹²⁴

3.3.6. Predškolsko obrazovanje u drugim aktima

3.3.6.1. Sporazum o uspostavi Vijeća za opće obrazovanje u BiH

Sporazum o uspostavi Vijeća za opće obrazovanje u BiH¹²⁵ zaključen je radi uspostave stručnog i neovisnog savjetodavnog tijela za donositelje odluka u vezi s politikom djelovanja u području predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja. Sporazum su sklopili ministar civilnih poslova BiH, entitetski i kantonalni ministri obrazovanja i voditelj Odjela za obrazovanje Brčko Distrikta BiH.¹²⁶

3.3.6.2. Akcijski plan za djecu

Akcijski plan za djecu BiH donesen je za razdoblje od 2002. do 2010. godine, a s ciljem osiguranja primjene Konvencije o pravima djeteta te Milenijskih razvojnih ciljeva UN-a. O primjeni Akcijskog plana za djecu 2010. godine sastavljeno je izvješće, sukladno informacijama što su ih dostavili članovi radne skupine koju je osnovalo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, koje su nominirala nadležna državna i entitetska ministarstva. Ova radna skupina izradila je i **Prijedlog akcijskog plana za djecu BiH za razdoblje od 2011. do 2014. godine**, koji je Vijeće ministara BiH usvojilo na 155. sjednici, održanoj 13. 7. 2011. godine

Kada je riječ o predškolskom obrazovanju, osnovna značajka Akcijskog plana sadržana je u sljedećim načelima: staviti djecu na prvo mjesto, ne zanemarivati nijedno dijete, osigurati brigu i obrazovanje za svako dijete te predškolskim odgojem obuhvatiti najmanje 20% djece (za preostalih 80% osigurati alternativne oblike). U Akcijskom je planu **naglašeno da je ovo područje najzastupljenija razina odgoja i obrazovanja** te tijela vlasti ovdje moraju biti najintenzivnija i s transparentnim mjerama. Preporučeno je da ovo područje bude obvezno uređeno zakonom, a treba se opredijeliti za forsiranje pripremnih razreda i vezivanje predškolskoga obrazovanja za redovito osnovno obrazovanje te obvezu vlasti u izgradnji većeg broja objekata namijenjenih predškolskom odgoju i obrazovanju (jaslice, vrtići i objekti uz osnovne škole).

3.3.6.3. Strategija za smanjenje siromaštva

Prilikom izrade Strategije za smanjenje siromaštva obavljena je analiza stanja u obrazovnom sektoru, uključujući i predškolsko obrazovanje. Analiza je pokazala da su problemi u obrazovnom sektoru u BiH: nedostatak određenih obrazovnih profila sposobnih da brzo i učinkovito reagiraju na potrebe tržišta rada; veliki broj zakona kojima se uređuje ovo područje; nedostatna financijska sredstva;

¹²² Članak 2. Zakona o ravnopravnosti spolova BiH.

¹²³ *Idem*, članak 5.

¹²⁴ Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH u suradnji sa *Save the Children Norway*, Analiza usklađenosti zakonodavstva BiH s Konvencijom o pravima djeteta (2009.), str. 132.

¹²⁵ Članak I. Sporazuma o uspostavi Vijeća za opće obrazovanje u BiH („Sl. glasnik BiH“, broj 22/09).

¹²⁶ Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH u suradnji sa „Save the Children Norway“, Analiza usklađenosti zakonodavstva BiH s Konvencijom o pravima djeteta (2009.), str. 129.

nepostojanje obrazovnih standarda; nastavni planovi i programi neprilagođeni zahtjevima razvijenog društva, zastarjela oprema, nesklad između inicijalnog obrazovanja nastavnika i stvarnih potreba nastavne prakse, programi obrazovanja odraslih nisu inovirani već dulje od jednoga desetljeća i sl. Za **segment predškolskoga obrazovanja u analizi se konstatira da je predškolskim obrazovanjem obuhvaćen nedovoljan broj djece, da je nedostatna proračunska potpora, da je ova razina obrazovanja postala više socijalna nego obrazovna**, te da su stvorene pretpostavke za širenje privatne inicijative u predškolskom obrazovanju.

Nažalost, neke od navedenih slabosti obrazovnog sustava prisutne su i danas. Na temelju analize, u PRSP-u je, kao jedan od prioriteta koji se odnosi na predškolsko obrazovanje, utvrđeno **“stvaranje pretpostavke da se predškolsko obrazovanje počne smatrati dijelom obrazovnog, a ne socijalnog sektora, te povećati obuhvat djece predškolskim obrazovanjem”**.

3.3.6.4. Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH

U 2002. godini učinjeni su prvi veliki sustavni koraci u reformi odgoja i obrazovanja. U strateškom dokumentu reforme odgoja i obrazovanja, koji su ministri obrazovanja BiH u studenome 2002. godine predstavili Vijeću za provedbu mira u BiH, građanima BiH obećali su osigurati kvalitetno temeljno obrazovanje na razini predškolskih ustanova, osnovnih i općih srednjih škola, utemeljeno na suvremenom nastavnom planu i programu, a obećanje je uključivalo i izradu strateškog dokumenta iz područja predškolskog odgoja i obrazovanja.¹²⁷

Prve praktične aktivnosti na izradi ovoga dokumenta poduzeli su Misija OESS-a u BiH, kao glavni koordinator reforme obrazovanja u našoj zemlji, i UNICEF, koji je preuzeo funkciju koordinatora u radnoj skupini za osuvremenjivanje i kvalitetu odgoja i obrazovanja. U suradnji s obrazovnim vlastima na svim razinama, formirali su radnu skupinu koja je izradila dokument pod nazivom „Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini“.

Dokument je predstavljen i prihvaćen na Trećem obrazovnom forumu, koji je organizirao OESS 15. 11. 2003., a Vijeće ministara BiH ga je usvojilo 14. 2. 2005. godine.¹²⁸ Dokument „Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini“ iz 2004. godine rađen je na temelju niza reformskih dokumenata i u znatnoj je mjeri poslužio kao osnova u procesu reforme predškolskoga odgoja i obrazovanja, uključujući i donošenje Okvirnog zakona.¹²⁹

Novi dokument „Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini s planom provedbe, 2008.–2015.“ (u daljnjem tekstu: Strateški pravci) usvojilo je Vijeće ministara BiH na sjednici održanoj 3. 6. 2008. godine. U ovome dokumentu daju se glavni pravci razvoja obrazovanja u BiH u razdoblju do 2015. godine, a oslanja se na dosadašnja postignuća u obrazovnoj reformi utemeljenoj na Srednjoročnoj razvojnoj strategiji Bosne i Hercegovine, te nedavno usvojenim dokumentima strateškog razvoja pojedinih područja obrazovanja, podacima danim u Funkcionalnom pregledu javne uprave u sektoru

¹²⁷ Obrazovne vlasti Unsko-sanskog kantona u suradnji sa „Save the children Norway“ SEE, Regionalni ured u Sarajevu, Analiza stanja predškolskog obrazovanja u Unsko-sanskom kantonu, listopada 2008. godine.

¹²⁸ *Idem*.

¹²⁹ Ovi dokumenti uključuju:

- reformu obrazovanja – poruka građanima BiH, pet obećanja, Sarajevo, 2002.
- Akcijski plan za djecu Bosne i Hercegovine 2002.–2010., Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sektor za ljudska prava, Sarajevo 2002.
- Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Parlamentarna skupština BiH, Sarajevo, 2003.
- Zajednička strategija za modernizaciju osnovnog i općeg srednjeg obrazovanja u Bosni i Hercegovini (Bijeli papir), obrazovne vlasti u BiH, Sarajevo 2003.
- Srednjoročna razvojna strategija BiH, 2003.–2007., Vijeće ministara BiH, Sarajevo, 2003.

obrazovanja i drugim mjerodavnim dokumentima i materijalima koji se tiču razvoja obrazovanja na razini entiteta, kantona i Brčko Distrikta BiH. Sukladno Strateškim pravcima, u sklopu aktivnosti moderniziranja i razvoja poučavanja i učenja na svim razinama obrazovnog sustava planirano je unaprijediti kvalitetu učenja i poučavanja u predškolskom odgoju i obrazovanju, osnovnom i srednjem obrazovanju kao osnovu cjeloživotnoga učenja.

U osnovnom pravcu djelovanja, a koji se odnosi na osiguranje jednakosti pristupa i pravičnost u obrazovanju, podsticat će se društvena i privatna inicijativa za otvaranje odgojno-obrazovnih ustanova, a posebice predškolskih ustanova.¹³⁰ Strateški pravci ukazuju na potrebu povećanja financijskoga učešća za određene namjene u obrazovanju i poboljšanja kvalitete obrazovanja sukladno zahtjevima strateškoga razvoja obrazovanja.¹³¹

Sukladno Strateškim pravcima, potrebno je: osigurati kadrovske, prostorne i materijalne uvjete za uključivanje djece u sve programe predškolskog odgoja i obrazovanja, a obvezno u program pripreme za polazak u školu; modernizirati programe i provoditi stalno stručno usavršavanje odgajatelja; posebnu pozornost posvetiti većem uključivanju djece iz socijalno i ekonomski ugroženih obitelji, kao i djece s posebnim potrebama; osigurati ključnu ulogu općine u organiziranju predškolskog odgoja i obrazovanja u tehničkom smislu i osigurati povezanost predškolske ustanove i osnovne škole.

Kako su predškolski odgoj i obrazovanje obvezni za svu djecu u godini pred polazak u osnovnu školu, u mjestima u kojima nisu otvorene javne predškolske ustanove (ili su nedovoljnog kapaciteta) programi pripreme se mogu realizirati i u osnovnoj školi, uz obvezno uključivanje i odgajatelja u rad s tom djecom.¹³²

Radi osiguranja daljnjeg razvoja predškolskog programa, potrebno je osigurati provedbu kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih ciljeva.¹³³

3.4. Institucionalni okvir za predškolsko obrazovanje

Predškolski odgoj i obrazovanje kao sastavni dio odgojno-obrazovnog sustava prvi je, poseban i specifičan stupanj odgojno-obrazovnog sustava koji obuhvaća: **odgoj, obrazovanje, njegu, zdravstvenu zaštitu i socijalnu skrb o djeci u dobi od šest mjeseci do polaska u školu**. Kao takav čini osnovu cjeloživotnoga učenja, usmjeren prema aspektima intelektualnog, emocionalnog, tjelesnog razvoja i razvoja kreativnosti i stvaralaštva.

U BiH se veliki broj institucija na različitim razinama vlasti bavi pitanjem predškolskoga odgoja i obrazovanja, a nadležnosti su utvrđene nizom zakona. U svakom slučaju, nadležna ministarstva utvrđuju politike u predškolskom odgoju i obrazovanju, dok su ustanove nadležne za njegovu izravnu provedbu. Predstavljanjem zakonodavnog okvira u ovoj studiji napravljen je i osvrt na pitanje nadležnosti institucija, i to od nadležnih ministarstava do samih ustanova, uključujući i segment inspekcijeskog nadzora. Za razliku od nadležnosti institucionalnih mehanizama utvrđenih Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju RS-a odnosno kantonalnim zakonima, Okvirnim zakonom utvrđuje se posebna nadležnost

¹³⁰ Sastavni dio ovoga dokumenta je plan provedbe kratkoročnih (2008.), srednjoročnih (2009.-2010.) i dugoročnih ciljeva (2011.-2015.).

¹³¹ Str. 25, Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini s planom provedbe, 2008.-2015.

¹³² *Idem*, str. 28.

¹³³ Kratkoročni ciljevi: provedba Okvirnog zakona i pripremljen plan proširenja predškolskog odgoja i obrazovanja. Srednjoročni ciljevi: razvijena zajednička jezgra programa predškolskog odgoja i obrazovanja i povećan upis u predškolske ustanove na 20% populacije, a broj upisanih u programe pripreme za polazak u školu na 40% populacije. Dugoročni ciljevi: povećan broj upisanih u predškolske ustanove na 50% populacije, a broj upisanih u programe pripreme za polazak u školu na 100%, te svi ravnatelji predškolskih ustanova imaju završen najniži stupanj osposobljenosti/kvalifikacija za rukovođenje odgojno-obrazovnom ustanovom.

Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, a koja je pobliže utvrđena donošenjem posebnog zakona o toj agenciji.¹³⁴

3.4.1. Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (u daljnjem tekstu: Agencija) **nadležna je za uspostavu standarda znanja, ocjenjivanje postignutih rezultata i razvoj zajedničke jezgre nastavnih planova i programa** u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, te za druge stručne poslove iz područja standarda znanja i ocjenjivanja kvaliteta koje su određene posebnim zakonima i drugim propisima.¹³⁵

U području uspostave standarda znanja i ocjene postignutih rezultata u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, te za druge stručne poslove u području standarda znanja i ocjene kvalitete obrazovanja, Agencija je nadležna za:

- uspostavu standarda znanja učenika i ocjenjivanje postignutih rezultata;
- provedbu istraživanja s ciljem ocjenjivanja razvoja standarda znanja učenika, ocjenu postignutih rezultata i objavu rezultata istraživanja;
- davanje savjeta nadležnim obrazovnim vlastima u vezi s pitanjima propisanih standarda znanja i njihove primjene;
- uspostavu i vođenje mehanizama izvješćivanja o stanju obrazovanja u Bosni i Hercegovini u suradnji s nadležnim obrazovnim vlastima;
- prikupljanje, objedinjavanje, obradu i objavu podataka o kvaliteti i kvantitetu znanja;
- provedbu eksternog ocjenjivanja;
- davanje smjernica za provedbu programa obuke za nastavnike i stručne suradnike iz područja standarda znanja i eksternog ocjenjivanja;
- uspostavu kontakata s tijelima koja imaju slične funkcije u drugim zemljama, kao i s međunarodnim organizacijama i institucijama s ciljem usklađivanja propisanih standarda u obrazovanju;
- pružanje pomoći prilikom priznavanja domaćih svjedodžbi i diploma u drugim zemljama, kao i u priznavanju stranih svjedodžbi i diploma u Bosni i Hercegovini;
- obavljanje drugih poslova u vezi s uspostavom i primjenom standarda znanja i ocjenjivanja.¹³⁶

U području razvoja zajedničke jezgre nastavnih planova i programa u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju Agencija je nadležna za: praćenje provedbe zajedničke jezgre nastavnih planova i programa, praćenje, evaluaciju, usavršavanje i razvoj zajedničke jezgre nastavnih planova i programa, sukladno standardima utvrđenim Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, ostvarivanje suradnje s pedagoškim zavodima i drugim institucijama za podršku, modernizaciju i razvoj predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja, davanje savjeta nadležnim obrazovnim vlastima o izradi i provedbi novih programskih sadržaja i dr.¹³⁷

Odbor Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (u daljnjem tekstu: Odbor) je stručno tijelo koje se uspostavlja unutar Agencije i ima sedam članova, i to po dva iz svakog

¹³⁴ Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje počela je s radom 1. siječnja 2009. godine. Sjedište Agencije je u Mostaru, a područne jedinice u Banjoj Luci i Sarajevu. U Mostaru je, osim sjedišta, i Odjel za zajedničku jezgru nastavnog plana i programa u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju, u Banjoj Luci je Odjel za srednje strukovno obrazovanje, obuku, obrazovanje odraslih i cjeloživotno obrazovanje, a u Sarajevu je Odjel za standarde znanja – učeničkih postignuća i ocjena rezultata u predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju.

¹³⁵ Članak 4. Zakona o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje („Službeni glasnik BiH“, broj 88/07).

¹³⁶ *Idem*, članak 5.

¹³⁷ *Idem*, članak 6.

konstitutivnog naroda i jedan član iz reda ostalih.¹³⁸ Članove odbora imenuje Vijeće ministara BiH, a nakon što Ministarstvo civilnih poslova BiH raspiše javni natječaj za izbor članova Odbora i objedini listu prijavljenih kandidata koji ispunjavaju uvjete i dâ je na mišljenje Konferenciji ministara obrazovanja u BiH. U radu Odbora sudjeluje predstavnik Ministarstva civilnih poslova BiH bez prava glasa. Zakonom o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje uređen je način rada Odbora i njegovo razrješenje.

Agencijom rukovodi ravnatelj kojega imenuje Vijeće ministara BiH na mandat od četiri godine. Ravnatelj, među ostalim: a) vodi i usmjerava obavljanje poslova u nadležnosti Agencije; b) odgovoran je za provedbu odluka Odbora i drugih nadležnih tijela; c) priprema materijale o kojima raspravlja i odlučuje Odbor; d) priprema plan rada Agencije i podnosi izvješće o radu; e) priprema financijski plan Agencije i podnosi financijsko izvješće; f) sukladno Zakonu, odgovoran je za pitanja radnih odnosa; g) ostvaruje potrebnu suradnju s nadležnim obrazovnim vlastima u entitetima, kantonima i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine; h) podnosi Vijeću ministara Bosne i Hercegovine godišnje izvješće o radu; i) obavlja druge poslove sukladno Zakonu i podzakonskim aktima, te aktima Agencije.¹³⁹

Sredstva za rad Agencije osiguravaju se u proračunu institucija BiH, a Agencija može imati i vlastite prihode i prihode iz drugih izvora.

Nadzor nad primjenom Zakona o predškolskom, osnovnom i srednjem obrazovanju provodi Ministarstvo civilnih poslova BiH.

3.4.2. Konferencije ministara obrazovanja u BiH

Memorandum o razumijevanju za uspostavu Konferencije ministara obrazovanja u BiH prihvatili su i obvezali se na njegovu provedbu predstavnici najviših tijela vlasti u BiH, i to: predsjedatelj Vijeća ministra BiH, premijer Vlade FBiH, premijer Vlade RS-a i gradonačelnik i predstavnik Vlade BDBiH. Razlog za zaključivanje Memoranduma sadržan je u tome što je "prepoznata ključna uloga obrazovanja u izgradnji i razvoju društva utemeljenog na znanju"¹⁴⁰. Uspostavljena **Konferencija je samostalno i najviše savjetodavno tijelo za koordiniranje obrazovnog sektora u BiH**, koje svojim djelokrugom i odgovornostima ne zadire u ustavne i zakonske odgovornosti nadležnih tijela vlasti.¹⁴¹ Glavni zadaci Konferencije su: analiza, procjena stanja, napredak i potrebe cjelokupnog obrazovnog sustava u BiH; predlaganje nadležnim tijelima strateških prioriteta obrazovne reforme; procjena i preporuke nadležnim tijelima za usklađivanje obrazovnih politika i strateških planova razvoja obrazovanja; praćenje procesa izrade okvirnih zakona iz područja obrazovanja koji se donose na razini BiH; davanje primjedaba i prijedloga u procesu njihove izrade, kao i mišljenja na tekst zakona; davanje preporuka za usklađivanje zakonodavstva na nižim razinama s odredbama okvirnih zakona i analiza njihove provedbe; procjena stanja provedbe međunarodnih konvencija i deklaracija u području obrazovanja koje je prihvatila BiH, te poticanje donošenja mjera za unapređenje stanja i bolju suradnju s međunarodnim organizacijama; davanje savjeta i preporuka Ministarstvu civilnih poslova BiH za koordiniranje obrazovnog sektora u BiH, definiranje strategije i temeljnih načela koordiniranja aktivnosti na međunarodnom planu: za suradnju s Europskom unijom, suradnju na širem međunarodnom planu, kao i za suradnju u regiji.¹⁴²

¹³⁸ Odbor je nadležan za: (a) uspostavu standarda znanja učenika i ocjenjivanja postignutih rezultata, (b) odobravanje zajedničke jezgre nastavnih planova i programa osnovnog i srednjeg obrazovanja i njegovu objavu u "Službenom glasniku BiH", (c) davanje savjeta, tumačenja i preporuka nadležnim obrazovnim vlastima u pitanjima iz svoje nadležnosti, (d) uspostavu i vođenje mehanizama informiranja i izvješćivanja o pitanjima iz svoje nadležnosti, (e) razmatranje provedenih istraživanja iz djelokruga Agencije i objavu rezultata istraživanja, (f) uspostavu i ostvarivanje kontakata s tijelima koja imaju slične funkcije u drugim zemljama, kao i s međunarodnim organizacijama i institucijama, kako bi propisani obrazovni standardi u BiH bili usporedivi sa standardima europskih zemalja, (g) donošenje smjernica za provedbu programa obuke nastavnika i stručnih suradnika.

¹³⁹ Čl. 11. i 12. Zakona o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

¹⁴⁰ Preambula Memoranduma o razumijevanju za uspostavu konferencije ministara obrazovanja u BiH („Sl. glasnik BiH“, broj 19/08).

¹⁴¹ *Idem*, članak I.

¹⁴² *Idem*, članak III.

IV. Situacijska analiza

Odnos prema djetetu, ulaganje u institucije koje pomažu razvoj djeteta i razvijanje dječjih potencijala ogledalo su svakoga društva, ali i njegove zrelosti. Društveni podsticaj porodici, ulaganje u odgojne i zdravstvene ustanove, te medijsko predstavljanje djeteta kao kreatora budućih razvojnih, humanih, etičkih komponenti društvenih vrijednosti je opredjeljenje znanosti 21. stoljeća. Znanstvena saznanja, empirijska iskustva stečena u dosadašnjem radu, valorizirana iskustva razvijenih društava te ukupna humanistička opredjeljenja trebaju biti put prakse ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje djece. Upravo je u tome sadržan izazov glede procjene stanja u području predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH.

Analiza stanja u području predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH provedena je posjetima određenom broju predškolskih ustanova u BiH, ali i prikupljanjem podataka od nadležnih obrazovnih vlasti, čime se pokušala izgraditi spoznaja o tome u kojoj su mjeri rad i djelovanje predškolskih ustanova utemeljeni na međunarodnim standardima što su ih prihvatile vlasti u BiH i usvojenom zakonodavnom okviru, a kojim se uređuje predškolski odgoj i obrazovanje. S ciljem homogenizacije i osiguranja preglednosti, analiza u strukturalnom dijelu slijedi strukturu Okvirnog zakona iz razloga što zakoni kojima se uređuje pitanje predškolskog odgoja i obrazovanja na nižim razinama vlasti trebaju biti usklađeni s navedenim zakonom.

4.1. Predškolske ustanove u BiH

Ombudsmeni su situacijsku analizu isključivo utemeljili na analizi rada registriranih predškolskih ustanova s obzirom na to da se predškolskim odgojem i obrazovanjem, a prema odredbama zakonodavstva kojim se uređuje ovo područje, mogu baviti samo ustanove koje su ispunile zakonske uvjete i registrirane za obavljanje navedene djelatnosti. S ciljem prikupljanja polaznih informacija, ombudsmeni su se obratili Federalnom ministarstvu obrazovanja i znanosti, Ministarstvu prosvjete i kulture RS-a, Odjelu za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH i kantonalnim ministarstvima obrazovanja. Na temelju dobivenih podataka može se konstatirati da je u BiH registrirano 197 predškolskih ustanova, od kojih 148 javnih i 49 privatnih.¹⁴³ Uspoređujući podatke dobivene od Federalnog ministarstva za obrazovanje i znanosti i kantonalnih ministarstava, može se konstatirati da postoji određeno neslaganje u vezi s brojem registriranih ustanova, te su u ovoj analizi izneseni podaci na temelju informacija dobivenih iz entitetskih ministarstava obrazovanja i Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH, te onih predškolskih ustanova koje su posjetili predstavnici ombudsmana.

Osim registriranih predškolskih ustanova, postoje i djeluju ustanove registrirane kao „igraonice“ koje se smatraju privatnim ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja. Tako npr. u Zeničko-dobojskom kantonu ovaj oblik djelatnosti obavlja osam takvih registriranih ustanova.¹⁴⁴ Prema saznanjima ombudsmana, postoji niz neregistriranih ustanova koje na taj način dovode u pitanje djelatnost drugih predškolskih ustanova, kao i vjerodostojnost odgoja i obrazovanja na koje djeca imaju pravo.

Korisnici predškolskih odgojno-obrazovnih programa su djeca obuhvaćena institucionalnom brigom u jaslicama i vrtićima, mobilnim vrtićima, igraonicama, radionicama; djeca koja nisu obuhvaćena institucionalnim predškolskim odgojem i obrazovanjem; djeca s teškoćama u razvoju, odgoju i obrazovanju, te nadarena i darovita djeca (djeca s posebnim potrebama); djeca manjinskih skupina u lokalnoj zajednici.

¹⁴³ Podatke su dostavila sva nadležna entitetska i kantonalna ministarstva obrazovanja/prosvjete

¹⁴⁴ Prema dostavljenim podacima od Ministarstva za obrazovanje, znanost, kulturu i sport ZDK

Pokazatelji Agencije za statistiku BiH, u vezi sa statistikom obrazovanja u BiH, predstavljeni u priopćenju od 22. 6. 2010., ukazuju na to da je u školskoj 2009./2010. godini bilo ukupno 209 predškolskih ustanova, što je za 13 više nego u istom razdoblju prethodne godine. U školskoj 2009./2010. godini u predškolskim ustanovama registrirano je 16.784 djece, od kojih su 8.082 djevojčice, a ustanove su imale 2.424 zaposlenika, od kojih je 2.240 žena. Od ukupnoga broja zaposlenika, 1.196 su odgajatelji, tako da jedan odgajatelj vodi brigu o 14 djece, dok je taj prosjek u školskoj 2008./2009. godini bio 15 djece.

U Prilogu 1. dan je pregled kapaciteta ustanova i popunjenosti u pogledu opće strukture djece polaznika različitih programa predškolskog odgojno-obrazovnog rada na razini BiH, a u nastavku je dan pregled po entitetima odnosno kantonima, koji je pripremljen na temelju dobivenih podataka od obrazovnih institucija.

4.1.1. Predškolske ustanove u Republici Srpskoj

Na prostoru Republike Srpske registrirano je 40¹⁴⁵ predškolskih ustanova u javnom sektoru, s tim što je u okviru ustanove Centar za predškolski odgoj i obrazovanje Banja Luka uspostavljeno 17 zasebnih jedinica.¹⁴⁶ U Republici Srpskoj registrirano je i osam privatnih predškolskih ustanova, od kojih su četiri dječja vrtića, tri igraonice i jedan klub za djecu.¹⁴⁷

Broj djece koja pohađaju predškolske ustanove u Republici Srpskoj¹⁴⁸ u školskoj 2010./2011. godini, mjereći prema upisu djece na početku školske godine, bio je 6.241 dijete upisano u javne ustanove, 679 djece upisane u privatne ustanove, te 2.117 djece koja pohađaju program pripreme djece za polazak u školu.

Djeca su raspoređena u odgojne skupine prema dobi, i to: jaslčki uzrast/mlađa dobna skupina (od 6 mjeseci do 3 godine), mješovita vrtićka skupina (od 3 do 5 godina), starija vrtićka skupina (od 5 do 6 godina), djeca školskog uzrasta (od 6 do 7 godina). Ukupno je 1.191 dijete jaslčkog uzrasta, od kojih je 650 dječaka, dok je 5.692 djece u vrtićkom uzrastu, od kojih je 1.426 dječaka. Najveći broj djece uključen u predškolski odgoj i obrazovanje je na području grada Banje Luke, i to: 1.844 djece raspoređenih u 78 skupina, što je 20% u odnosu na broj djece predškolskog uzrasta na području grada. Mreža postojećih vrtića uglavnom pokriva uži dio grada.¹⁴⁹

Ipak, kapaciteti ustanova nerijetko su mnogo veći od stvarne popunjenosti. Smanjen upisni kapacitet može se povezati i s općenito smanjenim upisom djece u prvi razred osnovne škole.¹⁵⁰ Ovakvo stanje u praksi dovodi to dogu da ustanove formiraju broj skupina u skladu s potražnjom odnosno brojem upisane djece, a preostali prostor ostane neiskorišten ili se iznajmljuje trećim osobama. Tako JU za predškolski odgoj i obrazovanje „Prvi koraci“ u Vlasenici ima kapacitet za 150-180 djece, a u trenutku posjeta predstavnika Institucije ombudsmana u ustanovi je bilo 36 djece. U Dječjem centru „Bubamara“, Pale, kapacitet je za 150 djece, a broj polaznika je 75. Velika popunjenost raspoloživog kapaciteta uočena je u **Dječjem obdaništu “Majke Jugović” u Doboju**. U trenutku posjeta bilo je 200 djece raspoređene u deset skupina.

¹⁴⁵ Banja Luka, Bijeljina, Berkovići, Bileća, Brod, Bratunac, Višegrad, Vlasenica, Gacko, Gradiška, Derventa, Doboj, Zvornik, Knežev, Kozarska Dubica, Kotor-Varoš, Laktaši, Lopare, Ljubinje, Milići, Modriča, Mrkonjić-Grad, Nevesinje, Novi Grad, Pale, Prijedor, Prnjavor, Rogatica, Sokolac, Srbac, Srebrenica, Teslić, Trebinje, Ugljevik, Foča, Čajniče, Čelinac, Šamac, Šekovići i Šipovo.

¹⁴⁶ Jedna od navedenih jedinica specijalizirana je za predškolsko obrazovanje djece s teškoćama u psihofizičkom razvoju.

¹⁴⁷ Od ukupnoga broja registriranih privatnih ustanova, tri su u Banjoj Luci, tri u Bijeljini i dvije u Prnjavoru.

¹⁴⁸ Podaci dostavljeni od Ministarstva prosvjete i kulture RS-a.

¹⁴⁹ *Idem*.

¹⁵⁰ U Srebrenici je samo 17 djece upisano u središnju školu u I. razred osnovne škole u tekućoj školskoj godini; u Bratuncu je smanjen broj upisane djece za 30% zbog velikog odljeva stanovništva u proteklih nekoliko godina.

4.1.1.1. Djeca s teškoćama u psihofizičkom razvoju u RS-u

U predškolski odgoj i obrazovanje uključeno je 93 djece s posebnim potrebama, od kojih je 83 na području grada Banje Luke.

4.1.2. Federacija BiH

Prema podacima dostavljenim od Federalnog ministarstva obrazovanja i znanosti, na području Federacije BiH registrirano je 147 predškolskih ustanova, od kojih 107 javnih i 40 privatnih. Raspored predškolskih ustanova po kantonima:

- Unsko-sanski kanton	7 javnih i 4 privatne ustanove ¹⁵¹
- Kanton Središnja Bosna	7 javnih i 10 privatnih ustanova ¹⁵²
- Zeničko-dobojski kanton	18 javnih i 3 privatne ustanove ¹⁵³
- Tuzlanski kanton	20 javnih i 1 privatna ustanova ¹⁵⁴
- Posavski kanton	3 javne ustanove ¹⁵⁵
- Bosansko-podrinjski kantona	2 javne i 1 privatna ustanova ¹⁵⁶
- Hercegovačko-neretvanski kanton	10 javnih i 6 privatnih ustanova ¹⁵⁷
- Kanton Sarajevo	31 javna i 9 privatnih ustanova ¹⁵⁸
- Zapadnohercegovački kanton	5 javnih i 6 privatnih ustanova ¹⁵⁹
- Kanton 10	6 javnih ustanova ¹⁶⁰ .

Strukturalno gledajući, u nekim većim gradovima u Federaciji BiH javne ustanove, isto kao što je to slučaj s predškolskom ustanovom u Banjoj Luci, imaju više organizacijskih jedinica. Tako u JU „Djeca Sarajeva“, Sarajevo, trenutačno radi 28 vrtića raspoređenih u četiri organizacijske jedinice, i to: OJ „Stari grad“, OJ „Centar“, OJ „Novo Sarajevo“ i OJ „Novi grad“.¹⁶¹ U JU „Predškolski odgoj i obrazovanje“, Zenica, postoji šest organizacijskih jedinica, u JU „Naša djeca“ Tuzla 12 organizacijskih jedinica, dok su u Mostaru predškolski odgoj i obrazovanje organizirani u dvije javne ustanove, i to: JU „Ciciban“ i JU „Dječji vrtići“ Mostar.

Ovisno o raspoloživim kapacitetima i broju upisane djece, najčešće su rapoređeni u jasličku skupinu I. (od 6 mjeseci do 3. godine), jasličku skupinu II. (od 2. do 3. godine, ali u praksi u ovoj skupini dijete ostane i do navršene 4. godine zbog popunjenosti kapaciteta), mlađu vrtićku skupinu (od 3. do 4. godine), srednju vrtićku (od 4. do 5. godine), stariju vrtićku (od 5. do 6. godine) i školsku skupinu, tj. produženi boravak. U nekim kantonima razvijen je program igraonica, dok u drugim kantonima, iako postoje uvjeti, program nije razvijen zbog toga što kao takav nije propisan zakonom. Općenito, u svim ustanovama koje su posjetili predstavnici Institucije ombudsmana izražen je **problem isključenosti određenih kategorija djece, posebice djece iz ruralnih sredina i udaljenih dijelova gradske sredine i djece s posebnim potrebama**, dok su istodobno kapaciteti ustanova uglavnom nepopunjeni i samim time neiskorišteni.

¹⁵¹ Bosanska Krupa, Bihać, Bosanski Petrovac, Sanski Most, Cazin, Ključ i Velika Kladuša.

¹⁵² Bugojno, Donji Vakuf, Busovača, Gornji Vakuf, Gornji Vakuf - Uskoplje, Novi Travnik, Vitez, Fojnica, Kreševo, Travnik, Jajce i Kiseljak.

¹⁵³ Visoko, Vareš, Kakanj, Maglaj, Breza, Zavidovići, Žepče, Zenica i Tešanj.

¹⁵⁴ Živinice, Banovići, Doboš-Istok, Gračanica, Gradačac, Kladanj, Lukavac, Srebrenik i Tuzla.

¹⁵⁵ Orašje, Odžak i Domaljevac-Šamac.

¹⁵⁶ Goražde.

¹⁵⁷ Mostar, Čitluk, Čapljina, Neum, Stolac, Prozor-Rama, Jablanica i Konjic.

¹⁵⁸ Hadžići, Ilidža, Ilijaš, Sarajevo i Vogošća.

¹⁵⁹ Široki Brijeg, Posušje, Grude i Ljubuški.

¹⁶⁰ Livno, Tomislavgrad, Glamoč i Kupres.

¹⁶¹ <http://djecasarajeva.edu.ba>

Prema podacima dostavljenim od **Ministarstva obrazovanja, znanosti, kulture i sporta TK-a**, ukupan broj djece predškolskog uzrasta na području Tuzlanskog kantona je 4.400. Općim predškolskim programom obuhvaćeno je 1.765 djece, od kojih je 906 dječaka. Obveznim programom predškolskog odgoja i obrazovanja obuhvaćeno je 345 djece¹⁶², dok je 385 djece predškolskog uzrasta ovim programom obuhvaćeno kroz programe cjelodnevnog i poludnevnog programa u redovitom programu. Suradnja se ostvaruje i s Ministarstvom za rad i socijalnu politiku TK-a putem Projekta integracije djece bez roditeljske skrbi. Tim je programom obuhvaćeno osmero djece bez roditeljske skrbi u JU „Naše dijete“ Tuzla, organizacijska jedinica “Kolibri”. Postignuti su dobri rezultati na planu njihove socijalizacije i pravilnoga odgoja. Zbog velikoga broja djece upisane u školskoj 2010./2011. godini (955), JU “Naše dijete”, Tuzla, formirala je 39 odgojnih skupina, u prosjeku s po 25 djece u svakoj skupini.

Prema podacima dostavljenim od **Ministarstva obrazovanja, znanosti, kulture i sporta KSB-a**, u javnim predškolskim ustanovama u Kantonu Središnja Bosna usluge koristi 512 djece u dobi od 1 do 6 godina, a od kojih je 275 dječaka. U privatnim ustanovama predškolski odgoj i obrazovanje pohađa 350 djece u dobi od 1 do 6 godina, od kojih je 201 dječak. U pojedinim javnim predškolskim ustanovama kapaciteti su mnogo veći od stvarne popunjenosti, pa tako, npr., u Dječjem vrtiću u Novom Travniku prosječno 40-50 djece koristi usluge, a kapacitet je za 120 djece.

Na području **Posavskog kantona**, a prema podacima dostavljenim od Ministarstva obrazovanja i kulture Posavskog kantona, ukupno je 135 korisnika usluga predškolskih ustanova.

Prema podacima dostavljenim od **Ministarstva obrazovanja, znanosti, kulture i sporta BPK-a**, u javnoj ustanovi trenutačno je 85 djece, od kojih je 36 dječaka. U privatnoj ustanovi trenutačno je 88 djece u dobi od 2 do 6 godina, od kojih su 53 dječaka.

U javnim predškolskim ustanovama **Zapadnohercegovačkog kantona** usluge predškolskog odgoja i obrazovanja koristi ukupno 445 djece, od kojih je 235 dječaka. Djeca su raspoređena u korisničke skupine prema dobi, i to: 86 djece u dobi od 6 mjeseci do 3 godine, zatim 182 djece u dobi od 3 do 5 godina, te 177 djece starije od 5 godina. U privatnim ustanovama usluge se pružaju za 172 djece, od kojih je 87 dječaka. Djeca su prema dobi raspoređena u skupine, i to: 42 djece u dobi od 6 mjeseci do 3 godine, 91 dijete u dobi od 3 do 5 godina, te 49 djece starije od 5 godina.¹⁶³

Kapacitet ustanova u **Unsko-sanskom kantonu** je 1.510, a broj upisane djece u školskoj 2010./2011. godini je 1.055, od čega je 14 jasličkih skupina. U predškolski program uključeno je i dvoje djece pripadnika nacionalnih manjina.¹⁶⁴

Ukupan broj djece u javnim i privatnim ustanovama **Hercegovačko-neretvanskog kantona** je 1.176. Javlja se problem s jaslicama, pa je tako, npr., prošle godine JU „Dječji vrtići“ Mostar vratio 100 djece, jer nemaju dovoljno odgovarajućeg kadra odnosno medicinskih sestara.¹⁶⁵

U **Zeničko-dobojskom kantonu** ukupno je 500 djece u privatnim predškolskim ustanovama tijekom jedne školske godine, te oko 900 djece u javnim predškolskim ustanovama. Omjer djece prema spolu je 50% dječaka odnosno djevojčica. Javna ustanova za predškolsko obrazovanje „Mladost“ iz Kaknja raspolaže kapacitetom za 200 djece unutar jedne organizacijske jedinice, premda ih je trenutačno 130, raspoređenih u sedam odgojnih skupina, od kojih su tri jasličke i četiri vrtičke skupine.

¹⁶² Prema podacima javne predškolske ustanove u Banovićima, samo na području općine Banovići 220 djece je predškolskog uzrasta.

¹⁶³ Podaci su dostavljeni od Ministarstva obrazovanja, znanosti, kulture i sporta ZHK-a.

¹⁶⁴ Prema podacima dostavljenim od Ministarstva obrazovanja, znanosti, kulture i sporta USK-a.

¹⁶⁵ Ismeno dobivena informacija od ravnateljice navedene ustanove.

Programima predškolskog odgoja i obrazovanja u **Kantonu Sarajevo** obuhvaćeno je 6.170 djece te 59 djece u ustanovama za specijalni odgoj i obrazovanje. Jasličkim programom obuhvaćeno je 350 djece u dobi od 0 do 3 godine, 2.130 djece uključeno je u odgojne skupine u 4. i 5. godini, a 1.102 djece u dobi pred polazak u školu obuhvaćeno je cjelodnevnom i poludnevnom boravkom. U obveznom programu pred polazak u školu, koji podrazumijeva 150 sati odnosno jednodnevni program u trajanju od dva sata rada s djetetom, trenutno je 2.588 djece.¹⁶⁶ U JU „Djeca Sarajeva“, koja obuhvaća 28 organizacijskih jedinica, ukupan broj djece je 2.431. U privatnim ustanovama Kantona Sarajevo koje su posjetili predstavnici ombudsmana¹⁶⁷, usluge koristi 776 djece, pri čemu najmlađe ima 7 mjeseci, a najstarije koristi usluge produženog boravka.

4.1.2.1. Djeca s teškoćama u psihofizičkom razvoju u Federaciji BiH

Na teritoriju **Tuzlanskog kantona** ukupno je 94 djece u predškolskoj dobi s različitim psihičkim i tjelesnim teškoćama uključeno u odgojno-obrazovne programe.

Na području **Kantona Središnja Bosna** u javnim ustanovama je četvero djece s posebnim potrebama uključeno u predškolski odgoj i obrazovanje, od kojih troje u JU „Centar za predškolski odgoj i obrazovanje“ u Bugojnu, dok je u program privatne ustanove uključeno sedmero djece s posebnim potrebama, od kojih petero u Dječji vrtić „Sv. Franjo“ u Kiseljaku.

Nijedno dijete s psihofizičkim smetanjama nije uključeno u programe predškolskih ustanova na području **Posavskog kantona**, dok je devetero djece s posebnim potrebama uključeno u programe predškolskog odgoja i obrazovanja na području **Bosansko-podrinjskog kantona**.

Broj djece s posebnim potrebama uključenih u redoviti proces predškolskoga odgoja i obrazovanja na području **Zapadnohercegovačkog kantona** je 10, dok je na području **Unsko-sanskog kantona** 13 djece s posebnim potrebama i sedmero darovite djece.

Broj djece s posebnim potrebama na području **Zeničko-dobojskog kantona** je mali.

U organizirane predškolske programe i nužne specijalne tretmane koji se provode u ustanovama za specijalni odgoj i obrazovanje **Kantona Sarajevo**¹⁶⁸ uključeno je 59 djece u predškolskoj dobi, a u predškolske ustanove uključeno je 180 djece s različitim razvojnim i drugim teškoćama.

4.1.3. Predškolske ustanove u Brčko Distriktu BiH

U sastavu Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH djeluje jedna javna predškolska ustanova s četiri objekta, te jedna privatna predškolska ustanova. Prema saznanjima Odjela za obrazovanje Brčko Distrikta BiH, udruga AMICA povremeno organizira igraonice u iznajmljenom objektu u naselju Suljagića Sokak. Međutim, o tome nemaju detaljnijih podataka.

Prema raspoloživim podacima dostavljenim od **Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH**, ukupan broj korisnika usluga u privatnoj ustanovi je 39, od kojih je 13 djece u dobi od 1 do 3

¹⁶⁶ Podaci dostavljeni od Ministarstva obrazovanja i znanosti KS-a.

¹⁶⁷ Ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje „Amel i nur“; Predškolska ustanova „Behar“; Predškolska ustanova „Palčić“; Predškolska ustanova u sastavu SOS Društvenog centra „Herman Gmeiner“; Caritas Vrhbosanska nadbiskupija Dječji vrtić „Sveta obitelj“; Bošnjačka ustanova „An-Nur“

¹⁶⁸ JU Centar za odgoj, obrazovanje, radno osposobljavanje i zapošljavanje mentalno retardirane djece, djece oboljele od autizma i cerebralne paralize „Vladimir Nazor“; JU Zavod za specijalno obrazovanje i odgoj djece „Mjedenica“; JU Centar za slušnu i govornu rehabilitaciju KS

godine, 22 u dobi od 3 do 5 godina, četvero školske djece na programu dnevnog/produženog boravka. Nema djece s posebnim potrebama.

U trenutku dostavljanja podataka usluge javne predškolske ustanove koristilo je 375 djece u dobi od 1 godine do polaska u školu, od kojih je 209 dječaka. Od ukupnoga broja djece u privatnoj predškolskoj ustanovi, najviše ih je u dobi od 5 do 6 godina (129), a ostala djeca su u dobi od 1 do 2 godine (9), u dobi od 1 do 3 godine (31), u dobi od 3 do 4 godine (23), u dobi od 3 do 5 godina (66), u dobi od 4 do 5 godina (72), te u dobi od 4 do 6 godina (45). U ustanovi je trenutačno uključeno i 15 djece s posebnim potrebama.

Tablica 1. Broj ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje u BiH

	Teritorijalne jedinice	Javne ustanove	Privatne ustanove
1.	Republika Srpska	40	8
2.	Federacija BiH	107	40
2.1.	Kanton Sarajevo	31 ¹⁶⁹	9
2.2.	Hercegovačko-neretvanski kanton	10	6
2.3.	Zeničko-dobojski kanton	18	3
2.4.	Tuzlanski kanton	20	1
2.5.	Kanton Središnja Bosna	7	10
2.6.	Unsko-sanski kanton	7	4
2.7.	Zapadnohercegovački kanton	5	6
2.8.	Posavski kanton	3	0
2.9.	Bosansko-podrinjski kanton	2	1
2.10.	Kanton 10	6	0
3.	Brčko Distrikt BiH	1	1
U K U P N O:		148	49

U idućim poglavljima slijedi analiza stanja u području predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH, pri čemu je posebna pozornost posvećena primjenjivanim programima, financiranju ustanove, cijeni usluga, raspoloživom kapacitetu i popunjenosti ustanova, strukturi zaposlenika u odgojno-obrazovnom radu s djecom, te fizičkim uvjetima ustanova.

4.2. Financiranje predškolskih ustanova i cijena usluge

Kako je već istaknuto u analizi zakonodavnog okvira kojim se uređuje pitanje predškolskog odgoja i obrazovanja, osnivač predškolske ustanove osigurava sredstva potrebna za osnivanje, rad i provedbu programa predškolskog odgoja i obrazovanja, sukladno pedagoškim standardima i normativima za predškolski odgoj i obrazovanje¹⁷⁰, dok programe predškolskog odgoja i obrazovanja, izuzev obveznog predškolskoga odgoja, financijski mogu podupirati i roditelji djece u predškolskoj dobi, ovisno o socijalnom statusu i donacijama.¹⁷¹ Sredstva za realiziranje kraćih i specijaliziranih programa rada i troškove ishrane djece osiguravaju korisnici usluga.¹⁷² Obveze nadležnih obrazovnih vlasti¹⁷³ ogledaju se u osiguravanju sredstava za nabavu dijela didaktičkog materijala, profesionalno usavršavanje kadrova u

¹⁶⁹ Od ukupnoga broja, tri ustanove su specijalizirani centri/zavodi za rad s djecom s psihofizičkim smetnjama.

¹⁷⁰ Članak 40. st. 1. i 2. Okvirnog zakona.

¹⁷¹ *Idem*, članak 41.

¹⁷² *Idem*, članak 42.

¹⁷³ *Idem*, članak 43.

odgoju i obrazovanju, razvoj predškolskih programa rada, evaluaciju predškolskih programa rada, dio sredstava za realiziranje specijaliziranih programa rada.

Zakonom se jasno uređuje i pitanje prava na predškolski odgoj i obrazovanje za djecu bez roditeljske skrbi, djecu s posebnim potrebama, djecu invalida, djecu civilnih žrtava rata, djecu nezaposlenih roditelja, djecu samohranih roditelja, djecu korisnika socijalnih primanja i djecu redovitih studenata¹⁷⁴, te pravo na zdravstvenu zaštitu svih korisnika prava na predškolski odgoj i obrazovanje.

Uočeno stanje na terenu bitno se razlikuje od onoga što je Okvirnim zakonom propisano kao obveza, čime se otvara pitanje je li primjena Zakona izbor ili obveza i koje su glavne prepreke u dosljednoj provedbi i Okvirnog zakona i zakona usvojenih na prijedlog nadležnih obrazovnih vlasti na razini entiteta odnosno kantona u Federaciji BiH.

4.2.1. Republika Srpska

Iako je predškolski odgoj i obrazovanje u Republici Srpskoj u znatnoj mjeri centraliziran i uređen samo jednim zakonom, analiza stanja na terenu ukazuje da se financijska i materijalna situacija u području predškolskoga obrazovanja i odgoja bitno razlikuje od općine do općine.

Prema Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju RS-a¹⁷⁵, osnivač je dužan osigurati sredstva za plaće zaposlenika, topli obrok, regres i druge naknade sukladno Zakonu, materijalne troškove ustanove, nabavu osnovne opreme i namještaja, amortizaciju i tekuće investicijsko održavanje objekata i didaktički materijal i igračke.

Predškolske ustanove mogu ostvariti i prihode po osnovi donacija, sponzorstva, sudjelovanja roditelja koji također osiguravaju sredstva za provedbu kraćih i specijaliziranih programa rada i troškove ishrane djece.

Uvidom u aktualno stanje posjećenih ustanova uočeno je da **osnivač pokriva trošak javne ustanove u iznosu od 56% u JU Dječje obdanište „Majke Jugović“ u Doboju, 70% u općinama Vlasenica, Kotor-Varoš, Čelinac, pa do 95% u općini Srebrenica** u odnosu na ukupne troškove ustanove. Ostatak je od uplata korisnika usluga, a iz dotiranih sredstava financiraju se plaće zaposlenika, održavanje vrtića i didaktički materijal.

Cijena usluge koju plaćaju korisnici kreće se od 50 KM za cjelodnevni boravak djeteta u vrtiću, što podrazumijeva osam sati boravka i tri do četiri obroka¹⁷⁶, pa do 165 KM za pojednaku uslugu.¹⁷⁷ Za uslugu poludnevnog boravka djeteta u obdaništu, što podrazumijeva tri do četiri sata boravka i dva do tri obroka, roditelji plaćaju od 30 do 120 KM.

Pojedine javne ustanove imaju redovite donatorske izvore¹⁷⁸ i donacije, najčešće u didaktičkom materijalu i edukativnim igračkama, koje neke ustanove nerijetko imaju samo u vrijeme predizborne kampanje. Povremena su i donatorska sredstva namijenjena za opremanje enterijera, mokrih čvorova ili za zamjenu rekvizita na otvorenome.

Omjer udjela osnivača i cijena usluge u posjećenim javnim ustanovama Republike Srpske koju plaćaju korisnici prikazani su u Prilogu 2.

¹⁷⁴ *Idem*, članak 44.

¹⁷⁵ *Idem*, članak 74.

¹⁷⁶ Javna ustanova za predškolski odgoj u Srebrenici.

¹⁷⁷ Javna ustanova za predškolski odgoj u Banjoj Luci.

¹⁷⁸ Japanska organizacija JICE već nekoliko godina redovito financira dvije zaposlenice u OŠ „Skelani“ u Srebrenici, te jednu zaposlenicu u isturenom razredu u Potočarima, koje su angažirane za rad s djecom predškolskog uzrasta.

4.2.2. Federacija BiH

Financiranje javnih ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje u Federaciji BiH uređeno je Okvirnim zakonom i kantonalnim zakonima o predškolskom odgoju i obrazovanju, u kojima su navedene obveze osnivača kao i obveze drugih razina vlasti.

Na prostoru Federacije BiH uočena je raznolikost i u udjelu osnivača i u cijeni usluga koju korisnici plaćaju, a nema je ne samo između kantona nego i između općina. Raspon udjela osnivača u ukupnome trošku ustanova u Federaciji BiH uglavnom se kreće od 20% u općini Čapljina do 85% u općini Jablanica, dok se ostatak financira iz uplata korisnika. Cijene iste usluge koju plaćaju korisnici razlikuju se od općine do općine, te kao primjer odnosa u cijeni mogu se uzeti općine Mostar i Kladanj. Tako u Mostaru korisnici usluga predškolskoga odgoja i obrazovanja plaćaju 190 KM za jasličku skupinu, 160 KM za cjelodnevni boravak djeteta i 120 KM za poludnevni boravak. Istodobno u Kladnju korisnici plaćaju 75 KM za cjelodnevni i 45 KM za poludnevni boravak djeteta u javnoj predškolskoj ustanovi.

Osnovni preduvjet za normalno funkcioniranje ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje su redoviti izvori financiranja, a što uključuje sredstva koja treba osigurati osnivač, kao i sredstva korisnika usluge. Za vrijeme posjeta određenom broju ustanova izravnim uvidom na terenu su predstavnici Institucije ombudsmana uočili da sredstva koja uplaćuje osnivač nisu dostatna ni za cjelovito pokriće troškova plaća i doprinosa zaposlenika. Iz uplata korisnika uglavnom se osiguravaju: topli obrok za zaposlenike, didaktički materijal, stručna usavršavanja, stručna literatura i komunalije vrtića.

Premda je suradnja s općinom i lokalnom sredinom vrlo dobra u najvećem broju posjećenih ustanova, primjetan je izostanak odgovarajuće financijske potpore radu ustanova. Indikativan je i podatak da financiranje vrtića umnogome ovisi o strukturi općinske vlasti, te svijesti aktualne strukture o potrebi i važnosti djelovanja predškolske ustanove. Tako su u općini Zenica sredstva namijenjena za predškolski odgoj i obrazovanje umanjena za 40.000 KM u odnosu na 2009. godinu, što se objektivno odrazilo na ionako već teško poslovanje JU za predškolski odgoj i obrazovanje u Zenici.¹⁷⁹

U JU „Dječji vrtić“ u Novom Travniku redoviti izvor financiranja godinama je bio prihod od usluga, uz jednokratne novčane potpore osnivača, što je bilo nedostavno i za uplatu doprinosa zaposlenicima. Iako se posljednjih godina počeo izdvajati dio sredstava za predškolsku ustanovu, to nije dostatno da ustanova izađe iz financijskih teškoća, što rezultira time da ustanova i dalje posluje s gubitkom. Slična situacija je i u JU Zenica koja ima veliki broj sudskih sporova po osnovi neisplaćenih plaća i drugih naknada na plaću.

Neodvojivost sredstava za financiranje prava i obveza iz radnoga odnosa zaposlenika od sredstava kojima bi se trebala financirati primarna djelatnost ustanova za posljedicu ima da presude po osnovi sudskih postupaka u vezi s pravima zaposlenika optereće proračun ustanove u cjelini i dovedu u pitanje izvršenje primarne zadaće ustanove.

Istodobno se JU „Djeca Sarajeva“ financira iz četiri izvora, i to: Ministarstvo obrazovanja i znanosti KS - 34,5%, uplate roditelja i subvencije - 49,77%, vlastiti prihodi (iznajmljivanje, refundacije, utuženja) - 10,70%, te primljene dotacije, kapitalna primanja 5,02%.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Pismena informacija dostavljena od ravnateljice JU za predškolski odgoj i obrazovanje Zenica.

¹⁸⁰ Pismena informacija dostavljena od JU „Djeca Sarajeva“.

Osim redovitih izvora financiranja, određeni broj ustanova predškolskoga obrazovanja ima i izvanredne prihode u obliku sufinanciranja. Tako u Tuzlanskom kantonu postoji sustav sufinanciranja od nadležnih ministarstava, u kojemu se sredstva dotirana od Ministarstva rada i socijalne politike Tuzlanskog kantona koriste za provedbu obveznog oblika predškolskoga odgoja i obrazovanja djece pred polazak u školu. Povremeno sufinanciranje od Federalnog ministarstva obrazovanja i znanosti namijenjeno je opremanju enterijera i saniranju mokrih čvorova.

Bilo je i povremenih donacija, nerijetko i od samih korisnika usluga, koje su namijenjene za kupovinu potrebne opreme (DVD, televizor i slično) za primjeren rad s djecom.¹⁸¹ Vrlo su česte donacije korisnika u potrošnom materijalu, olovkama, bojicama, papiru i slično.

Privatne predškolske ustanove u cijelosti se financiraju od uplata korisnika, što dovodi do izravnog zavisničkog odnosa glede broja upisane djece i funkcioniranja ustanove. Smatrajući obvezom državnih i općinskih vlasti da financiraju predškolske ustanove, bilo javnog ili privatnog karaktera, neki od osnivača privatnih ustanova ove godine nisu donirali velika sredstva, zbog čega su ustanove u egzistencijalnoj krizi. Većina se privatnih ustanova djelomice financira iz donacija u didaktičkom materijalu i renoviranjem enterijera i eksterijera ustanove, pokrivanjem troškova komunalija i prijevoza. U pojedinim ustanovama potporu radu ustanove pruža grad, pa je tako, npr., Grad Mostar donirao 5.000 KM SOS dječjem selu u Mostaru. Privatni Dječji vrtić „Don Ivica Čondrić“ od Općine Žepče dobiva redoviti prihod koji se kreće od 2.000 do 5.000 KM.

Cijene usluga i u privatnim ustanovama znatno se razlikuju u općinama. Zanimljiv je primjer dva privatna obdaništa čiji je osnivač ista organizacija iz Kuvajta. Privatno obdanište „**Amel i Nur**“ u **Sarajevu** za usluge jasličke skupine cjelodnevni boravak naplaćuje 270 KM, a poludnevni 210 KM, odnosno 250 KM za cjelodnevni i 190 KM za poludnevni boravak djece drugih dobnih skupina. Privatno obdanište „**Aladin**“ u **Tuzli** za iste usluge naplaćuje 190 KM za cjelodnevni i 140 za poludnevni boravak djece jasličkoga uzrasta, odnosno 180 KM za cjelodnevni i 130 KM za poludnevni boravak djece drugih dobnih skupina.

U SOS dječjem selu u Mostaru i Sarajevu poseban je naglasak stavljen na subvencije za određene kategorije djece: djecu čiji su roditelji sudionici programa „Jačanje obitelji“ u sklopu SOS obiteljskog centra, djecu samohranih roditelja, a djeca bez roditeljske skrbi besplatno pohađaju vrtić, dok se usluga za djecu roditelja s invaliditetom plaća u iznosu od 50% od cijene, a za djecu socijalno ugroženih obitelji, prema Zakonu o socijalnoj skrbi, na prijedlog centra za socijalni rad, plaća se 30% od cijene.

Usluga predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu čija su oba roditelja zaposlena plaća se u punome iznosu.

Omjeri udjela osnivača i cijena usluge u posjećenim javnim i privatnim ustanovama Federacije BiH prikazani su u Prilogu 2.

4.3. Programi za odgojno-obrazovni rad

Osnovni pristup u radu s djecom utemeljen je na poštivanju dječje ličnosti, što uključuje i obvezu pružanja djetetu prilika da bude svjesno svojih sposobnosti i razvija se vlastitim tempom. Odgojno-obrazovni rad usmjeren je k ostvarivanju dugoročnih ciljeva koji, prije svega, uključuju: emocionalnu stabilnost, samostalnost, radoznalost, inicijativnost i kreativnost djeteta. Uz odgoj u obitelji, kao prvoj društvenoj skupini u koju se dijete uključuje, vrlo je važan odgoj u predškolskoj ustanovi, zbog čega se ciljevi i zadaci predškolskoga odgoja trebaju ostvarivati u suradnji i uz aktivno sudjelovanje roditelja i

¹⁸¹ JU „Naša djeca“ Tuzla.

društvene sredine. Ova metoda rada pridonosi usklađivanju odgojnih utjecaja na djecu, a ima i pozitivne učinke na razvoj društva u cjelini. Programi predškolskoga odgoja i obrazovanja trebali bi osigurati udovoljavanju primarnim potrebama djeteta i utjecati na sve razvojne aspekte djeteta.

Na temelju dobivenih podataka od nadležnih ministarstava te razgovora i dokumenata koje su osigurale predškolske ustanove, može se zaključiti da se u sustavu predškolskoga odgoja i obrazovanja u BiH primjenjuje niz programa koji su u znatnoj mjeri prvenstveno u vezi s uzrastom djeteta. Tako se u predškolskoj ustanovi provodi program odgojno-obrazovnog rada namijenjen djeci od šest mjeseci do polaska u školu, kao i programi namijenjeni drugim korisnicima zainteresiranim za razvoj, odgoj, obrazovanje i opću dobrobit djece. Sadržaji odgojno-obrazovnog rada realiziraju se kroz vođene, kombinirane i samostalne aktivnosti, te njegu i brigu za zdravlje djece.

Planiranje i programiranje sadržaja ovalja se po tematskim cjelinama na temelju programskih cjelina utvrđenih u Osnovama programa odgojno-obrazovnih područja i zajedničkim programskim jezgrama u BiH. Zaposlenici ustanove individualiziraju program rada prema potrebama djece i raspoloživim kapacitetima, te kao gotov godišnji plan i program za tekuću školsku godinu šalju ga upravnom odboru ustanove na daljnje usvajanje. U konačnici plan odobrava nadležni pedagoški zavod, nakon čega se plan primjenjuje u praksi.

Planiranje, pripremanje i organiziranje cjelokupnog odgojno-obrazovnog rada temelji se na radu kompletnog stručnog tima ustanove, pri čemu se uzima u obzir domena dječje stvarnosti, dječji interesi, potrebe, psihofizičke osobine, dob djeteta, kao i dobna skupina kojoj dijete pripada.

4.3.1. Vrste programa

4.3.1.1. Zajednička jezgra cjelovitih razvojnih programa

Okvirnim zakonom propisano je da se u svim predškolskim ustanovama u BiH primjenjuju programi odgojno-obrazovnog rada koji obvezno sadrže zajedničku jezgru cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama, a koja je usvojena potpisivanjem Sporazuma o zajedničkoj jezgri cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama.¹⁸² Sporazumom se svi potpisnici obvezuju da će zajedničku jezgru cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama uključiti u programe koje oni donose, a koji se izučavaju u područjima pod njihovom nadležnošću.

Najbitnija namjena primjene programa i planova zajedničke jezgre jest osigurati kvalitetan odgoj i obrazovanje za svu djecu i dosegnuti zadovoljavajući standard znanja, vještina i sposobnosti, kao i osigurati dosljednost kvalitete odgojnog i obrazovnog standarda u svim predškolskim ustanovama u BiH. Kroz odgojno-obrazovni proces potrebno je osigurati razvoj pozitivnog odnosa i osjećaja pripadnosti državi BiH te zadovoljavajuću usklađenost programa, kao i njihovu prilagodljivost, u skladu sa specifičnim potrebama predškolske ustanove i lokalne zajednice.¹⁸³

4.3.1.2. Cjeloviti razvojni program

Cjelovitim razvojnim programom predškolskog odgoja i obrazovanja utvrđuju se opseg, oblici i metodologija odgojno-obrazovnoga rada s djecom od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu. Strukturu cjelovitoga razvojnoga programa čine: program njege i odgojnoga rada s djecom od 6 mjeseci do navršene 3. godine života, program odgojno-obrazovnoga rada za djecu u 4. godini života, program odgojno-obrazovnoga rada za djecu u 5. godini života i obvezni odgojno-obrazovni program za djecu u godini pred polazak u osnovnu školu. Cjeloviti se razvojni program obvezno realizira u ustanovi

¹⁸² Sporazum su potpisali: ministar obrazovanja Republike Srpske, ministri obrazovanja svih kantona iz Federacije BiH i voditelj Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH.

¹⁸³ Članak 21. Okvirnog zakona.

predškolskog odgoja i obrazovanja; u ustanovi socijalne skrbi za djecu bez roditeljske skrbi ili u drugoj odgojno-obrazovnoj ustanovi u kojoj se radi s djecom predškolskog uzrasta.

4.3.1.3. Specijalizirani program

Specijalizirani program predškolskog odgoja i obrazovanja **sadrži kontinuirane ili povremene aktivnosti** koje se mogu organizirati jednom ili više puta u tjednu u trajanju od jednog, dva ili više sati u skladu s potrebama i interesima obitelji i djeteta. Program sadrži odgojno-obrazovni rad iz glazbene i likovne kulture, tjelesnog odgoja, lutkarstva, stranih jezika, rekreativnog, ekološkog i drugih područja, koji su u funkciji zadovoljenja posebnih interesa i sklonosti djeteta.

4.3.1.4. Interventni, kompenzacijski i rehabilitacijski programi

Interventnim, kompenzacijskim i rehabilitacijskim programima predškolskoga odgoja i obrazovanja utvrđuju se ciljevi i zadaci, sadržaj, stručni kadar, opseg, oblici i metodologija odgojno-obrazovnog rada s **djecom od šest mjeseci do uključivanja u obvezno predškolsko obrazovanje koja u svojoj obitelji nemaju uvjete za normalan razvoj**, djecom iz obitelji ugroženog socijalnog i društvenog stanja, nepotpunih obitelji, djecom izbjeglih i raseljenih osoba i djecom koja imaju smetnje u duševnom i tjelesnom razvoju. Interventni, kompenzacijski i rehabilitacijski program se uz cjeloviti razvojni program može izvoditi u svim predškolskim ustanovama, ovisno o potrebama djece, posebice u vrtićima s integrativnim skupinama u specijalnim zavodima, osnovnim školama i ustanovama socijalne skrbi.

4.3.1.5. Program jačanja roditeljskih kompetencija

Jačanje roditeljskih kompetencija glede brige i poticanja ranoga razvoja djeteta zahtijeva kontinuiranu i intenzivnu afirmaciju roditeljske uloge, programiranu edukaciju roditelja i korištenje svih potencijala roditelja u predškolskome odgoju i obrazovanju u sklopu programa. Upravo se programom jačanja roditeljskih kompetencija, a koji se odnose na zaštitu i unapređivanje zdravlja djeteta (briga, njega i prehrana, zaštita prava djeteta, obiteljski i izvanobiteljski odgoj i poticanje razvoja djeteta, odgoj i razvoj darovite djece, snalaženje i funkcioniranje u za dijete posebnim životnim situacijama, odgoj i poticanje razvoja djece rođene s faktorima rizika, rehabilitacija i integriranje djece s teškoćama u razvoju i sl.) razvijaju sadržaji edukativnog, informacijskog i promidžbenog karaktera.

4.3.1.6. Obvezni program za djecu pred polazak u školu

Kako je propisano Okvirnim zakonom, **program za djecu pred polazak u osnovnu školu jest obvezni program za svu djecu**. Program donosi ministar i treba biti usklađen sa zajedničkom jezgrom programa.

4.3.2. Primjenjivani programi odgojno-obrazovnog rada

4.3.2.1. Primarni program

U vrijeme istraživanja javila se dvojba u vezi s vrstom programa koji se provode, jer su u korespondenciji predstavnici ustanova uglavnom rabili termin primarni program, a koji, s obzirom na ciljnu skupinu, sadržaj i metodu, zapravo je cjeloviti razvojni program. Dakle, primarni predškolski program, a prema informacijama dobivenim od predstavnika ustanova, trebao bi biti namijenjen svojoj djeci od rođenja do polaska u osnovnu školu i usklađen s njegovim individualnim mogućnostima i sposobnostima.

Činjenica da područje predškolskoga odgoja i obrazovanja nije ujednačeno na prostoru BiH, iako postoji Okvirni zakon kojim se uređuje ovo pitanje, te da se program uglavnom provodi sukladno entitetskim odnosno kantonalnim zakonima kojima se uređuje navedeno područje, odražava se i na same programe, te stvara mogućnost za različit odnos prema djeci obuhvaćenoj predškolskim odgojem i obrazovanjem.

Općenito, unutar odgojno-obrazovnog rada **realizira se cjeloviti razvojni program** kojim se utvrđuju opseg i sadržaj rada, metodologija i didaktičko-metodičke upute za odgajatelja. Ovaj program obuhvaća program njege, odgoja i obrazovanja, zdravstvene zaštite, ishrane i socijalne skrbi o djeci predškolskog uzrasta i realizira se sukladno planu i programu koji propisuje nadležno ministarstvo. Cjelodnevni boravak djece u predškolskoj ustanovi omogućen je najviše 10 sati tijekom dana. U realiziranju aktualnih tema koriste se kombinirane metode rada, uz potpuno uvažavanje ličnosti djeteta i njegovih individualnih sposobnosti i posebnosti.

Iako je zakonodavnim okvirom na jasan i precizan način uređeno pitanje programa predškolskog odgoja i obrazovanja, u praksi u nekim dijelovima BiH stanje je u znatnoj mjeri nespojivo sa zakonodavnim okvirom. Tako na razini **Hercegovačko-neretvanskog kantona** nema jedinstvenog programa niti savjetnika za predškolski odgoj i obrazovanje. Odgajateljice svake pedagoške godine izrade odgojno-obrazovni program na temelju Programa odgojno-obrazovnog rada s djecom predškolskog uzrasta, koji je izdalo Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i sporta Republike BiH za školsku 1994./1995. godinu. Program usvaja odgajateljsko vijeće, uvrštava se u godišnji plan i program rada ustanove i dostavlja Pedagoškom zavodu u Mostaru, kantonalnom ministarstvu obrazovanja i osnivaču. Vode se „step by step“ metodologijom.¹⁸⁴

Kanton Središnja Bosna još nije usvojio zakon o predškolskom obrazovanju, jer u tome kantonu nema jedinstvenog programa niti pedagoškog zavoda. Povremeno rade u sklopu projektnih aktivnosti i isključivo prema interesima djece.

Donošenjem Zakona o predškolstvu na razini **Zeničko-dobojskog kantona** definirani su i programi rada. Provode se cjeloviti razvojni program i program za djecu pred polazak u osnovnu školu¹⁸⁵, koje donose predškolske ustanove, bilo privatne ili državne. Planiranje, priprema i organiziranje cjelokupnog odgojno-obrazovnog rada temelji se na radu cjelokupnog stručnog tima vrtića, koji obuhvaća domenu dječje stvarnosti, dječje interese, potrebe, psihofizičke osobine, dob djece i dobnu skupinu kojoj dijete pripada. Provodi se „step by step“ metodologija u formiranju interesnih centara iz područja za koje je predviđena provedba tijekom godine. Zatim omogućavaju djeci da se prema afinitetu i interesima opredijele za područje učenja.

¹⁸⁴ Usmena informacija dobivena od ravnateljice JU „Dječji vrtići“ Mostar

¹⁸⁵ Koje donosi Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i sporta

U **Kantonu Sarajevo** programe i programske sadržaje donijelo je i odobrilo Ministarstvo obrazovanja i znanosti KSa Cjeloviti razvojni program osigurava povoljne uvjete za cjelokupan razvoj djeteta od šest mjeseci do polaska u školu, specijalizirani programi predškolskoga odgoja i obrazovanja sadrže stalne ili povremene aktivnosti koje se mogu organizirati jednom ili više puta tjedno u trajanju od jednog, dva ili više sati, u skladu s potrebama i interesom obitelji i djeteta. Najčešće su to engleski jezik i vjeronauk. U određenim privatnim ustanovama realizira se i sati vjeronauka koji obuhvaćaju približno 20% ukupnoga programa u jednom danu.¹⁸⁶

4.3.2.2. Kraći i specijalizirani programi

Osim primarnih programa, u predškolskim ustanovama mogu se realizirati i specijalizirani programi. Ti se programi najčešće organiziraju kao: škola sporta, nastava engleskog i njemačkog jezika, glazbena sekcija, mala škola računala, plesna škola, folklor, škola plivanja, lutkarsko-dramska sekcija, nastava informatike, vjeronauk. U većini se ustanova specijalizirani programi dodatno plaćaju. Kao jedan od modela obveznog uključivanja djece u predškolske ustanove organiziraju se i kraći programi namijenjeni djeci predškolskog uzrasta koja nisu obuhvaćena primarnim programima dječjeg vrtića.¹⁸⁷ U praksi je prisutan i jedan poseban kraći program za djecu koja dolaze iz socijalno ugroženih obitelji, odnosno djecu čiji roditelji ne rade. Ovaj se program, primjeice, provodi u Hercegovačko-neretvanskom kantonu, traje tri sata, a djeca su u tom vremenu intenzivno uključena u rad. Program svakog kraćeg oblika aktivnosti treba odobriti entitetsko odnosno kantonalno ministarstvo obrazovanja i znanosti.

Igraonice su poseban oblik kraćeg razvojno orijentiranog predškolskog programa, u kojima se provode cjeloviti kraći programi ili specijalizirani kraći programi.

4.3.2.3. Program produženog boravka

Program produženog boravka namijenjen je djeci upisanoj u niže razrede osnovne škole koje roditelji prilikom odlaska na posao dovode u vrtić, a vrtić organizira njihov odlazak u školu, povratak u vrtić, izradu domaćih zadaća, odmor, igru i obroke, sve do povratka roditelja s posla koji tada preuzimaju djecu. Boravak i rad prema ovom programu organizira se uglavnom od 7 do 16 sati. Produženi boravak je bitan oblik pomoći zaposlenim roditeljima koji su se ranijim polaskom djece u osnovnu školu suočili s problemom čuvanja i brige o djeci nakon završetka nastave u školi. U sklopu ovoga programa djeci se omogućuje boravak u predškolskoj ustanovi prije i nakon završetka nastave. Iako vrlo koristan program za neke roditelje, u pojedinim kantonima, kao što je npr. u Zeničko-dobojskom kantonu, produženi boravak kao program nije utvrđen zakonom, zbog čega se u praksi i ne provodi.

4.3.2.4. Programi za djecu pred polazak u školu

Programu za djecu pred polazak u školu općenito se pridaje velika pozornost zbog toga što se predškolsko obrazovanje smatra temeljnim počecima u društvenom formiranju djetetove ličnosti. Sve zemlje u Europi nude neki oblik ranih programa za djecu prije početka obveznog školskog obrazovanja. Međutim, u tim programima postoje razlike među zemljama ili čak regijama u pogledu dobi u kojoj započinju školovanje, stope udjela te tipa obrazovanja i brige koji su im na raspolaganju.

¹⁸⁶ Privatna predškolska ustanova „Amel i Nur“

¹⁸⁷ Ovaj program prvenstveno je namijenjen djeci na selu, u udaljenim naseljima i djeci iz manje razvijenih sredina, te djeci u gradovima koja nisu u vrtićima ili kojima nije potreban cjelodnevni boravak u vrtiću.

Neki od najčešće korištenih programa za predškolsko obrazovanje u Europi su program *Comenius* i obrazovanje prema Montessorijevoj metodi. **Program Comenius pripada programu Europske unije**, čiji je cilj uspostaviti zajedničko djelovanje svih stadija u obrazovnom sustavu dostupnih u Europskoj uniji, a teži poboljšanju profesionalnih vještina i znanja o kulturama i jezicima europskih naroda, te potiče korištenje novih informacijskih i komunikacijskih tehnologija u edukaciji. U programu *Comenius* naglašen je i značaj nekih važnih tema kao što su: učenje u multikulturalnom okruženju, podrška osobama s posebnim potrebama, integracija djece s teškoćama u učenju u redovitu nastavu. Usmjeren na prvu fazu obrazovanja, od predškolskoga odgoja do osnovne i srednje škole namijenjen je svim subjektima obrazovne zajednice – učenicima, nastavnicima, drugom obrazovnom osoblju, ali i lokalnim dužnosnicima i udrugama roditelja.

Neke su predškolske ustanove u svijetu usvojile metodu podučavanja kao što je **Montessorijeva**, koja podrazumijeva specifičnu metodu učenja kao odraz djetetova vlastitog unutarnjeg instinkta i potrebe za izražavanjem sebe vanjskim ponašanjem s obzirom na različite potrebe djece. Primjena ove metode uključuje učitelja dok traje promatranje djeteta i njegova unutarnjeg vodiča za svoj osobni savršeni samousmjereni razvoj. Uloga učitelja uključuje i eksperimentalnu interakciju s djecom, najčešće kako bi se riješila loša ponašanja ili pokazalo kako koristiti različite materijale predviđene za korištenje. Metoda se primarno primjenjuje na djeci u dobi od 2,5 do 6 godina. Ipak, najveći broj djece predškolskog uzrasta ne pohađa takve oblike edukacije i razvoja, bilo da je to zbog tradicijskih vjerovanja ili pak nemogućnosti roditelja da djeci pruže taj potrebiti oblik edukacije, ili nedovoljno kadrovski razvijenog i edukativno ojačanog osoblja koje radi s tom djecom.

Zbog toga, rana briga mora osigurati odgoj i obrazovanje u ustanovama predškolskoga odgoja, uz angažiranje posebno specijaliziranog i pažljivo odabranog osoblja, kvalitetno izrađen program rada, osiguranje jačanja veze s roditeljima/skrbnicima i puno poštivanje kućnog odgoja i kulture svake obitelji posebno. Ako dijete ne dobije potrebnu brigu i poticaj od roditelja i odgajatelja za vrijeme toga vrlo važnog razdoblja, ono ima predispoziciju za razvoj određenog deficita koji će kasnije utjecati na njegov uspjeh u predškolskom i školskom obrazovanju. Djeci se mora pružiti pomoć kako bi u kognitivnom, moralnom, socijalnom, emocionalnom, motivacijskom i svakom drugom smislu bila formirana za surovi život u razvijenom svijetu. U ovako određenim svjetskim i europskim trendovima Okvirnim zakonom pokušao se utvrditi obvezan oblik predškolskoga odgoja i obrazovanja za djecu pred polazak u školu. Okvirnim zakonom jasno je određeno da sva djeca u godini pred polazak u školu trebaju biti obuhvaćena obveznim predškolskim odgojem i obrazovanjem, s tim što postoje dvije skupine djece u ovoj kategoriji: djeca koja su već obuhvaćena nekim oblikom predškolskoga odgoja i obrazovanja i djeca koja nisu obuhvaćena nijednim oblikom predškolskog odgoja i obrazovanja.

Osnovni cilj **programa za djecu pred polazak u školu** jest svakom djetetu, pod jednakim uvjetima, osigurati pristup i sudjelovanje u odgovarajućem predškolskom odgoju i obrazovanju. U tom kratkom razdoblju djetetu treba biti omogućena socijalizacija i uspješnije uključivanje u školu. Obvezni program za djecu u godini pred polazak u školu sadrži podučja odgojno-obrazovnoga rada, utvrđene zadatke i sadržaje. Polazeći od spontane dječje igre, kao osnovne aktivnosti djeteta, sadržaji opravdavaju svoju uključenost u program samo ako su u funkciji razvoja.

Program treba biti shvaćen orijentacijski, što podrazumijeva izbor sadržaja koji odgovaraju razini psihofizičkog razvoja skupine, kao i svakog djeteta pojedinačno. Odgajatelj je dužan u svojim postupcima osigurati individualni pristup svakome djetetu pojedinačno, u skladu s njegovim mogućnostima.¹⁸⁸ Slijedeći spomenuto načelo u vezi s organiziranjem programa za djecu pred polazak u školu, u većini

¹⁸⁸ Obvezni program za djecu pred polazak u školu, Ministarstvo obrazovanja i znanosti Kantona Sarajevo, FBiH.

ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje danas se primjenjuje pristup usmjeren na dijete i nastoji se jačati suradnja s roditeljima/skrbnicima u zajedničkoj odgovornosti za odgoj i obrazovanje djeteta.

Kada je riječ o obveznom programu predškolskoga obrazovanja za djecu pred polazak u školu, treba istaknuti da postoje različiti oblici, ovisno o ustanovi. U pojedinim ustanovama djeca koja nisu obuhvaćena redovitim programom predškolskog odgojno-obrazovnog rada mogu se uključiti u program „male škole“, koja se u godini pred polazak djeteta u školu organizira nekoliko mjeseci tijekom školske godine.

Na temelju dobivenih odgovora od ustanova, ali i neposredno na konzultativnim sastancima obavljenim u sklopu izrade ovoga Izvješća, može se zaključiti da, iako je Okvirnim zakonom predviđen obvezni predškolski odgoj i obrazovanje u BiH za svu djecu u godini pred polazak u osnovnu školu, u praksi se neujednačeno provodi ova zakonska odredba. Dakle, kada je riječ o obveznom programu za djecu u godini pred polazak u školu, Okvirnim zakonom decidirano je propisano da je ovaj **program za svu djecu obvezan i besplatan** te da sredstva za njegovu provedbu osigurava osnivač predškolske ustanove. Problem je nastao u procesu donošenja entitetskih odnosno kantonalnih zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju, jer njima nije osigurano usuglašavanje odredbe o obveznom predškolskom odgoju i obrazovanju pred polazak u školu s odredbom utvrđenom u Okvirnom zakonu. Tako u Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju u Republici Srpskoj predškolski odgoj i obrazovanje pred polazak u školu nisu propisani kao obvezni program nego je ostavljen kao mogućnost odnosno izbor.

Također, pojedini kantoni u Federaciji BiH, kao što su Kanton Središnja Bosna, Hercegovačko-neretvanski, Zapadnohercegovački, zbog činjenice da još nisu usvojili zakone o predškolskom odgoju i obrazovanju, a što su bili obvezni učiniti u roku od šest mjeseci nakon stupanja na snagu Okvirnog zakona, nisu uspostavili obvezan oblik predškolskoga odgoja i obrazovanja za djecu pred polazak u školu. Samim time, program pred polazak u školu nije obvezan u navedenim kantonima, tj. ne propisuje se osnivačima obveza njegovog financiranja.

U praksi se javljaju i određene aktivnosti čija je svrha učiniti određene promjene u području obveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu pred polazak u školu.

Tako *Save the Children* Norveške, Regionalni ured za Jugoistočnu Europu, od 2007. godine u jednom od strateških tematskih područja obrazovanja djeluje na unapređenju povećanja pristupa predškolskog programa svoj djeci u godini pred polazak u osnovnu školu, a što je sukladno Okvirnom zakonu.

Provedbom projektnih aktivnosti usmjerenih k podršci kvalitetnom predškolskom i osnovnom odgoju i obrazovanju omogućena je priprema za polazak u školu djeci predškolskog uzrasta (u dobi od pet do šest godina), s težištem na djecu ranjivih skupina. Poseban značaj daje se omogućavanju pristupa predškolskom odgoju i obrazovanju djeci iz obitelji koje nisu u mogućnosti svojoj djeci osigurati pripremu za polazak u školu.

U razdoblju od 2007. do 2011. godine *Save the Children* ostvario je višegodišnju suradnju i partnerstvo s tri kantonalna ministarstva obrazovanja, znanosti, kulture i sporta na razini Federacije BiH¹⁸⁹, kao i s Ministarstvom prosvjete i kulture RS-a. Ova suradnja rezultirala je povećanjem pristupa predškolskom obrazovanju u godini pred polazak u školu za više od 2.000 djece, s težištem na djecu ranjivih skupina. Suradnja je, među ostalim, uključivala unapređenje kvalitete uvjeta za izvedbu programa, a što je uključivalo uspostavu i opremanje učionica u kojima nije bilo predškolskih programa, podršku u opremanju i unapređenju kvalitete rada postojećih ustanova za predškolsko obrazovanje i

¹⁸⁹ Unsko-sanski kanton, Kanton Središnja Bosna i Zeničko-dobojski kanton.

odgoj, obuku odgajatelja, te pružanje podrške u zagovaranju donošenja i usklađivanja zakona na razini kantona s Okvirnim zakonom.¹⁹⁰

A) Obvezno predškolsko obrazovanje pred polazak u školu u Republici Srpskoj

Zakonom o predškolskom obrazovanju i odgoju RS-a propisuje se kao mogućnost, a ne obveza, provedba predškolskog odgoja i obrazovanja u trajanju od tri mjeseca u godini pred polazak djeteta u školu. Zakonom je propisano i da se u godini pred polazak u školu predškolsko obrazovanje organizira kao dio pripremnih aktivnosti i u pojedinim školama u trajanju od najmanje tri mjeseca, posebice u mjestima u kojima nije moguće osnivanje i funkcioniranje predškolske ustanove. Prikupljene informacije ukazuju na to da obuhvat djece organiziranim predškolskim odgojem i obrazovanjem u RS-u nije na zadovoljavajućoj razini, s obzirom na to da svega 9.000 djece pohađa nastavu, što čini 12% od ukupnoga broja djece u toj dobi. Za djecu koja su redoviti polaznici predškolskoga programa, pripremna nastava organizira se kao dio cjelovitih razvojnih programa, a za one koji ne pohađaju vrtić organizira se u trajanju od tri sata dnevno kao dio poludnevnih pripremnih predškolskih skupina kontinuirano u ožujku, travnju i svibnju. Vlada Republike Srpske osigurala je sredstava za provedbu predškolskog programa (u trajanju od tri mjeseca) za djecu u godini pred polazak u školu, i to za petinu od ukupnoga broja djece koja u školskoj 2011./2012. polaze u prvi razred. Provedba programa započela je 1. ožujka i trajala je do 31. svibnja 2011. godine. Program je namijenjen djeci koja ne pohađaju cjeloviti razvojni program. Na temelju priloženog popisa o broju djece od svih predškolskih ustanova u Republici Srpskoj, raspoređivana su sredstva na takav način da je za provedbu ovoga programa svim predškolskim ustanovama osiguran mjesečni iznos od 52,35 KM po djetetu. Na temelju broja prijavljene djece, formirano je 112 odgojnih skupina i na taj je način obuhvaćeno 1.895 djece. Program je realiziran u 15 osnovnih škola u mjestima u kojima nema predškolskih ustanova, u učionicama prvoga razreda, od čega je u osam škola¹⁹¹ za ukupno 222 djece program financirala nevladina organizacija *Save the Children*. Ova je organizacija u proteklome razdoblju osigurala sredstva za opremanje učionica namještajem i didaktičkim materijalom na ovim područjima, kako bi se osigurali uvjeti za provedbu predškolskog programa u tim zajednicama.¹⁹² Također je u Bijeljini u tri privatna vrtića uključeno 165 djece. U nekim mjestima nije bilo interesa za uključivanje djece u ovakav program¹⁹³, dok je u nekim općinama postojao pritisak za uključivanje djece¹⁹⁴ pa je tako u program bilo uključeno još 583 djece nakon participacije roditelja.

U nastavku je dan pregled broja djece obuhvaćene ovim programom u predškolskim ustanovama u Republici Srpskoj koje su posjetili predstavnici Institucije ombudsmana.

Ministarstvo prosvjete RS-a financiralo je obvezan oblik predškolskoga obrazovanja za 220 djece, odnosno 10 skupina djece s područja grada **Banja Luka**.¹⁹⁵ Za dodatnih 110 djece roditelji su platili po 17 KM, te ih je ukupno 330 uključeno u program, dok je 1.300 djece na čekanju.

Pripremna nastava u trajanju od tri mjeseca organizirana je za 47 djece u **JU za predškolski odgoj i obrazovanje „Prvi koraci“ u Vlasenici**, od kojih je za 22 troškove snosilo Ministarstvo prosvjete RS-a, dok su se ostali financirali iz sredstava ustanove, dakle na teret ostalih programa koje realizira ova ustanova. Ovakva odluka donesena je u okolnostima kada nisu uspostavljeni kriteriji po kojima djeca predškolskog uzrasta pred polazak u školu trebaju biti obuhvaćena obveznim programom obrazovanja, a

¹⁹⁰ Unsko-sanski kanton, usvojen u svibnju 2010. godine, i Zeničko-dobojski kanton, u lipnju 2010. godine.

¹⁹¹ OŠ „Petar Mečava“, Kostajnica; OŠ „Nikola Mačkić“, Donja Previja, Ribnik; OŠ „Vuk Karadžić“, Petrovo; OŠ „Aleksa Šantić“, Vukosavlje; OŠ „Aleksa Šantić“, Osmaci; OŠ „Rudo“, Rudo; OŠ „Milan Ilić Čiča Šumadijski“, Han-Pijesak i OŠ „Jovan Dučić“, Kasindo, Istočno Sarajevo.

¹⁹² Informacija preuzeta sa službene stranice Vlade Republike Srpske.

¹⁹³ Kozarska Dubica, Modriča, Srbac, Teslić, Trnovo i Šipovo.

¹⁹⁴ Banja Luka, Bijeljina, Bratunac, Sokolac, Foča i Pale.

¹⁹⁵ U JU Centar za predškolski odgoj i obrazovanje Banja Luka.

koji se financira iz sredstava što ih doznači nadležno ministarstvo. Nije bilo moguće odlučiti koja će djeca biti uključena u pripremnu nastavu, a koja neće, pa je ustanova odlučila uključiti svu djecu.

U **JU Dječje obdanište „Poletarac“ Srebrenica** programu pripreme djece u godini pred polazak u školu pristupilo je 37 djece iz tri mjesne zajednice (Skelani, Potočari i gradska sredina Srebrenice). Program je realiziran u razdoblju od tri mjeseca po tri sata dnevno. Prema statističkim podacima, na području općine Srebrenica ukupno je 50 polaznika prvoga razreda tekuće godine, što ukazuje da sva djeca nisu bila obuhvaćena programom pripreme za školu. Ministarstvo prosvjete RS financiralo je program za 20 djece.

U **JU Dječje obdanište „Radost“ iz Bratunca** u program je bilo uključeno 63 djece u razdoblju od listopada do prosinca, te 102 djece u razdoblju od ožujka do lipnja. Od 102 djece, za 31 trošak je snosilo Ministarstvo prosvjete RS-a, dok su roditelji sve djece uplatili po 10 KM kako bi se osigurala sredstva za svu djecu koja su iskazala interes da budu obuhvaćena pripremnim programom za školu.

Ministarstvo prosvjete RS-a financiralo je 20% od ukupnoga broja zainteresiranih korisnika za program u **Dječjem centru „Bubamara“, Pale**, točnije 30 djece. Za 28 djece u Mokrom roditelji su uplatili po 30 KM za organiziranje ovoga oblika pripreme nastave.

Vlada RS-a je za 37 djece odobrila financiranje obveznog predškolskog programa u **JU Dječji vrtić „Larisa Šugić“ u Kotor-Varoši**, ali do trenutka prikupljanja informacija odobrena sredstva nisu uplaćena javnoj ustanovi. Broj djece koja bi trebala biti obuhvaćena programom obveznog predškolskog obrazovanja je 70.

U **JU za predškolski odgoj i obrazovanje Sokolac** osigurani su tromjesečni pripremni razredi za 22 djece, za što je Ministarstvo prosvjete i kulture RS-a osiguralo sredstva, dok je ostaloj zainteresiranoj djeci osiguran odgojno-edukativni dio, ali bez obroka.

B) Obvezno predškolsko obrazovanje pred polazak u školu u Federaciji BiH

Prema **Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona (TK)**,¹⁹⁶ obvezni predškolski odgoj i obrazovanje pred polazak u osnovnu školu namijenjen je djeci predškolskog uzrasta koja nisu obuhvaćena nekim drugim oblikom predškolskoga odgoja i obrazovanja i može se organizirati jednom ili više puta u tjednu, i to dnevno najdulje u trajanju od tri sata, odnosno ukupnom trajanju od najmanje 150 sati.¹⁹⁷ U školskoj 2010./2011. godini prvi puta je realiziran obvezni oblik predškolskoga obrazovanja, koji je trajao tri sata. Ovim programom bila su obuhvaćena djeca koja do tada nisu bila obuhvaćena nekim drugim oblikom predškolskoga odgoja i obrazovanja, a koja su u dobi pred polazak u školu. Rad se odvijao u dva ciklusa, od 1. studenog 2010. do 1. ožujka 2011., te od 21. ožujka 2011. do 30. svibnja 2011. godine. Zbog velikoga interesa za ovaj program i njegove opravdanosti, upisan je veći broj djece od predviđenoga. Rad se odvijao u predškolsko-školskim vrtićkim skupinama. Provedba programa ukazala je na značaj kontinuiranog odvijanja procesa obrazovanja, posebice u trenutku prelaska iz predškolskoga obrazovanja u školski. Obvezni predškolski program obrazovanja značajan je kako bi dijete steklo određene navike za organizirani rad prije polaska u školu. Postupnim stjecanjem pravilnog ritma rada i optimalnom razinom cjelovitog učenja i razvoja dijete postaje spremno za obveze koje nameće program osnovne škole, a koje u obiteljskom okruženju teško može ostvariti. Po završetku sva djeca su dobila uvjerenja na obrascu propisanom za tu namjenu. Broj djece obuhvaćene obveznim programom predškolskoga odgoja i obrazovanja u TK-u je 345, dok je istodobno 385 djece predškolskog

¹⁹⁶ „Sl. novine TK“, broj 12/10.

¹⁹⁷ Članak 43. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju TK-a.

uzrasta obuhvaćeno ovim programom unutar programa cjelodnevnog i poludnevnog programa u redovitom programu.

Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju **Unsko-sanskog kantona (USK)** predviđen je obavezan predškolski program za svu djecu koja su u dobi pred polazak u školu. Nažalost, iako je Skupština Unsko-sanskog kantona usvojila Zakon na 46. sjednici, održanoj u svibnju 2010. godine, u praksi se još ne primjenjuje, jer je njegovo stupanje na snagu uvjetovano donošenjem drugih zakonskih akata.¹⁹⁸

U **Bosansko-podrinjskom kantonu (BPK)** ministrica obrazovanja, znanosti, kulture i sporta raspisala je javni poziv roditeljima djece obveznika predškolskoga odgoja i obrazovanja u BPK-u za prijavu djece u predškolske ustanove, a na temelju odredaba Okvirnog zakona, te čl. 16. i 39. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju BPK.¹⁹⁹

U **Hercegovačko-neretvanskom, Zapadnohercegovačkom i Kantonu Središnja Bosna** predškolski odgoj nije obavezan jer nije donesen zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, a sukladno obavezama utvrđenim Okvirnim zakonom. Istodobno je na području grada Mostara razvijen terenski projekt u obliku mobilnih vrtića/igraonica.²⁰⁰ U sklopu igraonica provodi se skraćeni oblik predškolskoga odgoja, a pri upisu se prednost daje djeci koja trebaju krenuti u školu i onoj koja su iz rizične skupine djece, a koja su kao kategorija definirana Obiteljskim zakonom.

Program obaveznog predškolskog odgoja i obrazovanja u **Zeničko-dobojskom kantonu** odvija se unutar 150 obaveznih sati, a realizacija počinje školske 2011./2012. godine za djecu do polaska u školu. Realiziranjem višegodišnjeg projekta „Obrazovanje za socijalnu koheziju i BiH na putu k EU“ (2010.-2012.), koji provodi Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i sporta ZDK, uz partnerstvo i financijsku potporu *Save the Childrena*, u prvoj polovici 2011. godine pripremnom nastavom obuhvaćeno je ukupno 100 djece na sljedećim lokacijama: JU za predškolski odgoj i obrazovanje „Mladost“ u Kaknju, JU za predškolski odgoj i obrazovanje „Visoko“ Visoko, Gradski dječji vrtić „Zavidovići“ u Zavidovićima, Vrtić „Vožuća“ Zavidovići, JU Predškolski odgoj i obrazovanje Zenica. Aktivnim programom *Save the Children* planira obuhvatiti najmanje 300 djece u školskoj 2011./2012. godini.

U **Kantonu Sarajevo** djeca u odgojnim skupinama u godini pred polazak u školu, a čiji roditelji imaju potrebu za njihovim cjelodnevnim i poludnevnim boravkom u ustanovi, uključena su u redoviti primarni program. Za djecu koja nisu uključena u navedeni program organizira se obavezni program u ukupnom trajanju od 150 sati. Na lokacijama na kojima nema predškolskih objekata obavezni se program provodi u prostorijama najbližeg školskog objekta sukladno važećem zakonu o predškolskom odgoju. Ukupan broj djece predškolskih obveznika za tekuću godinu je približno 3.700.²⁰¹

C) Obvezno predškolsko obrazovanje pred polazak u školu u Brčko Distriktu BiH

Zakonom o predškolskom obrazovanju i odgoju Brčko Distrikta BiH je, u trajanju od 150 sati, utvrđen obavezan program predškolskoga obrazovanja za djecu koja nisu pohađala predškolsko obrazovanje u godini pred polazak u školu. Oko 500 djece prijavljeno je za pohađanje pripreme za školu za upis u prvi razred osnovne škole za školsku 2011./2012. godinu, i to su djeca koja nisu obuhvaćena predškolskim obrazovanjem, i 130 djece uključene u predškolski odgoj i obrazovanje u ustanovi.²⁰²

¹⁹⁸ Pisana informacija Ministarstva obrazovanja, znanosti, kulture i sporta USK-a.

¹⁹⁹ „Sl. novine BPK“, broj 01-02-1198/09.

²⁰⁰ SOS Dječje selo Mostar.

²⁰¹ Podaci dobiveni od Ministarstva obrazovanja i znanosti KS-a.

²⁰² U ovim podacima nisu podaci za naselje Prutače.

Na temelju prikupljenih i obrađenih informacija može se zaključiti da je stanje u području obveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu pred polazak u školu veoma loše i da pohađanjem obveznog obrazovanja nisu obuhvaćena sva djeca. Veliki broj djece ne uživa ovo pravo zbog nedonošenja kantonalnih zakona ili zbog činjenice što ovaj dio obrazovanja u zakonu nije određen kao obvezan. Ovakvo stanje neizravno dovodi do diskriminacije jedne skupine djece, jer ih u istoj situaciji vlasti različito tretiraju. Dugoročno, to će se negativno odraziti na društvo u cjelini, jer umanjuje mogućnosti ravnopravne participacije jedne značajne populacije.

4.4. Predškolski odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama

Prvih nekoliko godina u životu djeteta od iznimne su važnosti za sve iduće etape rasta i razvoja svakog djeteta, a posebice djece s posebnim potrebama. Kao i sva ostala djeca, i ova imaju pravo na veselo i bezbrižno djetinjstvo u društvu svojih vršnjaka, te uključenost u odgovarajuće programe odgoja i obrazovanja. Glede odgoja i obrazovanja djece s posebnim potrebama veoma je važna integracija i inkluzija. Kad djeca s posebnim potrebama uče i odgajaju se zajedno s djecom koja nemaju takvih potreba, ta djeca imaju jednake mogućnosti u spoznavanju temeljnih vrijednosti, te u razvoju svojih spoznajnih, tjelesnih, društvenih i emocionalnih sposobnosti. Predškolska ustanova treba poticati tjelesni, intelektualni, emocionalni i društveni razvoj. Korist od integracije za djecu s posebnim potrebama je mogućnost promatranja, oponašanja i igre s normalno razvijenom djecom, a uspješna integracija u vrtiću osnova je njihove integracije tijekom cijeloga života.

Integracija djece u redoviti rad vrtića odnosi se na lakše kategorije (slabovidnost, naglušnost, lakši poremećaji psihomotorike, govorni poremećaji i dr.), dok teži poremećaji zahtijevaju drukčiju organizaciju odgojno-obrazovnog rada. Da bi odgojno-obrazovni rad s ovom djecom bio kvalitetan i svrhovit, potrebno je smanjiti broj djece u skupini i omogućiti stručni tretman odgovarajuće osobe, pri čemu se najčešće dolazi do problema, jer je mali broj djece s posebnim potrebama uključen u redovite skupine.

U ustanovama za predškolski odgoj i obrazovanje je i određeni broj djece s posebnim potrebama, koja su integrirana u postojeće dobne skupine i za njihovu su socijalizaciju i prilagodbu zaduženi odgajatelji, medicinske sestre i stručni suradnici (koordinador odgojno-obrazovnog rada, defektolog i logoped). Stručni suradnici zajedno s odgajateljima prate dinamiku uključivanja ove djece i intenzivno surađuju s roditeljima. Prema dostavljenim podacima, na području Federacije BiH svega je 53 djece s posebnim potrebama uključeno u redoviti proces predškolskog odgoja i obrazovanja.²⁰³

Na području Republike Srpske, u sklopu organizacijske strukture Centra za predškolski odgoj i obrazovanje Banja Luka funkcionira predškolska ustanova za rad s djecom s teškoćama u razvoju „Marija Mažar“, koji pohađa 83 djece s različitim oblicima smetnji u psihofizičkom razvoju. Prilikom upisa ove djece u ustanovu koja nije specijalizirana, potrebno je izraditi individualizirani odgojno-obrazovni program i angažirati asistente za inkluziju kao pomagače odgajatelju. Prilikom angažiranja asistenata u praksi se nailazi na teškoće, jer Zakonom nije definiran način financiranja tih asistenata, pa općine ni osnivači nisu spremni za dodatno financijsko izdvajanje po djetetu. Ovakve okolnosti dovele su do toga da je vrlo mali broj djece s posebnim potrebama uključen u redoviti predškolski program. U jaslički program uključeno je petero djece, od kojih jedan dječak s Downovim sindromom, a u vrtićku skupinu uključeno je 90 djece sa smetnjama u govoru, oštećenjima sluha, Downovim sindromom, tjelesnim oštećenjima, zaostajanjem u mentalnom razvoju, od kojih je 36 dječaka. Osim na području grada Banje Luke, gdje djeluje specijalizirana ustanova, u drugim dijelovima Republike Srpske u predškolski je odgoj i obrazovanje uključeno 10 djece s posebnim potrebama.

²⁰³ 14 HNK, 13 USK, 10 ZHK, 9 BPK, 7 SBK, nema podataka za ostale kantone.

4.5. Struktura zaposlenika u odgojno-obrazovnom radu

Različite programe predškolskoga odgoja i obrazovanja u javnom i privatnom sektoru realiziraju odgajatelji, specijalizirani stručnjaci različitih profila (pedagozi, specijalni pedagozi, logopedi, psiholozi, liječnici, socijalni djelatnici) s visokom stručnom spremom. Njegu i brigu o zaštiti i unapređenju zdravlja djece u dobi od šest mjeseci do polaska u školu realiziraju medicinski djelatnici sa završenim fakultetom, visokom ili srednjom medicinskom školom. Odgajatelji, stručni suradnici i suradnici koji prvi puta zasnivaju radni odnos u predškolskoj ustanovi obvezni su nakon jedne godine, a prije isteka druge godine neposrednog odgojno-obrazovnog rada, položiti stručni ispit. U realiziranju programa odgojno-obrazovnog rada mogu sudjelovati i osobe s visokom, višom i srednjom stručnom spremom odgojno-obrazovnog i medicinskog smjera u svojstvu asistenta i volontera.

4.5.1. Zaposlenici predškolskih ustanova u Republici Srpskoj

Odgojno-obrazovni rad provode njegovateljice, medicinske sestre, odgajatelji, stručni suradnici (pedagog, psiholog, defektolog, socijalni djelatnik, nutricionist – dijetetičar i liječnik specijalist pedijatrije) i asistenti za inkluziju²⁰⁴. U jasličkim odnosno vrtićkim skupinama rade odgajatelji i defektolozi za djecu sa smetnjama u razvoju uključenu u redovite dobne skupine i djecu smještenu u razvojnim skupinama. Poslove odgajatelja u jasličkoj i vrtićkoj skupini može obavljati osoba koja ima odgovarajući stupanj visokog obrazovanja.

Medicinsko osoblje zaduženo je za rad s djecom jasličkog uzrasta i na teritoriju RS-a ih je zaposleno 122, dok poslove odgajatelja obavlja 412 kvalificiranih osoba s višom i visokom stručnom spremom. Stručni suradnici (psiholozi, pedagozi, defektolozi, socijalni djelatnici i pedijatri - ukupno 22) zaslužni su za unapređenje cjelokupne djelatnosti predškolske ustanove. Osim zaposlenika zaduženih za odgojno-obrazovni rad, svaka ustanova ima rukovodstvo i pomoćno/tehničko osoblje. U pojedinim predškolskim ustanovama dolazi do preklapanja nadležnosti, pa tako vršitelj dužnosti ravnatelja ujedno radi i kao odgajatelj.

Važno je istaknuti da je Okvirnim zakonom, kao i Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju RS-a, utvrđena obveza da odgajatelji moraju imati visoku stručnu spremu, te ako su zatečeni na radnim mjestima odgajatelja bez visoke stručne spreme, propisan je rok u kojemu su dužni steći tu spremu. Zbog nepostojanja organizacijske jedinice za predškolski odgoj i obrazovanje u visokoškolskom sustavu u Republici Srpskoj, odgajatelji koji su bili u mogućnosti doškolovali su se u susjednoj zemlji. Postoje pak ustanove poput JU „Dječjeg centra“ u Palama, u kojima nijedan zaposlenik na mjestu odgajatelja nema potrebnu stručnu spremu.

4.5.2. Zaposlenici predškolskih ustanova u Federaciji BiH

Okvirnim zakonom propisano je da će u realiziranju različitih programa institucionalnog i izvaninstitucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja u javnom i privatnom sektoru biti angažirani odgajatelji, specijalizirani stručnjaci različitog profila (pedagozi, psiholozi, liječnici, specijalizirani pedagozi, socijalni djelatnici, medicinske sestre, logopedi i drugi), kao i asistenti i volonteri različitih profila, odgovarajuće administrativno, pomoćno i tehničko osoblje.

Zbog nedonošenja zakona u svim kantonima, a što su bili obvezni učiniti u razdoblju od šest mjeseci nakon stupanja na snagu Okvirnog zakona, postoji neujednačenost u smislu stručne spreme koju imaju zaposlenici koji rade s djecom u predškolskim ustanovama. Posebice je važno naglasiti kako u

²⁰⁴ Asistent pruža tehničku pomoć, roditelj ukazuje na posebnosti, a stručni tim ustanove određuje razinu i količinu podrške koju asistent pruža pojedinom djetetu. Posao asistenata u školi nije biti rehabilitator, radni terapeut ili sl.

kantonima koji su donijeli zakon o predškolskom obrazovanju i uskladili ga s Okvirnim zakonom postoji problem nemogućnosti doškolavanja zaposlenika u bližem okruženju, s ciljem stjecanja potrebne stručne spreme utvrđene u zakonodavstvu kao standard. Najizraženiji je problem u Tuzlanskom kantonu, gdje postoji veliki broj predškolskih ustanova te veliki broj djece predškolskog uzrasta, a nije uspostavljena katedra za predškolski odgoj. Odgajatelji su prisiljeni ulagati dodatne fizičke i financijske napore kako bi dobili diplomu profesora predškolskog odgoja i nerijetko odlaze u Zenicu, Mostar ili Sarajevo, gdje postoje uspostavljene katedre za predškolski odgoj i obrazovanje.

U **Tuzlanskom kantonu** odgojno-obrazovni rad obavlja 114 odgajatelja i stručnih suradnika. Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i sporta TK nije dostavilo precizne podatke o kvalifikacijskoj strukturi zaposlenika.

U javnim ustanovama **Kantona Središnja Bosna** zaposlena su 32 odgajatelja, a u privatnim 24, s tim što nadležno tijelo nije dostavilo podatke o strukovnoj spremi odgajatelja, kao ni podatke o drugim zaposlenicima u ustanovama. Istodobno u ustanovi nema stručnih suradnika, jer, prema Standardima iz 2004. godine, a koji su na snazi jer nije donesen kantonalni zakon, nije potrebno imati stručnog suradnika na 126 djece.²⁰⁵ Prisutan je problem u ostvarenju dodatnih naknada na plaću, pa tako zaposlenici JU za predškolski odgoj i obrazovanje u Bugojnu primaju plaću bez naknade za topli obrok, prijevoz i regres.

U **Posavskom kantonu** angažirano je osam odgajatelja i nema stručnih suradnika, dok je ukupan broj odgajatelja u **Bosansko-podrinjskom kantonu** 16 i ima dva stručna suradnika.

Na području **Zapadnohercegovačkog kantona** ukupno je zaposleno 30 odgajateljica s VŠS-om, 24 s VSS-om, te po jedna medicinska sestra, pedagoginja i defektologinja, a u predškolskim ustanovama **Unsko-sanskog kantona** ukupno je zaposleno 167 osoba, od kojih 69 odgajateljica, 20 medicinskih sestara, te 16 vanjskih suradnika. Nisu dostavljeni podaci o naobrazbi i drugim karakteristikama zaposlenika.

U ustanovama **Hercegovačko-neretvanskog kantona** ukupno su zaposlena 102 odgajatelja i stručna suradnika, dok izvannastavno osoblje čine: logoped, profesor engleskog jezika i profesorica predškolskog odgoja u projektu igraonice.

U **Zeničko-dobojskom kantonu** ukupan broj odgajatelja i stručnih suradnika je 200, bez dostavljene točne strukture zaposlenika. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju ZDK nije usklađen s Okvirnim zakonom u dijelu strukovne spreme zaposlenika. Pojedinačnim uvidom u posjećene ustanove konstatirano je da najveći broj odgajatelja nema zvanje profesora predškolskog odgoja (VSS) niti je u procesu doškolavanja, a ne ispunjava zahtjeve koje nalažu godine staža u struci, kako bi zadržao mjesto bez doškolavanja.

U **Kantonu Sarajevo** poslove na realizaciji zadataka njege i odgojno-obrazovnog rada u predškolskim i ustanovama za specijalni odgoj i obrazovanje obavljaju 492 stručna i zdravstvena djelatnika. Od toga je 110 profesora predškolskog odgoja, 238 nastavnika predškolskog odgoja, 50 medicinskih sestara, 12 pedagoga, 10 psihologa, 12 socijalnih djelatnika, 30 asistenata i 36 drugih stručnih djelatnika, suradnika i rehabilitatora.

Podaci o kadrovskoj strukturi na razini BiH općenito, kao i u posjećenim ustanovama, dani su u prilogima 3 i 4.

²⁰⁵ Na deset odgojnih skupina treba imati 0,5 pedagoga.

4.5.3. Brčko Distrikt BiH

U predškolskim ustanovama u Brčko Distriktu BiH zaposlena je 41 osoba, od kojih 32 odgajatelja (po tri sa SSS-om i VŠS-om, 24 s VSS-om), šest medicinskih sestara, jedan pedagog kao pripravnik, te ravnatelj. Stječe se dojam nedovoljne kadrovske popunjenosti u odnosu na broj djece.

4.6. Stručno usavršavanje i uloga odgajatelja

Biti odgajatelj jest profesionalna uloga koja se u cjelini odvija kroz odnos s djetetom i njegovim roditeljima. Odgajatelj se neprestano treba stručno usavršavati, ali i razvijati kao osoba cjeloživotnim učenjem. On nije realizator programa, već kritički, reflektivni istraživač svoje prakse, stvaralac kurikuluma.²⁰⁶ Da bi to postao, treba razviti sposobnost samouvida ili samoprocjene svoga rada i vrijednosti koje zastupa u svome radu. Važni su odgajateljevi kapaciteti za prihvaćanje djetetove ličnosti, a od odgajateljeve ličnosti i njegove spremnosti za razumijevanje djetetove potrebe i s ljubaznošću i naklonošću udovoljavanja uvelike ovisi i sveukupno ozračje. Znanja i vještine odgajatelja važniji su što je dijete mlađe, odnosno što više zavisi od odraslih i ona uključuju znanja o kvalitetnoj prehrani, o zaštiti djetetova zdravlja, o prepoznavanju simptoma pojedinih bolesti i ponašanju u vrijeme njihovog pojavljivanja, o optimalnim uvjetima sna, kretanja i njege, o djetetovim emocionalnim potrebama. Odgajatelj koji razumije što djetetu treba kako bi bilo zadovoljno, sigurno i prihvaćeno, te ima vještine kojima će to spretno i na vrijeme osigurati, oslobodit će vrijeme za rad na poticanju djetetova razvoja, a djetetu omogućiti stanje u kojemu će primati vanjske podražaje.²⁰⁷

Obveze odgajatelja su i poštivanje individualnih potreba djeteta, poštivanje interesa djece, stvaranje pozitivne slike o sebi, pružanje djetetu ispravnog modela ponašanja, osiguravanje poticajne okoline za djetetovo samoizgrađivanje kroz igru, informiranje djeteta o njegovim pravima, upoznavanje roditelja s pravima djeteta, uvažavanje potreba obitelji, učenje o pravima djeteta, rad na sebi i poticanje samokontrole u odnosu na vlastite potrebe. Odgajatelj treba imati pravo: intervenirati ukoliko primijeti da su neka od djetetovih prava ugrožena, dobiti obavijesti od roditelja o djetetu, uspostaviti jedan oblik partnerstva s djetetom, surađivati sa stručnjacima u obrani prava djeteta, stručno se usavršavati iz područja ljudskih prava i profesionalno napredovati. Ujedno je važno poticati vedro i veselo ozračje te težiti postati „savršen“ odgajatelj.²⁰⁸

Upravo je neprekidno stručno usavršavanje odgajatelja uvjet za inovativnost u odgojno-obrazovnom radu. Ovo stručno usavršavanje treba se odvijati kroz formalnu edukaciju, kao što je edukacija na fakultetima, s ciljem stjecanja Zakonom propisane strukovne spreme, ali i kroz različite druge edukativne oblike kao što su: seminari, predavanja, projekti i sl. Poboljšana suradnja s roditeljima, društvenom zajednicom i institucijama također je jedan od načina inoviranja odgojno-obrazovnog rada. Inovacije, prije svega, uključuju uvođenje novih metoda i oblika rada, organiziranje rada u kojima su aktivnosti u središtu pozornosti, te prikupljanje i izradu didaktičkog materijala.

Istraživanje na terenu pokazuje da se edukacija odgajatelja u RS-u provodi kontinuirano jedanput, i to na razini RS-a i na razini regija, a shodno mogućnostima odgajatelji sudjeluju na seminarima u Srbiji. Osoblje koje radi u vrtiću educira se po posebnom programu stručnog tijela vrtića, te je nazočno svim seminarima u organizaciji Ministarstva prosvjete i kulture, kao i međunarodnih organizacija.

²⁰⁶ Miljak, Arjana (1996.), „Humanistički pristup teoriji i praksi predškolskog odgoja: model Izvor“, stranica 58.

²⁰⁷ Mlinarević, 1999., str. 148.

²⁰⁸ Priručnik „Odgoj za demokraciju u ranom djetinjstvu“, autorica prof. dr. sc. Dubravke Maleš i mr. sc. Ivanke Stričević; Brošura za roditelje „Roditelji i prava djeteta“, autorica prof. dr. sc. Dubravke Maleš i mr. sc. Ivanke Stričević.

Radi unapređenja kvalitete odgojno-obrazovnog rada, odgajatelji se uključuju u individualne i kolektivne oblike stručnog usavršavanja. Individualno usavršavanje obuhvaća stalno praćenje i obradu nove nastavne dokumentacije neposrednim odgojno-obrazovnim rad u skupini s djecom (ogledno-ugledne aktivnosti), kao i stručne teme koje se iznose u izlaganjima i na radionicama na stručnim vijećima i aktivima na temelju plana i programa stručnog usavršavanja, te sudjelovanjem na seminarima, konferencijama i sl. Kolektivno stručno usavršavanje uglavnom uključuje seminare koje organiziraju nadležni pedagoški zavodi, te seminare koje u Federaciji BiH organiziraju društva zaposlenika predškolskih ustanova.

Rad se inovira i projektima koji se provode u suradnji s različitim organizacijama²⁰⁹, te je tako Dječji vrtić „Don Ivica Čondrić“ iz Žepča uključen u rad s CIVITAS-om i projektom građanskog obrazovanja predškolske djece. Provodi se i vrtički razvojni plan prema metodologiji „Indeks inkluzivnosti“ koji su u sklopu projekta „Inkluzivne škole – inkluzivne zajednice u BiH (2008.-2009.)“ inicirali *Save the Children UK*, *Save the Children* Norveške, Regionalni ured za Jugoistočnu Europu, i Misija OESS-a u BiH. Višegodišnjim projektima²¹⁰ *Save the Children* Norveške osigurao je i kontinuirano nastavlja pružati podršku u obukama nastavnika, odgajatelja i drugih sudionika u obrazovnom sustavu²¹¹, te zajedničkim izvannastavnim aktivnostima kako bi se smanjile prepreke u pristupu i tijekom obrazovanja, kako bi se pojačala kvaliteta odgojno-obrazovnog procesa usmjerenog na dijete te omogućilo poticajno okruženje za svu djecu uključenu u predškolsko i osnovno obrazovanje.

Odgajatelji i ostali stručni suradnici u predškolskom odgoju i obrazovanju moraju proći programe pripravničkog staža, kao uvjet za stjecanje licencijske za samostalan rad, te položiti stručni ispit prema posebnom pravilniku nadležnoga ministarstva obrazovanja. Intencija je da stalno stručno usavršavanje i praćenje novih znanstvenih postignuća iz područja predškolskog odgoja bude uvjet za ponovno licenciranje osoblja i opstanak u struci. Svrha stručnog usavršavanja odgajatelja za realiziranje programa jest pratiti postignuća u struci i znanosti i osposobljavati za uvođenje kvalitativnih promjena u odgojno-obrazovnu praksu, zaštitu i odgojno-obrazovni rad.

4.7. Standardi prostora, higijene i opremljenosti didaktičkim materijalom

S djecom predškolskog uzrasta ne može se samo razgovarati. Potpuna se dječja aktivnost i stvaralaštvo mogu postići s pomoću odabrane opreme i rekvizita primjerenih djeci predškolskog uzrasta, te odgovarajuće usmjerenih aktivnosti. Priručnici odnosno odgovarajuća literatura za odgajatelje također spadaju u didaktička pomagala. To je nužan izvor orijentacije za programiranje i neposredan rad voditelja.

4.7.1. Fizički prostor

Prostor u kojemu dijete boravi mora biti prilagođen veličinom, rasporedom i opremom, tako da se dijete u njemu može nesmetano i sigurno kretati, igrati samostalno ili s drugom djecom. Namještaj i oprema moraju biti raspoređeni tako da sve bude dostupno i udobno. Materijal koji nudimo djeci mora biti bezopasan, funkcionalan, pogodan za rukovanje.

Strukturiranje prostora i materijala te vremensko organiziranje aktivnosti moraju biti poticajni kako bi omogućili interakciju, ali i individualiziran pristup svakome djetetu. Odgajatelji su ti koji neposredno stvaraju i provode program. Njihova je prva zadaća pomoći svakome djetetu u prilagodbi na novu sredinu, podržavati i poticati dječju inicijativu, kreativnost i stvaralačko izražavanje. To uključuje i

²⁰⁹ „Save the Children“ UK, Misija OESS-a u BiH i CIVITAS BiH.

²¹⁰ „Osnovno pravo na obrazovanje“ i „Obrazovanje za socijalnu koheziju i BiH na putu k EU“.

²¹¹ Obrazovanje za društvenu pravdu.

fizičku prilagodbu na način da svaka ustanova ima arhitektonski prilagođen prilaz za djecu s posebnim potrebama.

U Tuzlanskom kantonu posebna pozornost pridaje se održavanju prostora u kojemu borave djeca, te su pojedina obdaništa tek renovirana ili imaju lijepo dvorište²¹². Učionice za rad s djecom opremljene su primjerenim, ali dotrajanim didaktičkim materijalom i nastavnim sredstvima i pomagalicama. Istodobno su u nekim dijelovima Federacije BiH pojedina obdaništa u vrlo trošnom stanju, nisu obnovljena, nemaju uređena dvorišta, s dotrajanim namještajem i iskorištenim didaktičkim materijalom.²¹³ U pojedinim vrtićima prokišnjava krov, zbog čega se zadnji kat ne koristi, a dotrajale cijevi i instalacije dovode u pitanje sigurnost djece.²¹⁴ U obdaništu u Novom Travniku kuhinja koja opskrbljuje djecu hranom opremljena je 1996. godine i do danas nije nikada mijenjana. Problemi u saniranju određenih kvarova u JU Dječji vrtići „Ciciban“ u Mostaru postoje još od prošle godine, a sve troškove u vezi sa sanacijom objekta ustanova je snosila na svoj teret. Jedan od problema u ovoj ustanovi je i kvar na službenom vozilu kojim se svakodnevno distribuiraju obroci iz središnje kuhinje za sve organizacijske jedinice. Ustanova nije dobila materijalnu potporu od osnivača, iako se obraćala više puta. Valja naglasiti nesebičnu potporu roditelja čija su djeca korisnici usluga vrtića, a koji su svojim donacijama pomogli u održavanju izgleda vanjskih prostora kupovinom sadnica, cvijeća i dvorišnog materijala.

Poseban problem su dvorišta u sklopu predškolskih ustanova, koja su prvotno namijenjena djeci korisnicima usluga, ali i drugoj djeci. Međutim, nerijetko su korisnici rekvizita u dvorištima destruktivni adolescenti.

U ustanovama treba pokloniti posebnu pozornost organiziranju prostora u kojemu borave dojenčad. Jaslice moraju biti potpuno izdvojene od ostalih prostorija u vrtiću. Prostorija treba biti dovoljno osvijetljena, prozirna i sunčana. Temperatura u prostorijama jaslica treba iznositi 20 Celzijevih stupnjeva, dok relativna vlažnost zraka treba biti najmanje 60%. Jaslice moraju imati stol za previjanje, a treba predvidjeti i mokri čvor. U hodniku treba postaviti veliki stol na kojemu će roditelji presvući djecu te ih predati osoblju. Prostor u kojemu djeca jedu može biti manje površine, ali mora biti odvojen od dnevnog boravka. Jaslice moraju imati izdvojene kuhinje s hladnjakom.

S ciljem dobivanja objektivne slike stanja na terenu, prikazat ćemo prilike u nekoliko posjećenih ustanova. **JU za predškolski odgoj i obrazovanje Sokolac** smješten je u objektu sa šest prostorija i najnužnijim nastavnim sredstvima i didaktičkim materijalom. Od 1.150 m² ukupne površine obdaništa, gotovo 52% koristi vrtić, a 48% koriste prvi i drugi razred osnovne škole. Vrtić ima ogromno dvorište, prilično neuređeno. U trenutku posjeta nije bilo djece.

U pogledu uređenosti unutarnjeg i vanjskog prostora, dobar primjer vrtića je **privatni vrtić „Sveti Franjo“ u Kiseljaku**. Površina vrtića je 2.000 m², te 4.000 m² dvorišne površine. Vrtić ima sve materijalne i prostorne uvjete za obavljanje odgojne djelatnosti. Svaka odgojna skupina ima prijamni hodnik s garderobom, odvojeni mokri čvor s po dva dječja toaleta, tušem i dva umivaonika, sobu u funkciji dnevnog boravka i odvojenu spavaonicu. Vrtić raspolaže sportskom dvoranom s pomagalicama za tjelesni odgoj, velikom blagovaonicom, prostorom za priredbe te dvoranom za roditeljske sastanke. U sklopu vrtića je veliko ograđeno dvorište s izuzetnim didaktičkim spravama, kućicama i pješćanicima, koje su osigurane zahvaljujući kreativnosti i dobroj volji i želji voditeljice obdaništa i zaposlenika.

Ustanova „Dječji vrtić“ u Čapljini smještena je u vrlo prostranom objektu s pet prostorija za rad s djecom, od kojih se četiri stalno koriste. Ipak, krov objekta u kojemu je smještena ova ustanova otovo se raspada, a hitno treba promijeniti sanitarni čvor. Ustanova ima i veliko dvorište, ali minimalno

²¹² JU Dječje obdanište Živinice i JU Dječje obdanište Banovići.

²¹³ JU Dječje obdanište „Edina Čamdžić“, Kladanj; Dječji vrtić Novi Travnik i JU Dječje obdanište „Zulejha Begeta“, Konjic.

²¹⁴ Dječji vrtić Novi Travnik; JU Dječje obdanište „Zulejha Begeta“, Konjic i JU Dječji vrtići „Ciciban“ Mostar.

opremljeno rekvizitima za pravilno razvijanje rasta i razvoja djece u toj dobi. Nedovoljno je opremljena didaktičkim materijalom, te se odgajatelji snalaze na sve načine, najčešće koristeći svoje resurse, volju, želju i kreativnost. Područna jedinica vrtića „Višići“ također je u teškom stanju. U sklopu Osnovne škole „Lipanske zore“ otvoren je odjel za djecu predškolskog uzrasta s dvije prostorije koje nisu opremljene potrebnim didaktičkim materijalom.

Ukupna površina objekta koji koristi ustanova „**Dječji vrtić**“ u **Novom Travniku** je 1.000 m² prizemnog dijela, a kat koristi Glazbena škola prema odluci Općinskog vijeća. Vrtić radi od 6.30 do 16.30 sati. Za rad s djecom koriste se četiri prostorije površine 300 m², od kojih su tri prostorije radni prostori, a jedna je spavaonica za mlađu skupinu djece. Sobe su djelomice opremljene didaktičkim materijalom. Krov prokišnjava i vlaga je očita, kao i obrušavanje, što dovodi u pitanje sigurnost djece i zaposlenika, a i kuhinja je stara i dotrajala.

JU Dječji vrtići „Ciciban“ u Mostaru smješteni su u objektima koji su izgrađeni i opremljeni u skladu s potrebama djece predškolskog uzrasta. Unutarnji prostori vrtića odgovaraju potrebama djece, a i dvorišni je prostor prilagođen uzrastu djece. Ukupna površina svih pet organizacijskih jedinica je 1.590 m² zatvorenog prostora, te 3.747 m² otvorenog prostora. Namještaj u vrtićima je prilično dotrajao i trebalo bi ga zamijeniti, te postojeće rekvizite zamijeniti novima. Međutim, ustanova nije u mogućnosti izdvojiti sredstva za tu namjenu. Prioriteti u poboljšanju uvjeta rada i boravka djece u vrtićima bili su sanacija elektroinstalacija i bojanje jaslaca u OJ „Pčelica“, sanacija dvorišne ograde u OJ „Renzo Donazzon“, popravak terase u OJ „Bambi“ i nabava namještaja za jaslički uzrast u OJ „Zvezdica“.

Ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje „Amel i Nur“, jedinica „Amel“, radi u prostorijama OŠ „El-Manar“, u prostorijama koje su renovirane i pripremljene za rad vrtića, ali objekt nije građen za tu svrhu. Prostor vrtića je na prvom katu, a osim prostorija za rad, tu su i dva dječja toaleta, prostorija za prijam roditelja i odgajateljska soba. Vrtić ima dvorište opremljeno rekvizitima, dok kuhinju i blagovaonicu dijeli s osnovnom školom, a koristi se i kabinet za informatiku, atrij i medicinska soba škole. S obzirom na to da je vrtić smješten u sklopu OŠ „El-Manar“, određeni broj prostorija je zajednički te se na taj način kompenzira eventualni nedostatak prostora. Prostor je općenito male površine, dječje sobe su približno 35 m², tako da je sve veoma skućeno i čini se neuvjetnim za djecu predškolskog uzrasta. Iako je navedena zadovoljavajuća raspoloživost didaktičkim materijalom, to nije uočeno za vrijeme posjeta.

Jedinica „Nur“ namjenski je građen objekt, koji ima sedam soba za odgojno-obrazovni rad s djecom, prostoriju za računala, dječje toalete, prostor opremljen kao unutarnja igraonica, odgajateljsku sobu, medicinsku sobu, blagovaonicu te vanjsko dvorište. Prostor koji kvadraturom nije dovoljan za boravak većega broja djece kompenzira se prostorom igraonice u vrtiću „Nur“, gdje se svakodnevno organiziraju aktivnosti za djecu.

Jedinica „Vogošća“ posljednja je izgrađena i novootvorena u 2010. godini kao moderni namjenski objekt. U svome sastavu ima šest prostorija za boravak djece u dobi od jedne godine do polaska u školu, te dva dječja toaleta, prostor za prijam roditelja, blagovaonicu i sobu za odgajatelje, igraonicu za djecu te dvorište koje je u fazi izgradnje. Radno vrijeme svih vrtića je od 7 do 18 sati, a korisnici usluga mogu ih koristiti i tijekom poludnevnog boravka u vremenu od 7 do 12.30 ili od 12 do 18 sati.

4.7.2. Prehrana

Prehrana djeteta treba biti pravilna od prvoga dana života, jer je to osnovni uvjet za njegovo zdravlje i normalan tjelesni i duževni razvoj. Broj i količina obroka koje dijete treba uzeti ovisi o uzrastu, tjelesnoj težini i individualnim potrebama. U planiranju ishrane djeteta u jaslicama valja voditi računa o mogućnostima ne samo unošenja različitih namirnica nego i o mogućnostima probave tih namirnica. Jednolična prehrana u određenim situacijama kod male djece izaziva i gubitak teka, kao i odbojnost

prema hrani. Unos i potrebu za hranom kod djece treba usporedo promatrati s njihovom psihomotornom aktivnošću.²¹⁵

Za vrijeme posjeta ustanovama uočene su različitosti u ispunjavanju ovog standarda. U pojedinim se ustanovama velika pozornost pridaje raznolikosti prehrane i osiguranju dovoljne zastupljenosti svih potrebnih suplemenata za razvoj djeteta. S druge strane, postoje ustanove koje ne raspolažu dostatnim sredstvima kako bi osigurala potrebnu raznovrsnost, te se nerijetko događa da roditelji donose hranu za svoju i drugu djecu.

V. Zaključna razmatranja ombudsmana

Dobro organiziran predškolski odgoj i obrazovanje čini temelj cjeloživotnog učenja i treba osigurati povoljne uvjete za cjelovit razvoj djeteta, sigurno i sretno djetinjstvo, ublažiti, otkloniti i isključiti neke negativne društveno-ekonomske, kulturne, zdravstvene i druge utjecaje. Kvalitetan predškolski odgoj pomaže ostvarivanju svih intelektualnih i tjelesnih sposobnosti čovjeka, njegovih temeljnih ljudskih prava, sudjelovanju u društvu, a pridonosi i smanjivanju bijede i siromaštva. Uvjeti za uspostavu kvalitetnog predškolskog obrazovanja su, među ostalim, kvalitetni programi, redoviti i sigurni izvori financiranja, primjeren omjer broja djece i odraslih, dobro obučeni odgajatelji, kao i uključenost roditelja. Upravo se ti elementi koriste kao pokazatelji za istraživanje stanja u području predškolskog odgoja i obrazovanja. Istraživanje koje je provela mreža *Eurydice* u 30 zemalja EU, Norveškoj, na Islandu i u Švicarskoj pokazalo je da je 87% djece u dobi od četiri godine uključeno u neki oblik predškolskog obrazovanja, s naglašenom tendencijom da do 2020. godine uključenost bude 90%. Koristeći se navedenim pokazateljima, Europska komisija pozvala je na veću uključenost djece iz manjinskih skupina, siromašnih obitelji i djece samohranih roditelja, navodeći da „**siromaštvo ima najveći utjecaj na rizik od obrazovnog neuspjeha među djecom**. Gotovo jedno od šest europskih kućanstava s djetetom mlađim od pet godina živi u siromaštvu“. U većini zemalja obuhvaćenih istraživanjem vlasti bi trebale uložiti dodatna sredstva kako bi se za svu djecu zajamčila dostupnost predškolskih programa i njihova kvaliteta. Predškolsko se obrazovanje i skrb obično financiraju lokalne vlasti, kao i iz doprinosa roditelja. Općenito u Europi, isključujući zemlje koje su provele opće pravo na obrazovanje i skrb u ranoj dobi, kao što su: Danska, Finska, Švedska, Norveška, Španjolska i Slovenija, postoji veliki nedostatak kapaciteta za djecu predškolskog uzrasta.

Pokazatelji korišteni za istraživanje stanja u predškolskome odgoju i obrazovanju u Europi bili su osnova i za izradu Izvješća o stanju u predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH uz razmatranje i utjecaj općeg stanja u zemlji na razvoj ovoga oblika obrazovanja. Siromaštvo je prateća pojava u svim suvremenim društvima, a posebice je izraženo u društvima pogođenim ratom i tranzicijom kao kočnicom ukupnome razvoju. Bosna i Hercegovina prošla je ratno razdoblje i prolazi razdoblje tranzicije, te je siromaštvo jedan od temeljnih destabilizirajućih faktora, koji bi trebao biti središnja preokupacija ne samo na razini entiteta nego i na razini države BiH.

Zemlja se i dalje suočava sa sporim gospodarskim oporavkom, s visoko izraženim socijalnim potrebama velikoga broja građana, starošću stanovništva, uništenom infrastrukturom, što ima izravan udar na uspostavu kvalitetnog sustava društvene brige o djeci predškolskog uzrasta. Društveno-ekonomski pokazatelji pokazuju da 17,8% stanovništva živi ispod ustanovljenog praga siromaštva od 2.223,15 KM godišnje po stanovniku (ekvivalent tome je 1.497,68 američkih dolara), a preostala trećina živi blizu te granice, dok od procijenjenih 680.000 ljudi koji žive u bijedi, gotovo polovina primaju socijalnu potporu.

²¹⁵ Načela rada u JU „Naše dijete“ Tuzla, prema izvješću o programima rada navedene ustanove.

Stanovništvo koje je u stanju socijalne potrebe, korisnici socijalne skrbi i obitelji s djecom izravno se svrstavaju u kategoriju najosjetljivijeg stanovništva pogođenog siromaštvom. Obitelji s troje i više djece često se identificiraju kao obitelji koje žive ispod praga siromaštva u zemlji.

Pokazatelji stanja u predškolskome odgoju i obrazovanju ukazuju na to da je ovo područje najviše zapostavljena razina obrazovanja. Obuhvat predškolskim obrazovanjem u BiH iznosi samo 9% i najniži je u Europi.²¹⁶ To znači da napori društva, a prije svega tijela državne vlasti, ovdje moraju biti najintenzivniji i s transparentnim mjerama.²¹⁷ *Temeljna funkcija predškolskoga odgoja i obrazovanja zapostavljena je zbog negativnog stava društva, predrasuda i tradicijskih opterećenja kada je u pitanju ovaj segment odgoja i obrazovanja, a uz to su bile i pod utjecajem restriktivnih gospodarskih mjera štednje i stabilizacije. Ombudsmani žele posebice ukazati na sljedeće slabosti sustava predškolskog odgoja i obrazovanja:*

1. Istraživanjem o predškolskom obrazovanju u BiH, koje su proveli ombudsmani, potvrđena je tvrdnja OESS-ovog istraživanja iz 2008. godine da **“BiH ima gotovo najniži koeficijent pokrivenosti predškolskim odgojem i obrazovanjem u Europi.** Situacijska analiza pokazala je da su **usluge predškolskog obrazovanja uglavnom dostupne u urbanim sredinama,** bilo da su privatne ili državne, a obično su skupe pa ih mogu priuštiti jedino roditelji s dobrim primanjima.²¹⁸ Djeca iz siromašnih, ruralnih sredina imaju manju mogućnost pristupa predškolskom obrazovanju. Dakle, u BiH je i dalje u području predškolskog obrazovanja **prisutan nejednak tretman djece s obzirom na njihovo podrijetlo.**
2. Situacijska analiza pokazala je da u predškolskom odgoju i obrazovanju nisu osigurani jednak pristup i jednake mogućnosti, kao ni jednaki uvjeti i prilike za svu djecu. Dakle, nisu **u cijelosti ispoštovana načela utvrđena Okvirnim zakonom, ali i međunarodnim standardima koje je BiH prihvatila,** što se posebno odnosi na primjenu načela nediskriminacije. Nejasno su određene mjere kojima se jamči i primjena razvojnih načela i uvažavanje stupnja razvoja djeteta utvrđenih Okvirnim zakonom. Izostalo je osiguranje načela najboljeg interesa djeteta, osiguranje vlastitih vrijednosti, osiguranje optimalnog razvoja djeteta, pravo na jezik i poštivanje vjerskih sloboda, integracijski programi za djecu s posebnim potrebama i pravo roditelja i djece na izbor ustanove i odlučivanje.
3. Iako je po populaciji i broju djece obuhvaćene predškolskim odgojem i obrazovanjem BiH mala zemlja, **u praksi postoji veliki broj zakona kojima se uređuje ovo područje.** Nastojanja kojima je bio cilj uskladiti propise o predškolskom odgoju i obrazovanju donošenjem Okvirnog zakona kojim su utvrđeni načela, ciljevi i standardi i zajednička jezgra za predškolsko obrazovanje, nažalost, nisu doživjela svoju punu primjenu, jer **niže razine vlasti nisu donijele svoje zakone ili doneseni zakoni nisu usklađeni s Okvirnim zakonom.**
4. Posebno izvješće ukazuje na visok stupanj izostanka odgovornosti svih relevantnih subjekata za donošenje i provedbu usvojenih zakona, strateških dokumenata i akata, čime se usporava razvoj predškolskog obrazovanja i ne postiže njegova potpuna funkcija.
5. Iako je donesen niz strateških dokumenata kojima se promiču vrijednosti predškolskog obrazovanja, kao dijela obrazovnog sustava, nažalost, u provedbi nisu ostvareni postavljeni ciljevi. Ovo je posebice svojstveno za Strateške pravce razvoja obrazovanja u BiH s planom provedbe

²¹⁶ Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini s planom provedbe, 2008.–2015.

²¹⁷ Akcijski plan za djecu za razdoblje 2011.-2014.

²¹⁸ Misija OESS-a u BiH, Usklađivanje zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini: Pregled javnih debata održanih uz potporu Odjela za obrazovanje OESS-a, srpnja 2008.

2008.–2015., te se može zaključiti da kratkoročni i srednjoročni ciljevi nisu ostvareni, a rok je istekao 2010. godine. Nisu vidljive ni značajnije aktivnosti u realiziranju dugoročnih ciljeva.

6. **Uspostavljeni sustav ustanova predškolskog obrazovanja u BiH nije dostatan niti racionalan**, posebice ima li se u vidu obveza organiziranja obveznog predškolskog obrazovanja za djecu pred polazak u osnovnu školu. Ukupan broj predškolskih ustanova u BiH manji je od 200, što je, s obzirom na broj djece toga uzrasta, daleko ispod objektivnih potreba. Istodobno kapaciteti obrazovnih ustanova drugih razina nisu iskorišteni u dovoljnoj mjeri i nema sinhronizacije, npr. između predškolskog i osnovnog obrazovanja. Obrazovanje treba prosmatrati kao cjelinu s kontinuitetom prelaska iz predškolske razine obrazovanja u školsku.

7. Iako je Okvirnim zakonom utvrđeno kao obvezno predškolsko obrazovanje u godini pred polazak u školu za svu djecu, u praksi nije osigurana puna primjena ove zakonske odredbe. Na taj je način postala upitna funkcija predškolskog obrazovanja, što nadalje otvara pitanje osiguranja uvjeta za optimalan razvoj svakog djeteta, pomoći roditeljima u brizi za njegu, zaštitu, razvoj, odgoj i opće blagostanje djeteta, posebice u uvjetima kada se obitelji nalaze u stanju siromaštva i egzistencijalne ugroženosti, izostanka obiteljskog odgoja, a umanjuju se ulaganja društva u buduće blagostanje i napredak. Dakle, **dovedeni su u pitanje ciljevi i načela cjelokupnog sustava predškolskog obrazovanja uspostavljeni Okvirnim zakonom**. I dalje je nejasno na koji se način organizira ovaj oblik obveznog predškolskog obrazovanja u sredinama u kojima nema ustanova predškolskog obrazovanja. U **praksi se javlja neusuglašenost članka 5. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju Republike Srpske s člankom 16. Okvirnog zakona** o pitanju obveznog predškolskog odgoja i obrazovanja pred polazak u školu. Okvirnim zakonom ovo je pravo definirano kao obvezno za svu djecu, dok je u članku 5. Zakona o predškolskom obrazovanju Republike Srpske to definirano kao mogućnost, čime se stvara prostor za različit pristup pravu i različito tretiranje djece u ostvarivanju ovoga prava. Istodobno **određeni broj kantona u Federaciji BiH još nije donio zakon** o predškolskom odgoju i obrazovanju, tako da ovo područje uopće nije uređeno. Tamo gdje i postoje uvjeti, zbog nedonošenja zakona i nedostatka financijskih sredstava, nisu uključena sva djeca.

8. **Nizak postotak popunjenosti predškolskih ustanova**, i javnih i privatnih, **uvjetovan je teškim gospodarskim i društvenim stanjem**, relativno visokim cijenama usluga, nezaposlenošću roditelja i smanjenjem stope nataliteta. Stalno smanjenje obuhvata djece predškolskim odgojem i obrazovanjem predstavlja problem kojim se moraju mnogo ozbiljnije baviti obrazovne vlasti, ali i svi drugi društveni činitelji koji vode brigu o djeci, jer je predškolski odgoj nezaobilazan i bitan dio ukupnog odgojno-obrazovnog sustava.

9. **Utvrđena cijena za usluge predškolskog obrazovanja također je ograničavajući činitelj** osiguranja većega broja djece obuhvaćene ovim oblikom obrazovanja, jer je ekonomska moć roditelja ograničavajuća. Iako je zakonodavstvom o predškolskom obrazovanju utvrđena obveza, **osnivači predškolskih ustanova ne osiguravaju dostatna sredstva** za ostvarivanje ovoga oblika obrazovanja. Udjel osnivača razlikuje se od ustanove do ustanove, a isto je s dijelom koji roditelji plaćaju djeci uključenoj u predškolsko obrazovanje. To se odražava na kvalitetu predškolskog odgoja i obrazovanja i dovodi do toga da djeca ne uživaju ovo pravo pod jednakim uvjetima.

10. Iako svi usvojeni zakoni sadrže odredbe o **pravu na predškolsko obrazovanje djece s posebnim potrebama**, u praksi postoje problemi u primjeni ove odredbe, a nisu uspostavljene ni dodatne mjere za uključivanje djece u predškolsko obrazovanje iz marginaliziranih skupina, kao što su Romi, povratnici itd.

11. Predškolske ustanove suočavaju se i s problemom **nedostatka određenih obrazovnih profila**, jer visokoškolski obrazovni sustav nije pratio potrebe predškolskog obrazovanja nakon usvajanja Okvirnog zakona. To za posljedicu ima da je nemoguće ispoštovati utvrđeni standard u vezi s najnižom strukovnom spremom što ju odgajatelji trebaju imati, a kao rješenja koristi školovanje osoblja u susjednim zemljama.

12. Uloženi naponi na izgradnji najnižih standarda u vezi sa zajedničkom jezgrom nastavnih programa **nisu u dovoljnoj mjeri rezultirali time da nastavni planovi i programi budu prilagođeni potrebama razvijenog društva**, a što se može dovesti i u vezu sa zastarjelom opremom u ustanovama, nedovoljnim stručnim usavršavanjem osoblja i općenito nezavršenom reformom u području predškolskog obrazovanja.

VI. Preporuke

A. Opće preporuke

Ombudsmani su izradili preporuke za unapređenje stanja u području predškolskog odgoja i obrazovanja uzimajući u obzir specifičnosti institucionalne nadležnosti za ovo područje, tako da se određeni broj preporuka odnosi na sva tijela vlasti koji imaju nadležnost djelovanja u području predškolskog obrazovanja, dok su ostale specifične samo za određene razine vlasti.

1. Prioritet nadležnih obrazovnih vlasti u BiH trebao bi biti provođenje preporuka odbora UN-a, a posebice Odbora za prava djece, kojima se nalaže usklađivanje zakonodavstva iz područja obrazovanja na svim razinama vlasti. To u praksi prije svega podrazumijeva usklađivanje zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju s Okvirnim zakonom, te donošenje provedbenih akata, a s ciljem osiguranja primjene temeljnih načela i ciljeva predškolskog obrazovanja.

2. Ispunjavanje preuzetih obveza, posebice onih utvrđenih Okvirnim zakonom, kao i zakonima o predškolskom obrazovanju, te strateškim i provedbenim aktima treba biti prioritet.

3. Nadležne obrazovne vlasti dužne su poduzeti daljnje aktivnosti na unapređenju stanja u području predškolskog obrazovanja i osigurati primjenu standarda utvrđenih Okvirnim zakonom, jer se predškolski odgoj i obrazovanje može daljnje razvijati samo kao integralni dio jedinstvenog odgojno-obrazovnog sustava i samo pod pretpostavkom da mu se u smislu planiranja, programiranja, organiziranja, provedbe i vrednovanja odgojno-obrazovnog rada osigura pravo autonomnosti uz istodobno prisutan visok stupanj institucionalne koordinacije, uključujući i koordinaciju s ostalim oblicima obrazovanja.

4. Nadležne obrazovne vlasti trebaju osigurati provedbu Standarda kvalitete rada odgajateljica, pedagoginja i ravnateljica u predškolskom obrazovanju, a koji će biti objavljeni u prosincu 2011. godine.

5. Potrebno je stvoriti pretpostavke za to da se predškolsko obrazovanje u cijelosti smatra dijelom obrazovnog, a ne socijalnog sektora i da se poveća obuhvat djece predškolskim obrazovanjem. To prije svega podrazumijeva povećanje obuhvata djece predškolskim

obrazovanjem i posebice poduzimanje mjere s ciljem povećanja uključivanja djece u predškolsko obrazovanje iz ranjivih skupina.

6. Kako je pravo na predškolski odgoj i obrazovanje progresivno pravo, to znači da ono ne može biti određeno apstraktno, već nadležne obrazovne vlasti moraju poduzeti mjere za utvrđivanje najniže esencijalne razine ovog prava. Nadalje, nadležne obrazovne vlasti trebaju usvojiti mjere kojima će, uz uvažavanje činjenice da je ovo pravo progresivno, osigurati uspostavu u određenom razdoblju obveznog predškolskog obrazovanja za svu djecu, bez obzira na to potječu li iz urbanih ili ruralnih sredina, čime će se zaustaviti i diskriminacija djece po ovoj osnovi u uživanju prava na predškolsko obrazovanje. To nadalje znači da, ako je u okviru prava na predškolski odgoj i obrazovanje utvrđeno pravo na najmanji broj sati koje svako dijete mora pohađati prije polaska u školu, onda to ne može biti apstraktno, već stvarno pravo koje djeca uživaju. Istraživanje obavljeno u sklopu Studije, nažalost, ukazuje na to da i četiri godine nakon usvajanja Okvirnog zakona ovo pravo nije osigurano za svu djecu niti je izrađen okvir mjera čija će provedba u nekom razumnom roku, a na načelima progresije, dovesti do osiguranja uživanja ovog prava za svu djecu.

7. Nadležne obrazovne vlasti trebaju poduzeti aktivnosti na osiguranju provedbe Strateških pravaca razvoja obrazovanja u BiH s planom provedbe 2008.–2015., te uz dodatni napor pokušati ostvariti sve ciljeve utvrđene navedenim dokumentom i u utvrđenom roku.

8. Nadležna tijela za obrazovanje, a s ciljem osiguranja predškolskog obrazovanja za djecu u prigradskim i seoskim područjima, trebaju procijeniti sadašnji sustav mreža predškolskih ustanova u odnosu na potrebe koje je moguće sagledati korištenjem statističkih podataka o broju rođene djece.

9. U idućem razdoblju treba se opredijeliti za forsiranje pripremnih razreda i općenito za vezivanje predškolskog obrazovanja uz redovito osnovno obrazovanje kao jedan sustav u kojemu će dijete neosjetno prelaziti s jedne obrazovne razine na drugu.

10. Institucije nadležne za obrazovanje i jedinice lokalne samouprave obvezne su osigurati u najvećoj mjeri racionalno korištenje svih kapaciteta obrazovnih ustanova, bez obzira na razinu obrazovanja, i osigurati sredstva za rekonstrukciju devastiranih objekata predškolskog obrazovanja i izgradnju potrebnog broja objekata/kapaciteta namijenjenih predškolskom obrazovanju i odgoju: jaslica, vrtića i objekata uz postojeće osnovne škole za pripremljene razrede, ako se racionalizacijom ne može postići cilj.

11. Nadležne obrazovne vlasti trebaju poduzeti mjere s ciljem donošenja kriterija za utvrđivanje uvjeta i načina financiranja predškolskog programa, a posebice programa obveznog predškolskog odgoja i obrazovanja za djecu pred polazak u školu, kao i utvrditi način njegove provedbe. Potrebno je okončati proces donošenja pedagoških standarda i normativa, kao i svih drugih podzakonskih akata predviđenih Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju.

12. Nadležne obrazovne vlasti trebaju razmotriti mogućnost osiguranja posebnih sredstava za provedbu inkluzije u predškolskim ustanovama, a što uključuje sredstva za uklanjanje arhitektonskih prepreka, angažiranje defektologa, logopeda, psihologa i socijalnih djelatnika.

13. Potrebno je utvrditi kriterije za pokretanje alternativnih programa predškolskog odgoja i obrazovanja te omogućiti zainteresiranim nevladinim organizacijama ili pojedincima uvjete za njihovu provedbu.

14. U smislu statusa osoblja u ustanovama, nadležne obrazovne vlasti trebale bi poduzeti mjere s ciljem približavanja prava zaposlenika u ustanovama, te osigurati sustav stalne izobrazbe nastavnog i odgojnog osoblja.

15. Mehanizmi nadzora i supervizije rada predškolskih ustanova moraju biti bolje razvijeni i potpuno usredotočeni na praćenje provedbe nastavnih programa i osiguranja prava djece.

16. Tijela nadležna za obrazovanje trebala bi uspostaviti središnju bazu podataka koja se odnosi na predškolsko obrazovanje, a u kojoj ne bi bile samo informacije o djeci već i o programima, ustanovama, osoblju, financiranju itd.

17. Imajući u vidu teško ekonomsko-socijalno stanje u kojmu je država, te činjenicu da je veliki broj ljudi lišen prava na zdravlje, stanovanje, hranu i obrazovanje, vlasti nadležne za predškolski odgoj i obrazovanje trebaju uključiti sva svoja raspoloživa sredstva, a po potrebi i resurse međunarodne pomoći, putem zahtjeva za međunarodnu pomoć koju prepoznaje većina međunarodnih standarda ljudskih prava. U daljnjem procesu reforme predškolskog obrazovanja trebaju zatražiti tehničku pomoć od UNICEF-a, *Save the Childrena* i drugih međunarodnih organizacija koje rade na unapređenju prava djece.

B. Posebne preporuke

1. Ombudsmani preporučuju nadležnim vlastima u Kantonu Središnja Bosna Zapadnohercegovačkom i Hercegovačko-neretvanskom kantonu da intenziviraju poslove na donošenju zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju, uz organiziranje javne rasprave u kojoj će sudjelovati svi zainteresirani, a prvenstveno obrazovne vlasti, lokalna zajednica, predškolske ustanove, obrazovni stručnjaci i roditelji.

2. Nadležne obrazovne vlasti RS-a trebaju raditi na usklađivanju Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju s Okvirnim zakonom, posebice u dijelu kojim se predškolsko obrazovanje za djecu u godini pred polazak u školu propisuje kao obvezno.

ANEKS I. Opća struktura djece u BiH

OPĆA STRUKTURA I BROJ DJECE UKLJUČENE U PREDŠKOLSKI ODGOJ NA PODRUČJU BIH					
TERITORIJALNE JEDINICE	Javne i privatne predškolske ustanove				
FEDERACIJA BiH	Ukupno	Dobna struktura	Dječaci	Djeca s posebnim potrebama	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
Unsko-sanski kanton	1055			13	
Posavski kanton	135				
Tuzlanski kanton	1765		906	94 ²¹⁹	345
Zeničko-dobojski kanton	1400				
Bosansko-podrinjski kanton	173	/	89	9	179
Kanton Središnja Bosna	862	Od 1 do 6 godina	476	11	/
Hercegovačko-neretvanski kanton	1176				
Zapadnohercegovački kanton	617	Od 6 mjeseci do polaska u školu	321	10	/
Kanton 10	nisu dostavljeni podaci				
Kanton Sarajevo	6229 ²²⁰	0-6	3128	180	2588
REPUBLIKA SRPSKA	6893	Od 6 mjeseci do polaska u školu	3636	95	2117
BRČKO DISTRIKT	414	Od 1 godine do polaska u školu	209	15	/

²¹⁹ Djeca s posebnim obrazovnim potrebama.

²²⁰ 59 djece u ustanovama za specijalni odgoj i obrazovanje.

ANEKS II. Struktura djece u posjećenim ustanovama

OPĆA STRUKTURA I BROJ DJECE U USTANOVAMA KOJE SU POSJETILI PREDSTAVNICI INSTITUCIJE OMBUDSMANA					
FEDERACIJA BIH					
Zeničko-dobojski kanton					
USTANOVA ²²¹	Kapacitet	Trenutačno broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne skupine	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
Dječji vrtić „Don Ivica Čondrić“, Žepče	70	55	/	2	/
JU „Predškolski odgoj i obrazovanje“, Zenica	/ ²²²	364	/	/	/
JU za predškolsko obrazovanje i odgoj „Umihana Čuvidina“, Breza	40	40	1	2	/
JU za predškolsko obrazovanje „Mladost“, Kakanj	200	130	/	7	/
Predškolska ustanova „Sindbad“, Zenica	/	44	/	3	/
Kanton Sarajevo					
USTANOVA	Kapacitet	Trenutačno broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne skupine	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
Dječji vrtić „Sveta obitelj“	/	106	2	4	31
JU „Djeca Sarajeva“		2431		/	2510
Predškolska ustanova „An-nur“, Hadžići	40	27	2	2	/
Predškolska ustanova „Behar“	70	60	1	2	/
Predškolska ustanova „Bi-lingual nursery school“	60	50	0	3	/
Predškolska ustanova „Palčić“	100	153	1	3	24
SOS Društveni centar „Herman Gmeiner“	82	94		3	/
Ustanova za predškolsko obrazovanje „Amel i Nur“	/	352	2	14	/

²²¹ Ustanove su navedene po abecednom redu.

²²² Nedostaje podatak o točnom broju.

Kanton Središnja Bosna					
USTANOVA	Kapacitet	Trenutačno broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne skupine	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
JU „Centar za predškolsko obrazovanje i odgoj“, Bugojno	/	47	3	2	/
JU „Dječji vrtić“, Novi Travnik	120	50	/	3	/
JU Obdanište „Travnik“, Travnik	/	126	/	5	/
Vrtić Busovača	60	40	/	2	/
Vrtić „Sveti Franjo“, Kiseljak	120	105	5	5	/
Tuzlanski kanton					
USTANOVA	Kapacitet	Trenutačno broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne skupine	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
Dječji vrtić „Aladin“	/	171	/	7	171
JU „Dječje obdanište“, Banovići	/	72	3	4	28 (vrtić snosi trošak)
JU Dječje obdanište „Edina Čamdžić“, Kladanj	71	36	/	3	15 (redoviti polaznici vrtića)
JU Dječje obdanište „Kolibri“, Gradačac	160	106	/	/	/
JU „Dječje obdanište“, Gračanica		130		/	68 ²²³
JU Dječje obdanište „Naše dijete“, Tuzla	/	969	280 ²²⁴	39	75
JU za predškolski odgoj i obrazovanje Lukavac	120	104	/	4	/
JU „Dječje obdanište“, Živinice	130	172	1	5	125
Hercegovačko-neretvanski kanton					
USTANOVA	Kapacitet	Trenutačno broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne skupine	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
JU „Dječji vrtić“, Čapljina	150	100	1	/	/
JU Dječji vrtići „Ciciban“, Mostar		206		4	/

²²³ 25 djece financira Ministarstvo rada i socijalne politike TK, a 43 Općina Gračanica.

²²⁴ 188 s govornim teškoćama.

Ustanova „Dječji vrtić“, Mostar	399		12	/	/
JU Dječje obdanište „Pčelica“, Jablanica	70	36	/	/	/
JU Dječje obdanište „Zulejha Begeta“, Konjic	100	43	/	2	/
SOS Društveni centar “Herman Gmeiner”, Mostar	86		/	4	/
Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“, Čitluk	/	150	5	6	/
Zapadnohercegovački kanton					
USTANOVA	Kapacitet	Trenutačno broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne skupine	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
Dječji vrtić „Ljubuški“	/	85	0	4	/
REPUBLIKA SRPSKA					
USTANOVA	Kapacitet	Trenutačno broj	Broj djece s posebnim potrebama	Odgojne skupine	Broj djece u programu pripreme pred polazak u školu
Dječji centar „Bubamara“, Pale	150	75	/	4	/
JU Dječji vrtić „Larisa Šugić“, Kotor-Varoš	120	70	2	4	/
JU Dječje obdanište „Majke Jugović“, Doboj	200		7	10	24
JU „Naša djeca“, Banja Luka	1961		/	78	/
Dječji vrtić „Naša radost“, Prnjavor	92		/	3	75
JU Dječji vrtić „Neven“, Čelinac	130	100	/	4	49
JU Dječje obdanište „Poletarac“, Srebrenica	60	52	/	2	/
JU Dječje obdanište „Radost“, Bratunac	/	39	/	/	/
JU za predškolski odgoj i obrazovanje Dječje obdanište „Palčić“, Teslić	150	84	/	4	25
JU za predškolski odgoj i obrazovanje „Lepa Radić“, Gradiška	/	341	/	/	121

JU za predškolski odgoj i obrazovanje „Prvi koraci“, Vlasenica	150	36	/	4	/
JU za predškolski odgoj i obrazovanje Sokolac	140	80	/	/	/

ANEKS III. Opća struktura zaposlenika u BiH

BROJ ODGAJATELJA I STRUČNIH SURADNIKA U USTANOVAMA PREDŠKOLSKOG ODGOJA NA PODRUČJU BIH			
TERITORIJALNE JEDINICE	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni suradnici	Medicinsko osoblje
FEDERACIJA BIH			
Unsko-sanski kanton²²⁵	69	16	20
Posavski kanton	ukupno 8 odgajatelja		
Tuzlanski kanton	ukupno 114 zaposlenika		
Zeničko-dobojski kanton	ukupno 200 zaposlenika		
Bosansko-podrinjski kanton	16	2	/
Kanton Središnja Bosna	ukupno 56 odgajatelja		
Hercegovačko-neretvanski kanton	ukupno 102 odgajatelja i stručna suradnika		
Zapadnohercegovački kanton	30 VŠS, 24 SSS	2 (pedagog i defektolog)	1
Kanton 10	nisu dostavljeni podaci		
Kanton Sarajevo	110 VSS, 238 VŠS	12 pedagoga, 10 psihologa, 12 socijalnih djelatnika, 30 drugih stručnih suradnika	50
REPUBLIKA SRPSKA	412	22 (psiholozi, pedagozi, defektolozi, socijalni djelatnici i pedijatri)	122
BRČKO DISTRIKT	32	1	6

²²⁵ Ukupno 167 zaposlenika.

ANEKS IV. Struktura zaposlenika u posjećenim ustanovama

STRUKTURA ZAPOSLENIKA U USTANOVAMA KOJE SU POSJETILI PREDSTAVNICI INSTITUCIJE OMBUDSMANA BIH

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE					
Zeničko-dobojski kanton					
USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni suradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
Dječji vrtić „Don Ivica Čondrić“, Žepče	2 (ravnatelj i voditeljica)	4 VSS	/	1	3 (kuhar, higijeničar, domar)
JU Predškolski odgoj i obrazovanje Zenica	6 (ravnateljica, tajnica, koordinator, 2 administrativna djelatnika)	30	1 defektolog logoped	15	20 (7 kuharica, 13 - tehničko osoblje)
JU za predškolsko obrazovanje „Mladost“, Kakanj	1 (ravnatelj)	3 VSS	2 logopeda pripravnika	/	
JU za predškolsko obrazovanje i odgoj „Umihana Čuvidina“, Breza	1 (ravnateljica)	3 VSS	psiholog i logoped jednom tjedno	/	3 (kuharica, spremačica i domar)
Predškolska ustanova „Sindbad“, Zenica	1 (voditeljica)	1 VŠS	logoped i psiholog po potrebi	1	/
Kanton Sarajevo					
USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni suradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
Dječji vrtić „Sveta obitelj“	1 (ravnateljica, VSS)	11 (5 VŠS i 6 VSS)	1 pedagog	2	2 (kuharica i spremačica)

JU „Djeca Sarajeva“	14	171 ²²⁶ (39 VSS, 100 VŠS, 6 SSS, 5 vjeroučitelja)	7 (2 socijalna djelatnika, 3 pedagoga, 2 asistenta)	10	86 (29 servirki, 38 spremačica, 11 kuhara, 3 vozača, 3 čuvara, domar i ekonom)
Predškolska ustanova „An-nur“, Hadžići	ravnatelj	3 (2 VSS i 1 SSS)	1 pedagog	1	/
Predškolska ustanova „Behar“	1 (ravnatelj)	4 (2 VSS i 2 VŠS)	2 asistenta	1	/
Predškolska ustanova „Bi-lingual nursery school“	1 (ravnateljica)	2 VSS	2 (profesorica engleskog i pedagog)	1	3
Predškolska ustanova „Palčić“	100				
Ustanova za predškolsko obrazovanje „Amel i Nur“	2 (ravnatelj i tajnik)	24 (9 VSS, 13 VŠS, 5 SSS)	3 pedagoga	3	10 (5 kuhara, 3 higijeničarke, vozač i spremačica)
Kanton Središnja Bosna					
USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni suradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
JU „Centar za predškolsko obrazovanje i odgoj“, Bugojno	2 (ravnateljica i administrativni radnik)	3 VŠS	/	1	2 (domar i ložač)
JU „Dječji vrtić“, Novi Travnik	1	4 (2 VSS, VŠS i SSS)	/	/	2 (kuharica i spremačica)
JU Obdanište „Travnik“, Travnik	1	9 (1 VSS i 8 VŠS)	/	2	4 (domar i 3 kuharice/spremačice)
Vrtić Busovača	1	2 (VSS)	/	2	1 (kuharica)
Vrtić „Sveti Franjo“, Kiseljak	1	4 (1 VSS i 3 VŠS)	/	3	2 (kuharica i spremačica)
Tuzlanski kanton					

²²⁶ 21 odgajatelj na obveznom programu.

USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni suradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
Dječji vrtić „Aladin“	2	11 (2 VSS, 6 VŠS i 3 SSS)	5 (2 pedagoga- psihologa, 2 pedijatra i 1 informatičar)	1	7
JU „Dječje obdanište“, Banovići	2 (ravnatelj i ekonomski tehničar)	4 VŠS i 1 VSS	/	1	4 (2 kuhara, bravar i ekonomski tehničar)
JU Dječje obdanište „Edina Čamdžić“, Kladanj	1 (ravnatelj)	2	/	/	1
JU Dječje obdanište „Kolibri“, Gradačac	3 (ravnateljica, tajnik i administrativni djelatnik)	4 VŠS i 1 VSS	/	2	4 (2 kuharice, domar i spremačica)
JU Dječje obdanište „Naše dijete“, Tuzla	4 (ravnatelj, financijska služba, voditelj odgojno-obrazovnog procesa i pravna služba)		83		39
JU „Naša djeca“, Gračanica	2 (ravnateljica, tajnik)	7 VŠS i 1 VSS	/	2	6 (3 spremačice, kuharica, vešerica i vozač)
JU Lukavac	2	18	/	/	6
JU „Dječje obdanište“ Živinice			16		
Hercegovačko-neretvanski kanton					

USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni suradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
JU „Dječji vrtić“, Čapljina	2 (ravnateljica i računovođa)	9 (3 VSS i 6 VŠS)	/	/	4 (2 kuharice, spremačica i domar)
JU Dječji vrtići „Ciciban“, Mostar	4 (ravnateljica, 2 administrativna djelatnika i ekonomist)	19	1 pedagog	2	11 (9 spremačica i 2 kuharice)
JU „Dječji vrtić“, Mostar	3 (ravnateljica, tajnica i računovođa)	32 (9 VSS i 23 VŠS)	/	4	12 (8 domačica, 3 kuharice i domar)
JU Dječje obdanište „Pčelica“, Jablanica	1	2 VŠS	1 pedagog	/	2 (kuharica i higijeničarka)
JU Dječje obdanište „Zulejha Begeta“, Konjic	1	3	/	/	3 (kuharica, spremačica i domar)
SOS Društveni centar „Herman Gmeiner“, Mostar	2 (ravnateljica i administrativna djelatnica)	6 VSS	6 (pedagog, logoped, prof. engleskog jezika, 2 socijalna djelatnika i psiholog)	1	5 (2 kuharice, 2 spremačice i domar)
Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“, Čitluk	1	12 VSS	/	/	6 (3 spremačice, 2 kuharice i domar)
Zapadnohercegovački kanton					

USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni suradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
Dječji vrtić „Ljubuški“	2 (ravnatelj i administrativna djelatnica)	7 VŠS	/	/	3 (2 spremačice i kuharica)
REPUBLIKA SRPSKA					
USTANOVA	Uprava i administrativna služba	Odgajatelji VSS i VŠS	Stručni suradnici	Medicinsko osoblje	Pomoćno osoblje
Dječji centar „Bubamara“, Pale	3 (ravnatelj, računovođa, ekonomist pripravnik)	6 SSS (medicinske sestre)	2 pedagoga pripravnika, 1 psiholog pripravnik	/	3 (kuhar, domar i spremačica)
JU Dječji vrtić „Larisa Šugić“, Kotor-Varoš	2 (ravnatelj i računovođa)	3 VŠS	2 soc. djelatnika pripravnika	/	4 (kuharice i spremačice)
JU Dječje obdanište „Majke Jugović“, Doboј	3 (ravnateljica, zamjenica, računovođa)	23 (13 VSS, VŠS, 2 SSS)	/	2	9 (4 kuhara, 4 spremačice i servirka)
JU „Naša djeca“, Banja Luka			172		102
Dječji vrtić „Naša radost“, Prnjavor	ravnatelj i računovođa	6 (3 VSS, 2 VŠS, 1 SSS)	/	/	4 (2 kuhara, pomoćni radnik i domar)
JU Dječji vrtić „Neven“, Čelinac	ravnatelj i računovođa	11 (6 VSS, 3 VŠS i 1 SSS)	/	/	2 kuhara i 2 spremačice
JU Dječje obdanište „Poletarac“, Srebrenica	1	2	/	1	2 (kuharica i domar)
JU Dječje obdanište „Radost“, Bratunac	1	4	/	/	4 (2 spremačice, domar i kuharica)
JU za predškolski odgoј i obrazovanje Dječje obdanište „Palčić“, Teslić	1	7	/	/	7

JU za predškolski odgoj i obrazovanje „Lepa Radić“	1	24	2	/	18 (tehničko i uredsko osoblje)
JU za predškolski odgoj i obrazovanje „Prvi koraci“, Vlasenica	1	3	1 pedagog pripravnik	/	3 (kuhar, domar i spremačica)
JU za predškolski odgoj i obrazovanje Sokolac	3 (ravnatelj, računovođa, ekonomist pripravnik)	6 SSS i 1 VŠS	2 pedagoga pripravnika i 1 psiholog pripravnik	/	3 (kuhar, domar i spremačica)

ANEKS V. Financiranje

ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON			
USTANOVA	VRSTA USTANOVE	UDIO OSNIVAČA U FINANCIRANJU	CIJENA USLUGE ZA KORISNIKE
JU za predškolsko obrazovanje i odgoj „Umihana Čuvidina“, Breza	Javna ustanova, osnivač Općina Breza	Dotacija od osnivača u 2011. godini iznosi 4.000 KM uz povremene neisplate i zakašnjenja uplata	Cjelodnevni boravak: 130 KM Poludnevni boravak i produženi boravak: 90 KM ²²⁷
JU za predškolsko obrazovanje „Mladost“, Kakanj	Javna ustanova, osnivač Općina Kakanj	Osnivač osigurava sredstva dostatna za plaće zaposlenika	Cjelodnevni boravak: 120-150 KM
JU Predškolski odgoj i obrazovanje Zenica	Javna ustanova, osnivač Općina Zenica	53% prihodi iz proračuna Općine Zenica	43% prihodi iz uplata korisnika usluga
Predškolska ustanova „Sindbad“, Zenica	Privatna ustanova	/	Cjelodnevni boravak: 140 KM Poludnevni boravak: 90 – 120 KM Program „Mala škola“: 50 KM
KANTON SARAJEVO			
USTANOVA	VRSTA USTANOVE	UDIO OSNIVAČA U FINANCIRANJU	CIJENA USLUGE ZA KORISNIKE
JU „Djeca Sarajeva“	Javna ustanova, osnivač Kanton Sarajevo	Ministarstvo obrazovanja i znanosti KS 34,5%, vlastiti prihodi (iznajmljivanje, refundacije, utuženja) 10,70%, primljene dotacije, 5,02% kapitalni primitci	Cjelodnevni boravak: 140 KM Poludnevni boravak: 100 KM ²²⁸
„Bi-lingual nursery school“ Sarajevo	Osnivač ustanove je humanitarna organizacija „Convoy of merci“ iz Londona	/	Cjelodnevni boravak: 180 KM Poludnevni boravak: 150 KM

²²⁷ Redoviti izvori od uplate roditelja iznose od 3.500 do 4.000 KM.

²²⁸ Uplate roditelja i subvencije 49,77%.

Bošnjačka ustanova „An-Nur“, Hadžići	Privatna ustanova	/	Cjelodnevni boravak: 190 KM Poludnevni i produženi boravak: 155 KM
Caritas Vrhbosanska nadbiskupija Dječji vrtić „Sveta obitelj“, Sarajevo	Privatna ustanova	/	Cjelodnevni boravak: 250 KM ²²⁹
Predškolska ustanova „Behar“, Ilijaš	Osnivač ustanove je fizička osoba iz Irana, koja je ujedno i osnivač Osnovne škole „Đulistan“ u sklopu koje djeluje i vrtić	/	Cjelodnevni boravak (od 6 mjeseci do 3 godine): 160 KM Cjelodnevni boravak (od 3 godine do polaska u školu): 145 KM Poludnevni boravak (od 6 mjeseci do 3 godine): 110 KM Poludnevni boravak (od 3 godine do polaska u školu): 95 KM Program pripreme pred školu: 30 KM
Predškolska ustanova „Palčić“, Sarajevo	Privatna ustanova	/	Cjelodnevni boravak: 220 KM Poludnevni boravak: 140 KM
Predškolska ustanova u sastavu SOS Društvenog centra „Herman Gmeiner“, Sarajevo	Privatna ustanova	Više od 30% je samofinanciranje	Cjelodnevni boravak: 180 KM ²³⁰
Ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje „Amel i Nur“, Sarajevo	Privatna ustanova djeluje od 1998. godine	Sva ulaganja u ustanovu snose donator i dijelom ustanova	Cjelodnevni boravak (jaslički uzrast): 270 KM Cjelodnevni boravak (od 3 godine do polaska u školu): 250 KM Poludnevni boravak (jaslički uzrast): 210 KM Poludnevni boravak (od 3 godine do polaska u školu): 190 KM

²²⁹ 300 KM za dvoje djece u cjelodnevnom boravku.

²³⁰ Uključeni i kraći programi – engleski jezik, likovna i glazbena radionica.

KANTON SREDIŠNJA BOSNA

USTANOVA	VRSTA USTANOVE	UDIO OSNIVAČA U FINANCIRANJU	CIJENA USLUGE ZA KORISNIKE
JU „Centar za predškolski odgoj i obrazovanje“, Bugojno	Javna ustanova, osnivač Općina Bugojno	60%	Cjelodnevni boravak: 140 KM Poludnevni boravak: 120 KM
Vrtić „Sveti Franjo“, Kiseljak	Privatna ustanova, osnivač „Školske sestre Franjevke“	NVO iz Irske redovito plaća grijanje, struju i vodu	Cjelodnevni boravak: 180-200 KM Poludnevni boravak: 80 KM
JU „Dječji vrtić“, Novi Travnik	Javna ustanova, osnivač Općina Novi Travnik	/	Cjelodnevni boravak: 140 KM Poludnevni boravak: 70-90 KM
JU Obdanište „Travnik“, Travnik	Javna ustanova, osnivač Općina Travnik	Udio Općine je 60%	Cjelodnevni boravak: 120 KM Igraonica: 40 KM Pripremna nastava: 30KM
Dječji vrtić „Don Ivica Čondrić“, Žepče	Privatna ustanova	Od Općine dobivaju prihode u iznosu 2.000-5.000 KM	Cjelodnevni boravak: 150 KM Poludnevni boravak: 125 KM Igraonica: 100 KM

TUZLANSKI KANTON

USTANOVA	Osnivač	Udio osnivača u financiranju	Cijena usluge za korisnike
Dječji vrtić „Aladin“, Tuzla	Privatni vrtić, osnivač strana organizacija iz Kuvajta	Posljednje tri godine ne dobivaju sredstva od osnivača	Cjelodnevni boravak: 180-190 KM Poludnevni boravak: 130-140 KM Igraonički program: 2-3 KM/satu odnosno jaslički uzrast 3 KM/2 sata Program produženog boravka: 190 KM ²³¹
JU „Naše dijete“, Tuzla	Javna ustanova, osnivač Općina Tuzla	52% uplata od Općine	Cjelodnevni boravak: 120 KM Poludnevni boravak: 80 KM
JU Lukavac	Javna ustanova, osnivač Općina Lukavac	Općina snosi trošak u iznosu od 60%	Cjelodnevni boravak: 130 KM Poludnevni boravak: 115 KM
JU Dječje obdanište „Kolibri“, Gradačac	Javna ustanova, osnivač Općina Gradačac	Općina snosi trošak u iznosu od 50%	Cjelodnevni boravak: 140-150 KM Poludnevni boravak: 120 KM ²³²
JU Dječje obdanište „Edina Čamdžić“, Kladanj	Javna ustanova, osnivač Općina Kladanj	Približno 40% snosi Općina Kladanj	Cjelodnevni boravak: 75 KM Poludnevni boravak: 45 KM
JU „Dječje obdanište“, Živinice	Javna ustanova, osnivač Općina Živinice	Proračun Općine Živinice	Cjelodnevni boravak: 100-120 KM
JU „Dječje obdanište“, Banovići	Javna ustanova, osnivač Općina Banovići	Općina 67%	Cjelodnevni boravak: 100 KM Poludnevni boravak: 50-70 KM

²³¹ Osigurano prijevozno sredstvo za djecu koja stanuju daleko (40 KM).

²³² 20% manje od cijene na svako drugo i treće upisano dijete.

HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI KANTON			
USTANOVA	VRSTA USTANOVE	UDIO OSNIVAČA U FINANCIRANJU	CIJENA USLUGE ZA KORISNIKE
JU Dječji vrtići „Ciciban“, Mostar	Javna ustanova, osnivač Općina Mostar	60% Općina	Cjelodnevni boravak: 160-190 KM Poludnevni boravak: 120 KM Socijalni program ²³³ : 60 KM
Ustanova „Dječji vrtić“, Mostar	Javna ustanova, osnivač Općina Mostar	50% od ukupnog troška	Cjelodnevni boravak: 160-190 KM Poludnevni boravak: 120 KM Igraonica: 90 KM
Dječji vrtić „Sveta Mala Terezija“ Biljakovići, Međugorje	Osnivač vrtića „Majčino selo“	Hodočasnici doniraju didaktički i dr. nastavni materijal i igračke	/
Ustanova „Dječji vrtić“, Čapljina	Javna ustanova, osnivač Općina Čapljina	20% (6.000 KM mjesečno)	Cjelodnevni boravak: 150 KM Poludnevni boravak: 100 KM
Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“, Čitluk	/	/	/
JU Dječje obdanište „Pčelica“, Jablanica	Javna ustanova, osnivač Općina Jablanica	82-85% u zadnje tri godine	Cjelodnevni boravak: 120 KM Poludnevni boravak: 100 KM Kraći boravak: 70 KM
JU Dječje obdanište „Zulejha Begeta“, Konjic	Javna ustanova, osnivač Općina Konjic	70% osnivač	Cjelodnevni boravak: 120KM Poludnevni boravak: 100 KM Program „Mala škola“: 45 KM
SOS Dječja sela Mostar		Vrtić se jednim dijelom financira iz uplata roditelja. U 2011. godini potporu je dao Grad Mostar u iznosu od 5.000 KM	Cjelodnevni boravak: 160 KM ²³⁴
ZAPADNOHERCEGOVAČKI KANTON			

²³³ Namijenjen djeci iz socijalno ugroženih obitelji.

²³⁴ Kategorije koje će biti subvencionirane su: djeca čiji su roditelji sudionici programa "Jačanje obitelji" u sklopu SOS Obiteljskog centra i djeca bez roditeljske skrbi besplatno pohađaju vrtić, djeca samohranih roditelja, roditelja s invalidnošću plaćaju 50% od cijene, djeca socijalno ugroženih obitelji, prema Zakonu o socijalnoj skrbi, a na prijedlog CZSR-a, plaćaju 30% od cijene, a djeca čija su oba roditelja zaposlena 100%.

USTANOVA	VRSTA USTANOVE	UDIO OSNIVAČA U FINANCIRANJU	CIJENA USLUGE ZA KORISNIKE
Dječji vrtić „Ljubuški“	Javna ustanova, osnivač Općina Ljubuški	50% osnivač, ostatak iz uplata roditelja	Cjelodnevni boravak: 140 KM Poludnevni boravak: 120 KM

REPUBLIKA SRPSKA

USTANOVA	VRSTA USTANOVE	UDIO OSNIVAČA U FINANCIRANJU	CIJENA USLUGE ZA KORISNIKE
JU Dječje obdanište “Majke Jugović”, Doboj	Javna ustanova, osnivač Općina Doboj	56%	Cjelodnevni boravak: 130 KM
JU Dječje obdanište „Radost“, Bratunac	Javna ustanova, osnivač Općina Bratunac	80%	Cjelodnevni boravak: 110 KM Poludnevni boravak: 90 KM
JU za predškolski odgoj i obrazovanje Dječje obdanište „Palčić“, Teslić	Javna ustanova, osnivač Općina Teslić	Proračun Općine Teslić ²³⁵	Cjelodnevni boravak: 115 KM
JU Dječji vrtić „Neven“, Čelinac	Javna ustanova, osnivač Općina Čelinac	70%	Cjelodnevni boravak: 120 KM
JU za predškolski odgoj i obrazovanje „Lepa Radić“		/	Cjelodnevni boravak: 130 KM
JU Dječji vrtić „Larisa Šugić“, Kotor-Varoš	Javna ustanova, osnivač Općina Kotor-Varoš	/	Cjelodnevni boravak: 120 KM

²³⁵ Materijalne troškove, plaće i naknade zaposlenika u cijelosti osigurava osnivač.

Dječji centar "Bubamara", Pale	Javna ustanova	Proračun Općine Pale (130.000 KM), uplate roditelja, manje donacije, uglavnom u raznom materijalu i namjenski iskorištene	/
JU za predškolski odgoj i obrazovanje Sokolac	Javna ustanova, osnivač Općina Sokolac	Osnivač u najvećoj mjeri financira ustanovu ²³⁶	Cjelodnevni boravak: 130 KM ²³⁷
JU Dječje obdanište „Poletarac“, Srebrenica	Javna ustanova, osnivač Općina Srebrenica	95%	Cjelodnevni boravak: 50 KM Poludnevni boravak: 30 KM
JU za predškolski odgoj i obrazovanje „Prvi koraci“, Vlasenica	Javna ustanova, osnivač Općina Vlasenica	70%	Cjelodnevni i produženi boravak: 90 KM Poludnevni boravak: 50KM Igraonica: 30 KM
JU Centar za predškolski odgoj i obrazovanje Banja Luka	Javna ustanova, osnivač Grad Banja Luka	Osnivač financira plaće, održavanje vrtića, didaktički materijal ²³⁸	Cjelodnevni boravak: 165 KM
Dječji vrtić „Naša radost“, Prnjavor	Javna ustanova, osnivač Općina Prnjavor	U zadnje su četiri godine iz proračuna Općine Prnjavor	Cjelodnevni boravak: 100 KM

²³⁶ U zadnje su četiri godine na trezoru Općine Prnjavor.

²³⁷ 100 KM za drugo dijete, za dijete koje ide u obdanište više od 50% radnih dana, djeca samohranih majki i djeca invalida.

²³⁸ Program djece pred polazak u školu, kao i licenciranje financira, Ministarstvo prosvjete i kulture RS-a, a Ministarstvo zdravlja RS-a snosi trošak prevencije. Povremeno subvencionira i Ministarstvo obitelji RS-a.

ANEKS VI. Posjećene ustanove

Ustanova ²³⁹	Datum obilaska	Sastav izaslanstva predškolske ustanove ²⁴⁰
JU Dječje obdanište „Majke Jugović“, Doboj	11. 5. 2011.	- Gordana Cvijanović, ravnateljica
JU Centar za predškolski odgoj i obrazovanje Banja Luka	11. 5. 2011.	- Slavica Keča, zamjenica ravnateljice
JU za predškolski odgoj i obrazovanje „Lepa Radić“, Gradiška ²⁴¹	11. 5. 2011.	- ravnateljica
Dječji vrtić „Naša radost“, Prnjavor	12. 5. 2011.	- Milovan Vasilić, ravnatelj
JU Dječji vrtić „Neven“, Čelinac	13. 5. 2011.	- Ljiljana Šikmen, ravnateljica
JU Dječji vrtić „Larisa Šugić“, Kotor-Varoš	13. 5. 2011.	- Nebojša Marković, ravnatelj
JU Dječje obdanište „Palčić“, Teslić	13. 5. 2011.	- Jela Kasapović, ravnateljica
JU Predškolski odgoj i obrazovanje Zenica	16. 5. 2011.	- Edina Hodžić, ravnateljica
Predškolska ustanova „Sindbad“, Zenica	16. 5. 2011.	- Šefika Softić, ravnateljica
Dječji vrtić „Don Ivica Čondrić“, Žepče	16. 5. 2011.	- Edita Vuković-Antulović, voditeljica
JU za predškolsko obrazovanje „Mladost“, Kakanj	17. 5. 2011.	- ravnatelj
JU za predškolsko obrazovanje i odgoj „Umihana Čuvidina“, Breza	17. 5. 2011.	- Hamida Nuhić, ravnateljica
JU Obdanište „Travnik“, Travnik	18. 5. 2011.	- Emina Midžić, ravnateljica
JU „Dječji vrtić“, Novi Travnik	18. 5. 2011.	- Branka Krišto, ravnateljica
JU „Centar za predškolsko obrazovanje i odgoj“, Bugojno	18. 5. 2011.	- Suada Alibegović, ravnateljica
Dječji vrtić „Busovača“	20. 5. 2011.	- časna sestra Leopolda, voditeljica
JU „Djeca Sarajeva“	24. 5. 2011.	- Vasva Janjetović, v.d. ravnateljice
Predškolska ustanova „Bi-lingual nursery school“	24. 5. 2011.	- Shazia Noureen Sahi, voditeljica - Halil Pepić, pedagog
Predškolska ustanova „Palčić“	24. 5. 2011.	- Eldin Karić, ravnatelj
SOS Društveni centar „Herman Gmeiner“, Sarajevo	25. 5. 2011.	- Azra Baščelija, voditeljica
Vrtić „Sveti Franjo“, Kiseljak	26. 5. 2011.	- časna sestra Dominika Anica Anić
Predškolska ustanova „Behar“	27. 5. 2011.	- Azra Čehić, ravnateljica

²³⁹ Ustanove su navedene prema vremenskom slijedu obilaska.

²⁴⁰ U ime Institucije ombudsmana, obilaska obavila konzultantica na projektu.

²⁴¹ Sastanak održan telefonom.

Caritas Vrhbosanska nadbiskupija Dječji vrtić „Sveta obitelj“	30. 5. 2011.	- Kata Ostojčić, voditeljica - Dragana Peka-Guska, zamjenica
Predškolska ustanova „An-nur“, Hadžići	30. 5. 2011.	- Dževada Ždralović, zamjenica
Ustanova za predškolsko obrazovanje „Amel i Nur“	1. 6. 2011.	- Bahrudin Kurtagić, predsjednik Upravnog odбора ustanove - Edisa Havelta, ravnateljica
JU Dječje obdanište „Edina Čamdžić“, Kladanj	7. 6. 2011.	- Adem Kanjić, ravnatelj
JU „Dječje obdanište“, Banovići	7. 6. 2011.	- Ibrahim Rizvić, v.d. ravnatelja
JU „Dječje obdanište“, Živinice	7. 6. 2011.	- Edisa Šljivić, ravnateljica
JU „Naše dijete“, Tuzla	7. 6. 2011.	- Šefik Muharemović, ravnatelj - Jasmila Mehić, koordinatrica OJ „Ciciban“ - Indira Šehović, koordinatrica OJ „Jelenko“
Dječji vrtić „Aladin“	8. 6. 2011.	- Dženana Čudić, pedagoginja
JU Lukavac	8. 6. 2011.	- Nešad Ušanović, ravnatelj - Alisa Ahmetović, knjigovođa
JU Naša djeca Gračanica	8. 6. 2011.	- Senada Čoso, ravnateljica
JU Dječje obdanište „Kolibri“, Gradačac	8. 6. 2011.	- Anđa Hamidović, ravnateljica
JU za predškolski odgoj i obrazovanje „Prvi koraci“, Vlasenica	9. 6. 2011.	- Milan Deurić, ravnatelj
JU Dječje obdanište „Poletarac“, Srebrenica		- Dobrila Trifković, ravnateljica
JU Dječje obdanište „Radost“, Bratunac		- ravnateljica
Dječji centar „Bubamara“, Pale	20. 6. 2011.	- Miodrag Ćirić, ravnatelj
JU za predškolski odgoj i obrazovanje Sokolac	20. 6. 2011.	- ravnateljica
JU Dječje obdanište „Zulejha Begeta“, Konjic	21. 6. 2011.	- Esma Proho, ravnateljica
JU Dječje obdanište „Pčelica“, Jablanica	21. 6. 2011.	- Naziha Budim, v.d. ravnateljice
Ustanova „Dječji vrtić“, Mostar	21. 6. 2011.	- Danijela Kegelj, ravnateljica
Ustanova „Dječji vrtić“, Čapljina	22. 6. 2011.	- Ozrenka Vego, ravnateljica
Dječji vrtić „Ljubuški“	22. 6. 2011.	- Nedjeljko Zovak, ravnatelj
Ustanova za predškolski odgoj i socijalnu skrb „Majčino selo“, Čitluk	22. 6. 2011.	- časna sestra Lidija Glavaš, voditeljica

JU Dječji vrtići „Ciciban“, Mostar	23. 6. 2011.	- Mevlida Palikuća, tajnica računovođa ²⁴²
SOS Dječja sela Mostar	23. 6. 2011.	- Selma Čatić, voditeljica

²⁴² Ravnateljica je bila opravdano spriječena.

ANEKS VII. PREGLED KORIŠTENIH MEĐUNARODNIH DOKUMENATA, ZAKONA BIH I DRUGIH DOKUMENATA

Međunarodni instrumenti

1. Konvencija o pravima djeteta²⁴³
2. Opcionalni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji²⁴⁴
3. Opcionalni protokol o djeci u oružanim sukobima²⁴⁵
4. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima²⁴⁶
5. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Opcionalni protokol²⁴⁷
6. Konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije²⁴⁸
7. Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni²⁴⁹
8. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda s protokolima²⁵⁰
9. Konvencija o borbi protiv diskriminacije u prosvjeti²⁵¹

Ustav BiH

Sastavni je dio Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, poznatijeg pod nazivom Daytonski mirovni sporazum, koji je parafiran 21. 11. 1995. godine u američkom gradu Daytonu, a potpisan 14. 12. 1995. u Parizu. Tekst Ustava BiH je Aneks IV. usvojenog Mirovnog sporazuma.

Ustav FBiH

Usvojila ga je Ustavotvorna skupština Federacije Bosne i Hercegovine na sjednici Ustavotvorne skupštine održanoj 30. 3. 1994. godine. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine stupio je na snagu 30. 3. 1994. godine.

Ustav sadrži i dodatak – instrumente za zaštitu ljudskih prava (ukupno 21) koji imaju pravnu snagu ustavnih normi.

Ustav RS-a

Donesen 28. 2. 1992. godine. Od tada pa do potpisivanja Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini u Parizu 14. 12. 1995. godine mijenjan je više puta do XLIII. amandmana, a potom su prihvaćanjem Aneksa IV. Ustava BiH doneseni amandmani XLIV.-XLI.

²⁴³ Otvorena je za potpisivanje, ratificiranje i pristupanje Rezolucijom Opće skupštine UN-a 44/42 dana 20. 11. 1989., a stupila na snagu 2. 9. 1990., nakon što ju je ratificiralo 20 država. Bosna i Hercegovina je notifikacijom o sukcesiji preuzela Konvenciju 23. 11. 1993. godine.

²⁴⁴ Bosna i Hercegovina je ratificirala Protokol 4. 9. 2002. godine.

²⁴⁵ Stupio na snagu 12. 2. 2002. godine.

²⁴⁶ Republika BiH je sukcesijom 1. 9. 1993. preuzela Pakt koji je naveden u Aneksu Ustava BiH.

²⁴⁷ Republika BiH je sukcesijom 1. 9. 1993. preuzela Pakt koji je naveden u Aneksu Ustava BiH.

²⁴⁸ Republika BiH je sukcesijom 1. 9. 1993. preuzela Pakt koji je naveden u Aneksu Ustava BiH.

²⁴⁹ Međunarodni ugovori 6/08.

²⁵⁰ Od 22. 4. 2002. BiH je postala 44. članica Vijeća Evrope i pismeno se obavezala da će ispuniti obaveze sadržane u Mišljenju Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope, među ostalim, da će potpisati i ratificirati Europsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, što je učinjeno 12. 7. 2002. godine.

²⁵¹ UNESCO-ova Konvencija o borbi protiv diskriminacije u prosvjeti, koju je SFRJ ratificirala 9. 10. 1963. godine.

Statut Brčko Distrikta BiH („Sl. glasnik BDBiH“, broj 17/08 – revidirani tekst).

Na snazi je Revidirani statut Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine od 6. 5. 2008. godine.

Zakoni

- 1. Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Sl. glasnik BiH“, broj 88/07)**
- 2. Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje („Sl. glasnik BiH“, broj 88/07)**
- 3. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Republike Srpske („Službeni glasnik RS“, broj 119/08)**
- 4. Zakon o predškolskom obrazovanju i odgoju Brčko Distrikta BiH („Sl. glasnik BDBiH“, broj 10/08, ispr. 25/08)**
- 5. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Zeničko-dobojskog kantona („Službene novine ZDK“, br. 5/97 i 11/98)**
- 6. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo („Sl. novine KS“, broj 26/08)**
- 7. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Tuzlanskog kantona („Sl. novine TK“, broj 12/10)**
- 8. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Unsko-sanskog kantona („Sl. glasnik USK“, broj 3/97)**
- 9. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Posavskog kantona („Sl. novine PK“, broj 8/08)**
- 10. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Herceg-bosanske županije („Narodne novine HNZ“, broj 5/00)**
- 11. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju Bosansko-podrinjskog kantona**

Strateški dokumenti

- 1. Sporazum o zajedničkoj jezgri cjelovitih razvojnih programa za rad u predškolskim ustanovama²⁵²**
- 2. Sporazum o uspostavi Vijeća za opće obrazovanje u Bosni i Hercegovini („Sl. glasnik BiH“, broj 22/09)**
- 3. Akcijski plan za djecu 2002.-2010.**
- 4. Strategija razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH²⁵³**

²⁵² Sporazum su potpisali: ministar obrazovanja Republike Srpske, ministri obrazovanja svih kantona iz Federacije BiH i voditelj Odjela za obrazovanje Vlade Brčko Distrikta BiH.

²⁵³ Usvojilo Vijeće ministara BiH veljače 2005. godine.

ANEKS VIII. POPIS KRATICA

BAM – Međunarodna skraćenica za konvertibilnu marku

BDBiH – Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine

BiH – Bosna i Hercegovina

BPK – Bosansko-podrinjski kanton

CAT (*Convention Against Torture*) – Konvencija protiv mučenja

CEDAW (*The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination against Women*) – Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena

CRC (*Convention on the Rights of the Child*) – Konvencija o pravima djeteta

dr. – drugo

ECHR (*European Convention on Human Rights*) – Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

FBiH – Federacija Bosne i Hercegovine

ICCPR (*International Covenant on Civil and Political Rights*) – Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

ICERD (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*) – Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije

ICESCR (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*) – Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

Idem – iz istoga izvora

itd. – i tako dalje

JU – javna ustanova

KM – konvertibilna marka

npr. – naprimjer

OESS (*Organization for Security and Co-operation in Europe*) – Organizacija za europsku sigurnost i suradnju

OHCHR (*Office of the High Commissioner for Human Rights*) – Ured visokog povjerenika za ljudska prava

OŠ – osnovna škola

prof. – profesor

PRSP – Strategija borbe protiv siromaštva

PTT usluge – poštansko-telekomunikacijske usluge

RS – Republika Srpska

RTV – radio-televizija

SFRJ – Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija

sl. – slično

SSS – srednja stručna sprema

sv. – sveti

TK – Tuzlanski kanton

UDHR (*Universal Declaration of Human Rights*) – Opća deklaracija o ljudskim pravima

UN (*United Nations*) – Ujedinjeni narodi

UNESCO (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) – Organizacija za obrazovanje, znanost i kulturu Ujedinjenih naroda

UNICEF (*United Nations International Children's Emergency Fund*) – Dječji fond Ujedinjenih naroda

USK – Unsko-sanski kanton

VSS – visoka stručna sprema

VŠS – visoka školska sprema

ZDK – Zeničko-dobojski kanton